

**T.C.
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI**

**MARDİN İLİ ARTUKLU İLÇESİNDEKİ SÜRYANİLERDE ÖLÜ
GÖMME GELENEKLERİ VE TARİHİ MEZAR TAŞLARINDAN
ÖRNEKLER**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

MERYEM İŞCAN

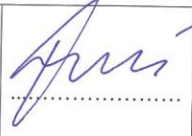

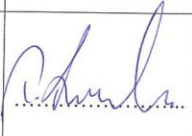

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Osman AYTEKİN

VAN-2019

KABUL VE ONAY SAYFASI (EK-4)

Meryem İŞCAN tarafından hazırlanan "Mardin İli Artuklu İlçesi'ndeki Süryanilerde Ölü Gömme Gelenekleri ve Tarihi Mezar Taşlarından Örnekler" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ / OY ÇOKLUĞU ile Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman-Başkan: Dr.Öğr. Üyesi Osman AYTEKİN Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	
Üye : Dr.Öğr. Üyesi Zekai ERDAL Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Artuklu Üniversitesi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	
Üye : Dr.Öğr. Üyesi Tahsin KORKUT Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	
Üye : Unvanı Adı SOYADI Anabilim Dalı, Üniversite Adı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	.....
Yedek Üye : Unvanı Adı SOYADI Anabilim Dalı, Üniversite Adı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	.....
Yedek Üye : Unvanı Adı SOYADI Anabilim Dalı, Üniversite Adı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	.....
Tez Savunma Tarihi: Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini ve imzaların sahiplerine ait olduğunu onaylıyorum.	22.04.2019
Doç. Dr. Bekir KOÇLAR Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü	

ETİK BEYAN SAYFASI

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü **Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;**

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. (22/04/2019)

Meryem İŞCAN

(Yüksek Lisans Tezi)

Meryem İŞCAN

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Nisan, 2019

**MARDİN İLİ ARTUKLU İLÇESİNDEKİ SÜRYANİLERDE ÖLÜ GÖMME
GELENEKLERİ VE TARİHİ MEZAR TAŞLARINDAN ÖRNEKLER**

ÖZET

Sanat tarihi açısından birçok bilim dalının ana kaynakları arasında yer alan mezar taşları, yazı ve süsleme kompozisyonları ile bize bulunduğu dönemle ilgili fikirler vermektedir. Mardin'deki Süryani Kiliselerinde bulunan Süryani mezar taşlarını, konu olarak seçmemizdeki amaç; daha önce çalışılmamış olan Süryani mezar taşlarını incelemek, gün geçtikte harap olan bu mezar taşlarını katalog halinde belgelemektir. Ayrıca Süryanilerin, diğer İslami dönem mezar taşı örnekleri ile bağını belirlemek, tarihsel açıdan önemini ortaya koymaktır.

Mardin İli'nde yaptığımız bu tez çalışması kapsamında 5 adet Süryani kilisesinde bulunan Süryani mezarlıklarındaki 33 adet Süryani mezar taşı incelenmiştir. Mezar taşları incelenen mezarlıkların tümü, Osmanlı Devleti'nin son döneminden (18.yy. sonu 19.yy. başları) kalma örneklerdir. Tespit ettiğimiz bu mezar taşlarının 9'u kadın, 24'ü ise erkek merhuma aittir.

Hazirelerde yer alan mezar taşlarının tümünün süslemeleri, kazıma ve oyma tekniği ile yapılmıştır. Yuvarlak ya da çok dilimli kemer formundaki mezar taşlarında, kemer yüzeylerinde ve bordürlerde en çok karşılaşılan süsleme kıvrık dal ve yaprak motifidir. Mezar taşlarındaki formlar ise; dikdörtgen, kare, prizmatik sanduka, kaide kapak, dikdörtgen prizma şeklinde görülmektedir. Mezar taşlarının en erken tarihli olanı 1731 miladi yılına ait olup, Kırklar Kilisesi'nde bulunan metropolitlere ait mezarlara da rastlanmıştır.

Mezar taşlarında ağırlıklı olarak kullanılan malzeme, kalker taşıdır. İncelenen mezar taşlarında doğrudan toprağa gömülenler ile kilise beden duvarına gömü şeklinde olmak üzere iki farklı gömü tarzı ile karşılaşılmaktadır. Önemli din adamları, özellikle kilise içindeki nişler içine oturur vaziyette gömüldükten sonra niş, taş malzeme ile örülerek kapatılmaktadır. Bu niş bir sonraki gömü olayına kadar kapalı kaldıktan sonra, yeni cenazenin gömülmesi için örülen duvar yeniden açılarak tekrar uygulama yapılmaktadır. Önceki cesedin kemikleri uygun bir şekilde nişin bir tarafına istif edildikten sonra yeni ceset yerleştirilmektedir. Örneğin, Kırklar Kilisesi'ndeki Metropolitlere ait mezarda 3 kişi gömülmüştür. Doğrudan toprağa gömü ise, diğer toplum ve dinlerde de olduğu gibi, toprak içine açılan dörtgen formundaki mezar şeklindedir. Bu şekildeki gömüler genellikle halktan insanlar için uygulanmıştır.

Kişinin sosyal, ekonomik ya da dini statüsüne göre mezar taşı ve lahitler farklılıklar göstermektedir. Kiliselerde yer alan mezar taşlarının büyük bir bölümü kitabelidir ve kitabesi celi sülüs yazı karakteri ile yazılmıştır. Süryaniler, Mardin ve bölgesinde alfabe olarak M.Ö. 2. yy'dan itibaren Süryani Ebced'ini kullanmışlardır. Süryani Ebcedi Arami alfabesinden türeyen Sami Ebced'lerinden biri olup Fenike, İbrani ve Arap alfabesi ile bağlantılıdır. Bölgede Arap ve Süryaniler bir arada yaşadıkları için Arapça'dan da etkilenmiştir. Bu nedenle Süryaniler, mezar taşlarında Arapça ve Aramice dillerini kullanmışlardır. Bazı mezar taşlarında yer alan yazılar, zamanla dış etkilerin sonucu olarak giderek kaybolmuştur. Sanat Tarihi açısından önemli veriler ortaya koyan bu mezar taşlarının korunmasına yönelik tedbirlerin alınmasında yarar bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler :Mardin, Turabdin, Süryaniler, Süryani Kilise ve Manastırlar

Sayfa Sayısı :XI + 154

Tez Danışmanı : Dr. Öğr. Üyesi Osman AYTEKİN

(M.Sc. Thesis)

Meryem İŞCAN

VAN YÜZÜNCÜ YIL UNIVERSITY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES

April, 2019

**DEATH BURIAL TRADITIONS AND SAMPLES OF HISTORICAL
TOMBSTONES OF SYRIAC IN MARDİN ARTUKLU DİSTRİCT**

ABSTRACT

The gravestones, which are among the main sources of many disciplines in Art History, give us ideas about the period in which they existed with their compositions and ornament compositions. The purpose of selecting the Syriac gravestones in the Syriac Churches in Mardin Province as the subject of this study is to examine the Syriac gravestones, which have not been studied before, and catalogue these gravestones, which are ruining day by day. The aim of the study is to determine the relationship between Syriac and other Islamic period gravestones, and establish their importance and place in terms of history.

As a result of this thesis study, which we have done in Mardin Province, 33 Syriac gravestones in the 5 Syriac Churches have been investigated. All of the graveyards examined are the examples remaining from the last period of the Ottoman Empire (late 18th century and early 19th century). While 9 of the tombstones that we have identified belong to deceased woman, 24 belong to deceased male.

The decorations on all of the gravestones in the burial areas were made by engraving and carving technique. The most common ornaments seen on tombstones, arch surfaces and borders are curved branches and leaf motifs in the form of round or multi-segment arch. The forms on gravestones are seen in the forms of rectangular, square, prismatic crate, pedestal cover, rectangular prism. The earliest of these gravestones belong to the metropolitans of the Kırklar Church dating back 1731 A.D.

The material mainly used in gravestones is limestone. On the gravestones examined, two different burial styles can be witnessed: The first one is direct burial

in the ground and the second one is burial in church wall. After the important clergies are buried in the niches especially inside the church, these niches are covered with stone material by building wall. After these niches are closed until the next burial, re-application is done by re-opening the built wall to bury the new dead person. After the bones of the previous body are properly stowed on one side of the niche, the new body of the deceased is placed in the same position. For instance; 3 bodies buried in one of the graveyard belong to the Metropolitans in the Kırklar Church. Direct burial is applied in the form of a rectangular grave opening into the earth, as in other societies and religions. Such burials are generally applied for general public.

According to the social, economic or religious status of the person, gravestones and sarcophaguses differ. Most of the gravestones in the churches are inscribed, and the inscriptions are written with celi sülüs (artistic writing). Syriac people used Syriac Alphabet in Mardin and around from the 2nd century BC onwards. The Syriac alphabet is one of the Sami alphabets derived from the Arami alphabet and is associated with the Phoenician, Hebrew and Arabic alphabet. Since Arabs and Syrians lived together in the region, Syriac alphabet was affected from Arabic alphabet. Therefore, Syrians have used Arabic and Arami alphabets in the inscriptions on their graveyards. Some of the inscriptions taking place on some gravestones have been erased in time due to the environmental conditions. It is useful to take measures for the protection of these gravestones which reveal important data in terms of Art History.

Anahtar Kelimeler :Mardin, Turabdin, Assyrians, Syriac church and monasteries
Quantity of Page :XI + 154
Supervisor : Dr. Öğr. Üyesi Osman AYTEKİN

ÖNSÖZ

İnsanoğlu tarih sahnesinde rol almaya başladığı andan itibaren yaşamın her karesinde yaşadığı ve yaptıkları hakkında izler bırakarak nihayetinde ölüm hakikatiyle buluşmaktadır. Her ne kadar ölümün yok edici bir özelliği olsa da din dil ırk mezhep ayrımı olmaksızın geride bıraktıkları yaşamlarının bir özeti olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu çalışmada, yıllardır aynı ortamda bulunmamıza rağmen hakkında sınırlı bilgiye sahip olduğumuz Süryani topluluğuna yer verilmiştir. Bu doğrultuda Mardin Süryani mezar taşları, buldukları coğrafi özellikler içerisinde; toplumların sanatlarını, inançlarını, gelenek ve göreneklerini, iktisadi ve sosyal durumunu, etnik kökenlerini ortaya çıkarmada oldukça önemlidir.

Çalışmamızda Mardin’de yaşayan Süryanilerin; kaybolmakla yüz yüze olan tarihlerinin, cenaze merasimlerinin, mezar taşları üzerindeki yazılarının, motiflerinin, sembollerinin yazıya aktarılarak kalıcılığının sağlanması ve yaşayan kültür öğelerinin sonraki nesillere taşınması hedeflenmektedir. Süryani mezar taşlarındaki süsleme, yazı, dil, form ve teknik malzeme bakımından önemli örneklerle yer verilmiştir.

Mardin’de yer alan Süryani Mezar taşları 19-20. yy.ları arasına tarihlenen **“Mardin İli Artuklu İlçesi’ndeki Süryanilerde Ölü Gömme Gelenekleri ve Tarihi Mezar Taşlarından Örnekler”** adlı Yüksek Lisans tezimiz Sanat Tarihi açısından önem arz eden, Süryani topluluğuna ait kiliselerde ele alınan mezar ve mezar taşları incelenmiştir.

Dileğimiz, çalışmanın bizden sonra bu alanda araştırma yapacaklara ışık tutmasıdır. Beni bu çalışmaya yönlendiren ve kıymetli desteklerini esirgemeyen danışmanım Sayın Dr. Öğr. Üyesi Osman AYTEKİN’e, Dr. Öğr. Üyesi Anar AZİZSOY’a, Dr. Öğr. Üyesi Zekai ERDAL’a, Doç. Dr. H. Murat Şahin’e Episkopos Gabriyel AKYÜZ’e, Öğr. Gör. İdris DOĞAN, Sanat Tarihcisi Mehmet Cabir ALPER’e, Öğr. Gör. Ahmet BODAKÇI’ya, Mimar Memet İŞCAN’a Ufuk Elyiğit ve Leyla Uygun’ a minnet ve şükranlarımı sunarım.

Meryem İŞCAN
VAN / 2019

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY SAYFASI	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
ETİK BEYAN SAYFASI.....	ii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ.....	viii
İÇİNDEKİLER	ix
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	xi
1. GİRİŞ	1
1.1. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	4
1.2. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ.....	6
1.3. KAYNAKLAR VE ARAŞTIRMALAR	7
1.4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	8
2. MARDİN İLİ'NİN COĞRAFI KONUMU VE TARİHÇESİ.....	11
2.1. COĞRAFI KONUMU.....	11
2.2. İLİN TARİHÇESİ	12
2.3. MARDİN İSMİ VE KELİMESİNİN ETİMOLOJİK KÖKENİ.....	15
3. MEZAR KÜLTÜRÜNE GENEL BİR BAKIŞ.....	16
3.1. İSLAMİYET SONRASI TÜRKLERDE MEZAR KÜLTÜRÜ	18
4. TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDE SÜRYANİLER	20
4.1. SÜRYANİ ADININ KÖKENİ	20
4.2. SÜRYANİLERİN TARİHİ VE KÖKENİ.....	22
4.3. TÜRKİYE VE MARDİN'DE YAŞAYAN SÜRYANİLER	23
4.4. SÜRYANİLERDE DİNİ HAYAT	25
4.4.1. Kilise Teşkilatı ve Dini Makamlar.....	25
4.4.2. İman ve İbadetler.....	29
4.4.3. Kilise'nin Yedi Sırrı	31
4.4.4. Vaftiz (Hristiyanlığa İlk Adım).....	32
4.4.5. Namaz	33
4.4.6. Oruç.....	34
4.4.7. Ondalık.....	35
4.4.8. Kutsal Ziyaret.....	36
4.4.9. Dini Bayramlar ve Kutsal Günler	36
4.4.10. Süryanilerde Cenaze Merasimleri.....	37
4.5. SÜRYANİ KİLİSE VE MANASTIRLARI	40
4.5.1. Tanımlar	40
4.5.2. Mardin Merkezdeki Kilise ve Manastır Örnekleri	41

5. HRİSTİYANLARDA MEZAR VE MEZAR TAŞI GELENEĞİ.....	44
6. SÜRYANİLERDE MEZAR VE MEZAR TAŞI GELENEĞİ.....	46
7. KATALOG	48
7.2. MORT ŞİMUNİ KİLİSESİ MEZARLIĞI VE MEZAR TAŞLARI	60
7.3. DEYRUL-ZAFARAN MANASTIR KİLİSESİ MEZARLIĞI VE MEZAR TAŞLARI	67
7.4. MOR MİHOYEL (BURÇ MANASTIRI) KİLİSESİ MEZARLIĞI VE MEZAR TAŞLARI	69
7.5. MOR HÜRMÜZD KELDANİ KİLİSESİ MEZARLIĞI VE MEZAR TAŞLARI.....	78
8. DEĞERLENDİRME VE KARŞILAŞTIRMA.....	92
8.1. TIPOLOJİK ÖZELLİKLER.....	92
8.2. YAZI ÖZELLİKLERİ	94
8.3. SÜSLEME ÖZELLİKLERİ	96
8.3.1. Bitkisel Süslemeler:	96
8.3.2. Geometrik süslemeler:	98
9. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	103
11.ÇİZİMLER DİZİNİ	111
12.ÇİZİMLER	112
12.1 KIRIKLAR KİLİSESİ	112
12.3. DEYRUL-ZAFARAN MANASTIRI KİLİSESİ.....	119
12.4. MOR MİHOYEL KİLİSESİ (BURÇ MANASTIRI) KİLİSESİ	121
12.5. MOR HÜRMÜZD KELDANİ KİLİSESİ	126
13.FOTOĞRAFLAR DİZİNİ	131
14. FOTOĞRAFLAR.....	133
14.1. KIRIKLAR KİLİSESİ	133
14.2. MORT ŞİMUNİ KİLİSESİ	138
14.3. DEYRUL-ZAFARAN MANASTIRI	143
14.4. MOR MİHOYEL KİLİSESİ (BURÇ MANASTIRI) KİLİSESİ	146
14.5. MAR HÜRMÜZD KELDANİ KİLİSESİ	153
15. EKLER.....	163

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
A.g.e	Adı Geçen Eser
A.g.m	Adı Geçen Makale
B	Basım
Bkz	Bakınız
C	Cilt
Çev	Çeviren
Çiz	Çizim
DİA	Diyanet İslam Ansiklopedisi
DİE	Devlet İstatistik Enstitüsü
MÖ	Milattan Önce
MS	Milattan Sonra
S	Sayı
S	Sayfa
T.D.V.İ.A	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
T.T.K	Türk Tarih Kurumu
Y.Y.L.T	Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi
y y	Yüzyıl

1. GİRİŞ

Süryani (Suroyo) kelimesinin etimolojik anlamda kökeni konusunda literatürlere baktığımızda Araplar ve Türkler tarafından “Süryani” olarak adlandırılan topluluğun kendilerine “ܣܘܪܝܝܐ” Sūryāyē” Suryoyo (Suryoye, Suroyo, Suryaya, Suraya, Surayi veya Sutrayi) olarak adlandırdığı, İngilizce literatürde Syrian, Syriacs olarak adlandırıldıkları, Süryanilerin yaşadığı bölgelerdeki Kürtler tarafından da gayrimüslim anlamında “Filla”, bazen “Sıryan” olarak adlandırılmakta ve gene Araplar tarafından İsa’nın doğduğu köy olan Nasıra’ya atfen “Nasrani” olarak da adlandırıldığı görülmektedir.¹

Tarihi süreç içinde çeşitli isim değişikliklerine uğrasalar da son yirmi asırdır “Süryani” kelimesinin kullanıldığı, Hristiyanlık sonrasında yaygınlık kazandığı, Hristiyan olan Yukarı Mezopotamya halkına atfen dile getirildiği ve bu halk için, “Asur”, “Arami”, “Süryani”, “Keldani”, Maruni”, “Nasturi” vs. kelimelerinde kullanıldığı görülmüştü.² Bazı Süryaniler kendilerini tanımlarken Ortodoks inançlarını öne çıkarır bazıları ise sadece dinî yönü ağır basan bu yaklaşıma karşı çıkarak Katolik inancını destekler.³ Onlara göre ‘Süryanilik’ Hristiyanlıktan önce gelmektedir. Çünkü Süryanilik bir etnik kimlik olduğu gibi, onların diğer Hristiyanlarla aralarındaki farklılıklarına ve kendi dinsel özgünlüklerine vurgu yapmaktadırlar. Diğer Süryanilerle aralarındaki dinsel farklılıkları belirtmek ve kendilerinin orijinalliklerini vurgulamak için ‘kadim’ sıfatını kullanmaktadırlar.⁴

Süryaniler, günümüzde daha çok Ortadoğu, Hindistan, Kuzey ve Güney Amerika’da yoğunlaşmaktadır. Ortadoğu’da Lübnan, Suriye’nin kuzeydoğu bölgesi olan Jazire ile batısında Şam, Humus, Hama ve Halep Bölgeleri’nde, Kuzey Irak’ın Zaho, Dahok ve Erbil Bölgeleri, Orta Irak’ta Musul Bölgesi ve Bağdat, İran’ın Urmiye Bölgesi ve Türkiye’nin güneydoğusunda bulunan Turabdin bölgesinde

¹ Sarı, Gökhan. Geçmişten Günümüze Süryaniler ve Süryanilerin Türkiye’ye Etkileri: İdil Örneği, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2011, 53-54.

² Sarı, a. g. e 53-54.

³ Aktürk, Şener. “Perspectives on Assyrian Nationalism”, AINA, (Erişim) <http://www.aina.org>, Erişim:11 Mart 2010

⁴ Erginer, Gürbüz. “Etno-Kültürel Sınırlar Tur Abdin Süryanileri Örneğinde”, Ankara, 2007, Ankara Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri, 28.

yaşamaktadırlar. Ayrıca Süryanilerin yoğun olarak yaşadıkları en önemli bölge Hindistan'dır. Amerika ve Avrupa'daki Süryaniler ise Ortadoğu'dan 20. yüzyıl sonlarında Ortadoğu ve Türkiye'den göç eden Süryaniler oluşturmaktadır.⁵

Süryanilerin anavatanları olan Ortadoğu'dan binlerce mil uzaktaki Kuzey ve Güney Amerika'da önemli oranda bulunması dikkat çeken bir husustur. Kuzey ve özellikle de Güney Amerika'nın 19'uncu yüzyıl'ın son çeyreğindeki cazibe durumu, bu bölgeler ile Osmanlı İmparatorluğu topraklarında yaşayan ekonomik gücü düşük kitleleri kendine çekmiştir. Aralarında Müslümanların da bulunduğu, birçok Hristiyan Arjantin, ABD ve Brezilya gibi ülkelere Osmanlı Devleti'nin çeşitli bölgelerinden, 1880'lerin başında göç etmişlerdir. Ekonomik sebepli olan bu göç sonrası bir kısım göçmen dönerken çoğunluğu geri dönmemiştir. Bu göçle giden yaklaşık 400.000 civarındaki Süryani'nin geri dönmeyerek orada kaldığı değerlendirilmektedir.⁶

Türkiye'de yaklaşık 25.000-35.000 Süryani bulunmaktadır. 15.000'i İstanbul'da olmak üzere Süryaniler; Mardin, Şırnak, Hakkâri, Antakya, Diyarbakır, Elazığ ve Adıyaman'da yaşamaktadırlar. Türkiye'de ilk Süryani yerleşim yeri Antakya olmakla beraber, genellikle Mardin bölgesi Süryaniler için önemli bir yerleşim yeri olarak bilinmektedir. Ayrıca Turabdin olarak da adlandırılan Midyat, Cizre ve Nusaybin arasında kalan bölge, Süryani geleneğinin yaşatıldığı önemli bir bölgedir.⁷

Bütün bu dinsel farklılıkların ortaya çıkması, onların inanç çeşitliliği, dini törenleri, cenaze definleri ve mezar taşlarında da kendini tarih boyunca ortaya koymuştur. Özellikle bizim çalışmamızı ilgilendiren mezar taşları, Süryanilere ait mezar taşlarının spesifik olarak yerinde incelenmesi, yörenin tarihi, sosyolojik yapısı, inanış biçimleri ve el sanatları hakkında önemli bilgiler vermesi bakımından önemlidir.

---

⁵ Sarı, a. g. e. 53-54.

⁶ Karpat, Kemal Haşim. "The Syrian Emigration From The Ottoman State, 1870-1914", Revue D'Historie Maghrebine, Tunus, 1983, 10, Sayı 31-32, s.287-288- 294.

⁷ Lattimer, Mark. "Peoples under Threat 2009", State of the World's Minorities and Indigenous Peoples, (Erişim)http://www.minorityrights.org/7927/peoples-under-threat/peoples-under-threat-2009.html#table_2, 23 Mart 2010, 218.

Ayrıca mezar taşları, çeşitli jeolojik ortamlarda oluşan çok çeşitli kaya türlerinden yapıldığı için, mezarlıklar jeolojik bir hazine olabilir. Birçok mezar taşı cilalı taştan yapılmıştır ve bu nedenle, başka yerlerde görülmesi kolay olmayan, mineraller ve kristal özellikler gibi ayrıntıları ortaya koymaktadırlar. Bazıları, magmatik kayaların dokularını ve mineral bileşimini gösterir, diğerleri ise fosillerin yaşını, bazı mezar taşları da kayanın orijinal olarak nasıl biriktiğini ortaya koyan tortul yapıları, yüz milyonlarca yıl önce meydana gelen dünya hareketlerine ve çevrelerine dair ipuçları vermektedir⁸

Mezarlıklar; jeoloji bilimini destekleyen fizik, kimya ve mimarlık gibi mühendislik alanları için de saha verilerinin toplanması açısından önemli bir kaynaktır. Mezar taşları ise çevresel koşullar, atmosferik kimya, kirliliğin etkileri, toprağın drenajı, bölgenin tarihi, sosyolojik yapısı, toplumun inançları hakkında önemli bilgiler verir.⁹

Araştırmamızın çalışma sahasını kapsayan Mardin ili'nde taş işçiliği, evlerin ve dini yapıların yüzeylerini süsleyen ve hala devam eden zanaatlardan biridir. Taş işlemeciliğin kökeni Süryanilere dayanmaktadır. Ancak zamanla Mardin'de herkes bu sanatla uğraşmaya başlamış, taş işlemeciliği belli bir etnik gruba ait olmaktan çıkmıştır. İşçilikte kullanılan malzemeye Katori (kalker) taşı adı verilir. Katori büyük taşlar anlamına gelmektedir. Ortamı yazın serin, kışın sıcak tutma özelliğine sahiptir. Katori taşı açık renkli ve sarımsı yapıdadır. Kolay biçimlenen katori taşı ile evlerin içi ve dışı desen desen bu süslemelerle bezelidir. Katori taşı ocaktan çıktığında yumuşak olması; güneşi ve suyu aldıkça sertleşme özelliği ile restorasyonda ve modern mimaride aranan ve kullanılan bir taştır. Son zamanlarda anıt ve kule yapımında da kullanılmaktadır. Birçok alanda kullanılan katori taşı uzun ömürlü ve dayanıklı olmasının yanında çok hoş bir görüntü sergilemektedir.¹⁰

---

⁸ Morgan, Nina. *Gravestone geology. Geology Today.* 32(4). pp154-159, July, 2016 10.1111/gto.12146.

⁹ John Wiley. *The Geologists' Association & The Geological Society of London, Geology Today,* Vol. 32, No. 4, July–August, 2016.

¹⁰Özgen, Nurettin. Oçal, Ceylan. *Midyat (Mardin) İlçesinin Kültürel Turizm Potansiyeli, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü I. Ulusal Coğrafya Sempozyumu Bildiri Kitabı,* 28-30 Mayıs 2012, 639.

Dolayısı ile bölgemizde binlerce yıldır varlıklarını devam ettiren Süryanilerin dili, dini, etnik yapısı, sosyal yaşamı, gelenekleri yaşadıkları coğrafyanın geçmişi hakkında önemli bilgilere ışık tutarken, geleceğin şekillenmesi bakımından da oldukça önemlidir. Mardin toprakları binlerce yıldır medeniyetlere ev sahipliği yapmış önemli bir kentimizdir. Bu topraklarda yaşayan medeniyetlerin tarihi, inançları, dili ve etnik yapısı her yönüyle Mardin'in bir mozaik kent olmasını sağlamıştır.

1.1. Araştırmanın Amacı

Süryanilerin kökeni üzerine yapılan bu tartışmalar özellikle Süryanilerin Ortadoğu'dan Avrupa'ya ve diğer ülkelere göçlerinden sonra yoğunluk kazanmıştır. 1960'lı yıllardan önceki Süryani kaynaklarına bakıldığında eserlerin Hz. İsa'dan sonraki süreç ve kilise tarihi üzerinde yoğunlaştıkları görülmektedir. Süryani göçlerinden sonra kaleme alınan eserlerde ise Süryanilerin kökenlerinin Hz.İsa'dan daha önceye dayandırıldığı, bu dönemlerin incelendiği ve bu yönde hararetli tartışmaların başladığı dikkatlerden kaçmamaktadır.¹¹

Bazı görüşlere göre de Süryaniler Arami kökenlidir. Süryanilerin Arami oldukları iddiasını savunanların en önemli dayanak noktası, bu halkın konuştuğu Süryani Hristiyanların yerleşim bölgeleri daha Antik Çağ'da Aram dil bölgesinin merkezi olması idi. İbranice Arapdiline oranla Süryanice'ye daha yakındır. Etnik alanda Aramiler Yahudiliğin bir koludur.¹² Aramca, Sami dil ailesi içinde, İbranice ve Kuzey Arapça ile birlikte Batı Sami dil grubunu oluşturur. Süryanilerin dili, Süryanice'dir. Sami dilleri, doğu ve batı olmak üzere iki ana gruba ayrılır. Doğu grubunda Akkadça yer alır. Batı grubu ise kuzey ve güney kollarına ayrılır. Güney kolunda Güney Arapçası, Kuzey Arapçası ve Habeşçe, kuzey kolunda da Kenanca ve Aramice yer alır.¹³

Türkiye'deki Süryaniler dini karakter yapıları itibarıyla üç grupta görülmektedirler. Birinci gruptakiler Süryani Kadim Cemaati'dir. Ülkemizdeki

¹¹ Çakı, Fahri, Yılmaz, Şefik. *Kimlik tartışması ve Süryaniler: Bir Literatür Çalışması, Süryaniler ve Süryanilik III*, Ankara, 2005, 187.

¹² Aktok, Kaşgarlı, Meliha. *Mardin ve Yöresi Halkından Türko-Semitler*, Kayseri 1991, 10.

¹³ Tanrıverdi, Eyyüp. *Süryani Dili, Süryaniler ve Süryanilik II*, Ankara 2005, 1-3.

Süryani kadim cemaatinin patriklik merkezi Şam'daki Antakya Süryani Ortodoks Patrikliği'dir. Süryani Ortodoks Cemaati tabiri Süryani Kadim Cemaati tabiri ile aynı grubu ifade etmektedir. Süryani Ortodoks Kilisesi'nin Türkiye'de, üç metropolitliği ve iki patrik vekilliği, 1994 yılı esas alındığında, 17 papazı, 12 rahibi, 18 rahibesi ve 12 faal manastırı vardır. Metropolitler, İstanbul, Turabdin ve Mardin Metropolitliğidir.¹⁴

İkinci gruptakiler Süryani Katolik Cemaati'dir. Ülkemizde bulunan Süryani Katolik cemaatini sayısı fazla değildir. Katolik Süryani patrikliği Beyrut'ta bulunmaktadır. Süryani Katolikler M.S. 451 Kadıköy konsülündeki kararlara bağlıdır. Süryani kadim cemaati, Süryani Katoliklerini 1843'te resmen tanımışlardır. Günümüzde İstanbul'da Süryani Katolik patrikliği vekilliği vardır. Bu görevi Horepiskopos Yusuf Sağ temsil etmektedir.¹⁵

Üçüncü gruptakiler Süryani Protestan Cemaati'dir. Anadolu'daki Süryani cemaatin bir kısmı 1852'den itibaren Protestanlığa girmişlerdir. Süryani Protestanların ruhani lideri Diyarbakırlı Cercis Hedaye adındaki kişidir. Bugün Türkiye'de az sayıda Süryani Protestan bulunmaktadır.¹⁶

Süryani Ortodokslar, ölüm ve kıyamete, cennet ve cehenneme, şeytanın insanın düşmanı olduğuna ve irade hürriyetine inanırlar.¹⁷Süryani Ortodokslara göre ölüm, vücuttaki bütün hücrelerin bir hastalık veya başka bir sebeple canlılığını kaybederek, hücrelerin özünü oluşturan can ve ruhun bedenden ayrılması demektir. Beden topraktan geldiği için tekrar toprağa dönecek; fakat ruh Allah'ın nefesinden olduğu için diri kalacaktır. Bu itibarla ruh, vaftizden aldığı kutsiyeti muhafaza etmiş ise ve günahsız yaşamışsa cennette mutlu olacak; yoksa suçlarını görmeye devamlı huzursuzluk ve ızdırap içinde kalacak ki bu onun için cehennem olacaktır. Dirilme; insanın öldükten sonra Allah'ın kudretiyle ruhani bir beden alması ve bir melek gibi ebedi hayatta ruhi bir varlık olmasıdır. Duruşma; Rab İsa'nın yüce divanında yargılanmak demektir. Mükâfat, insanın gelecek âlemde iyi veya kötü işlerinin

¹⁴ Durak, Nihat. *Süryani Ortodoks Kilisesi, Süryaniler ve Süryanilik I*, Ankara, 2005, 190-202

¹⁵ Küçük, Zeynep, Gül. *Mardin ve Çevresinde Süryaniler*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana, 2008,16-55.

¹⁶ Aydın, Mehmet. *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*, Konya 2005, 722-724

¹⁷ Tümer, Günay. Küçük, Abdurrahman. *Dinler Tarihi*, Ocak Yayınları, Ankara, 1997,305

karşılığını almasıdır. Tanrı kendi kudret ve adaletini göstermek için kendisine dünyada kulluk eden, ilahi emirlerini tatbik eden, O'nun uğrunda sıkıntı ve fedakârlıklara katlanan müminlere mükâfat vermek için ölümden sonra bir hayat yaratmıştır. Günahkârlar ise Rab İsa tarafından yargılanacaktır. Rab İsa diri ve ölüleri ebedi hükümranlığı altına almak için tekrar gelecektir.¹⁸

Tüm bu açıklamalardan sonra araştırmamızın birinci bölümünde, Süryaniler hakkında genel bilgiler incelenmiştir. Bu amaçla Süryani kavramı, Süryanilerin tarihi, kökeni, dili ve kültürü hakkındaki genel bilgilere yer verilmiştir. İkinci bölümde ise Mardin merkezde yaşayan Süryanilerin cenaze merasimleri, ölülerin gömülmesi, mezar taşları, mezar taşları üzerindeki yazılar, semboller ve motifler ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Bu çalışmada; Süryanilerle ilgili daha önce yapılmış çalışmalar ışığında Mardin'de bulunan Süryani mezar taşları üzerindeki yazı ve motiflerin incelenip bilim dünyasına kazandırılması amaçlanmıştır.

1.2. Araştırmanın Önemi

Hiç ölmeme veya sonsuza ulaşma isteği, insanoğlunun ilk anından günümüze kadar taşıdığı bir düşüncedir. Fakat her defasında hayatın son noktası demek olan ölüm gerçeği ile yüz yüze gelen insan belki de unutulmamak amacıyla geride kalanlar ya da sevenleri tarafından sosyal statüsüne ve isteğine göre görkemli, müstakil mezar anıtlara gömülmüş, bazen de mezarlıklar içinde kendine ayrılan yere taş diktirilmiş, sandukalara kondurulmuştur.¹⁹

Ölen kişinin gömülmesi için yapılan mezarlar, uygarlık tarihinde ilk kez “ölüm”, “ölümden sonra yaşam” ve “öbür dünya” düşüncelerine sahip olduğunun kanıtı olarak kabul edilmiştir. Bu önemli düşünsel gelişim sonucunda çeşitli ölü gömme gelenekleri ortaya çıkmıştır.²⁰

Mezar daha çok toprak üstünde kalan kısmı ile önem taşımaktadır. Mezarın ziyaret edilebilmesi için üzerinde yerinin ve kime ait olduğunun bilgisini de taşır.

¹⁸ Akdemir, Samuel. *Dini Kurallarımız*, İstanbul, 1972, 21.

¹⁹ Pektaş, Kadir. *Bitlis Tarihi Mezar Taşları*, Ankara, 2001, 1.

²⁰ Sosyal, Mine. *Mezar Maddesi*, Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, C.II, Yem Yayınevi, İstanbul, 1997, 1212.

Genelde dayanıklılığından dolayı taş kullanılmıştır.²¹ Mezar taşı ahiret inancıyla ölümün verdiği acı karşısında ölen kişiye karşı hissedilen sevgiden dolayı bütün bu konuları yansıtan gerçekçi belgelerdir. Mezar taşları bir milletin kültür birliğini ortaya çıkarmakla beraber, mezar taşlarıyla çevrelenmiş milletlerin kültürel damgasını da taşır.²²

Ülkemizin önemli kültürel değerlerinden olan Süryanileri sadece dinsel açıdan incelemek yetersiz kalacaktır. Bundan dolayı bu araştırma Süryani toplumunun inanç kültürü, ölü gömme törenlerine, mezar taşı yazılarına, mezar taşı süslemelerine etkisinin incelenmesi ve bu verilerin sanat tarihi açısından kayıt altına alınması oldukça elzemdir.

1.3. Kaynaklar ve Araştırmalar

Çalışmanın büyük bir bölümünü Mardin merkez’de yapılan alan araştırması oluşturmaktadır. Kaynak araştırmalarına Mardin hakkında yayınlanmış kitapların taranmasıyla başlamıştır. Ergin Sarı’nın “Kültür, Kimlik, Politika, Mardin’de Kültürler Arasılık”, Sadettin Noyan’ın “Mardin Bir Şehir Bir Malikâne Sıradışı Evler”, Nejat Göyünç’ün “16. Yüzyılda Mardin Sancağı”, Latif Öztürkatalay’ın “Mardin ve Mardinliler”, Mehmet Gümüş’ün “Mardin Kent Çalışması”, Gabriyel Akyüz’ün “Deyrulzafaran Manastırı Tarihi”, Elif Keser’in “Tur Abdin Süryani Ortodoks Dini Mimarisi”, Andrew Palmer’in “Monk And Mason On The Tigris Frontier: The Earlier History of Tur Abdin”, Abdulvahap İş’in; “Midyat Dinler ve Diller Kenti” Veysi Güney’in “Mardin’in İktisadi Coğrafyası”, Mehmet Taşdemir ‘in “Mardin”, vb kitaplar taranmış ve konuya ilişkin veriler toplanmıştır.

Düzenli bir şekilde Mardin merkez’deki kiliseler ziyaret edilmiş, oradaki Süryani kaynakları incelenmiştir. Kaynak araştırması sırasında Deyrul-Zaferan Kilisesi ziyaret edildi. Kaynakların birçoğu ziyaret sırasında görüşülen Kırklar kilisesi papazı Gabriyel Akyüz vasıtası ile Kırklar Kilisesi Kütüphanesinden temin edildi. Süryaniler hakkında birçok eser kaleme alındı. Bunların birçoğu Süryani Kilisesi tarihi üzerine yazılan eserlerdir. Bu çalışma sırasında başvurduğumuz

---

²¹ TDVİA, a.g.e. 519.

²² Karamağaralı, Beyhan. *Ahlat Mezar Taşları*, Ankara, 1992, 1.

kaynaklardan bazıları, Aziz Koluman'ın "Ortadoğu'da Süryanilik", Mehmet Çelik'in "Süryani Tarihi", Aziz Günel'in "Türk Süryaniler Tarihi", Bilge Yakup'un "Süryanilerin kökeni ve Türkiye'de Süryaniler", İgnatius Mor, Yakub III "Süryani Ortodoks Kilisesi Genel Tarihi", Mustafa Bülbül "Türkiye'nin Süryanileri", Nihat Durak "Süryani Ortodoks Kilisesi, Süryaniler ve Süryanilik", M. Hadi Tezokur "Süryanilerde namaz, Süryaniler ve Süryanilik I", kaynaklarıdır. Bunların dışında YÖK 'ün Ulusal Tez Merkezi bünyesinde erişime açık olan Mardin ve Süryanilerle ilgili Doktora ve Yüksek Lisans çalışmaları içinde konumuzla ilgili bütün veriler incelenmiştir.

1.4. Araştırmanın Yöntemi

Tezimizin hazırlanması aşamasında çalışma yöntemimiz, ilk olarak konunun belirlenmesi olmuştur. Alan araştırması, belirlenen alanın arazi çalışma safhası, kaynak ve arşiv incelenmesi, mezar taşlarındaki kitabelerin tercümesi ve Süryanice, Arapça harfleriyle yazılması, çizim ve Transkripsiyon safhalarından oluşmaktadır. Konuya ilişkin kaynaklara ulaşılmış ve detaylı bir şekilde incelenmiştir.

Araştırmanın evrenini Mardin Merkez Artuklu İlçesi'ndeki Kırklar Kilisesi Mezarlığı, Şar Mahallesi, Mort Şimuni Kilisesi Mezarlığı, Mardin Teker Mahallesi, Deyrul-Zafaran Manastırı Mezarlığı, Mardin İli merkezinin 5 km doğusunda yüksekçe bir tepede, Mor Mihoyel Kilisesi veya Burç Manastırı Mezarlığı, Emineddin mahallesinin güneyinde, Mar Hürmüzd Keldani Kilisesi Mezarlığı ve şehirde bulunan mezarlık alanları oluşturmaktadır. Belirtilen bu mahalleler geniş kapsamda mezar ve mezar taşı barındırmaktadır. Konumuz çerçevesinde genellikle tarihi belli olan fazla tahrip olmamış, şekil ve form olarak farklı olan ile benzer olmayan örnekler seçilmiştir.

Araştırmanın örneklemini ise Mardin ili merkez'de Şar mahallesi'nde bulunan Kırklar Kilisesi mezarlığında, 8 adet mezar ele alınıp konuya dâhil edilmiştir. Şehrin Teker mahallesi Mort Şimuni Kilisesi mezarlığında, konumuz kapsamına giren 7 adet mezar değerlendirmeye alınmıştır. Mardin ili'nin 5 km. doğusunda yüksek bir tepede bulunan Deyrul-zafaran Manastırın'da 1 adet mezar tespit edilmiş ve konuya dâhiledilmiştir. Merkezde Emineddin mahallesi'nin

güneyinde Mor Mihoyel Kilisesi veya Burç Manastırı Mezarlığında 9 adet örnek ölçüleri alınıp fotoğrafları çekilerek konuya dâhil edilmiştir. Mar Hürmüzd Keldani Kilisesi Mezarlığında konumuz kapsamına giren 7 adet mezar değerlendirmeye alınmıştır.

“Mardin İli Artuklu İlçesi’ndeki Süryanilerde Ölü Gömme Gelenekleri ve Tarihi Mezar Taşlarından Örnekler” konu başlığına sahip araştırmamızın “Metin” kısmı on üç bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölüm “GİRİŞ” bölümüdür. Tezin ilk bölümünü oluşturan Giriş bölümünde araştırma konusunun amacı, önemi, yöntemi, kaynaklar ve araştırmalar belirtilmiştir.

İkinci bölüm “MARDİN’İN COĞRAFİ KONUMU VE TARİHÇESİ” adlı başlığı taşımaktadır. Bu bölümde yer alan alt başlıklarda Mardin ili’nin coğrafi konumu, Mardin isminin menşei ve Mardin ili’nin genel tarihçesine ait bilgiler verilmiştir.

Üçüncü bölüm “MEZAR KÜLTÜRÜNE GENEL BİR BAKIŞ” başlığını taşımaktadır. Bu bölümün alt başlığında İslamiyet sonrası Türklerde mezar kültürü ve ölü gömme gelenekleri hakkında bilgi verilmiştir. Tarihsel süreç içerisinde Anadolu ve Osmanlı devleti mezar taşı kültürünün ve ölü gömme biçimlerinin genel gelişimi kronolojik sıralamaya bağlı kalarak belirtilmiştir.

Dördüncü bölüm “TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDE SÜRYANİLER” başlığını taşımaktadır. Bu bölümün alt başlığında Süryani adının kökeni, Süryanilerin tarihi ve kökeni, Türkiye’de ve Mardin’de yaşayan Süryaniler, Süryanilerde dini hayat ve Süryani Kilise ve Manastırlarına ait bilgiler verilmiştir.

Beşinci bölüm “HRİSTİYANLARDA MEZAR VE MEZAR TAŞI GELENEĞİ” başlığını taşımaktadır. Bu bölümde Hristiyan mezarları ve mezar taşı gelenekleri hakkında bilgiler verilmiştir.

Altıncı bölüm “SÜRYANİLERDE MEZAR VE MEZAR TAŞI GELENEĞİ” başlığını taşımaktadır. Bu bölümde Süryanilerde mezar ve mezar taşı geleneği hakkında bilgiler verilmiştir.

Yedinci bölüm “KATALOG” başlığını taşımaktadır. Kataloğa alınan 33 adet mezar taşının tarihi ve ismi tespit edilmiştir. Mezar sahibinin ismi tespit edilerek yaşadığı dönem yazılı kaynaklardan araştırılıp ait olduğu dönem yüzyıl olarak tarihlendirme yoluna gidilmiştir. Tarihler; miladi gösterecek biçimde verilmiştir. Mezar taşlarının ölçüleri verilirken ölçü birimi olarak metre (m) kullanılmış ve bu ölçülerin ait olduğu taş bölümleri karışıklığa meydan vermemek amacıyla sırasıyla, uzunluk, genişlik, kalınlık olarak sıralanmıştır. Mezar taşları ve sandukalar üzerinde bulunan kitabeler okunabildiği kadarıyla orijinal metinleri, transkripsiyonları Süryanice, Garşuni, Arapça ve Türkçe anlamlarıyla beraber verilmiştir.²³

Sekizinci Bölüm “DEĞERLENDİRME VE KARŞILAŞTIRMA” bölümünde mezar taşlarının tipolojik, malzeme, teknik ve süsleme özellikleri alt başlıklar altında değerlendirilmiştir.

Dokuzuncu bölüm “SONUÇ” kısmında ise, çalışmamda ele edilen somut veriler birbiri ile ilişkilendirilerek, çalışma konusunun önemi ve elde edilen sonuçlar belirtilmiştir. Çalışmada yararlanılan kaynaklar ilgili bölümleri sayfa altında, bilimsel kriterlere uygun bir dipnot düzeni içerisinde belirtilmiştir. Çalışmanın tamamında kullanılan kaynaklar “KAYNAKÇA” bölümünde ayrıntıları ile alfabetik sıraya uygun olarak yazılmıştır.

Katalog bölümü içerisinde yer alan mezar taşları çizimler ve fotoğraflarla görsel olarak desteklenmiştir. Alıntı yapılan çizim, fotoğraf, planlar ve haritalar kaynak belirtilerek kullanılmıştır.

---

²³ Tüm kitabeler Episkopos Gabriyel AKYÜZ tarafından okunmuş ve transkribe edilmiştir.

2. MARDİN İLİ'NİN COĞRAFI KONUMU VE TARİHÇESİ

2.1. Coğrafi Konumu

Mardin; Mardin-Midyat eşiğinin güney yamaçları üzerinde, Yukarı Dicle havzasını Cizre ovasına bağlayan en elverişli geçit yerinde İran, Azerbaycan ve Anadolu'dan gelip Suriye, Cizre ve Irak'a giden kadim yollara hâkim bir konumda denizden 1000-1100 metre yükseklikte bir sırt üzerinde kurulmuştur.²⁴

Mardin şehri, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Dicle ve Fırat Havzalarında yer almakta olup, Güney doğuda Nusaybin ve Midyat, batıda Kızıltepe, kuzey doğusunda Ömerli ve Yeşilli ilçeleri vardır.²⁵ İl bazında doğuda Şırnak ve Siirt, batıda Şanlıurfa, kuzeyde Diyarbakır ve Batman, güneyde Suriye topraklarıyla çevrilidir. 39'56 derece – 42'54 derece doğu boylamları ve 36'55 derece-38'51 derece kuzey enlemlerinde yer alan 12.760 km² yüzölçümüne sahiptir.²⁶

DİE (Devlet İstatistik Enstitüsü) verilerine göre 2019 yılı itibarıyla Mardin ve dokuz ilçesi ile (Derik, Mazıdağ, Kızıltepe, Nusaybin, Yeşilli, Ömerli, Midyat, Savur, Dargeçit) ile 829.195 bin nüfusa sahiptir. Ayrıca 588 köyü bulunan ilin yüz ölçümü 8.806 km. dir.²⁷

Mardin İli'nin içerisinde yer aldığı bölgenin iklimi tipik karasal karakterdedir. Ancak, kuzeyde Güneydoğu Torosların varlığı Akdeniz ikliminin saha üzerindeki etkisi karasallığı bir ölçüde hafifletmiştir. Kentte kışlar sert, soğuk ve yağışlı geçer, yağışlar yağmurlu ve kısa süreli kar şeklindedir. Yazları sıcak ve kurak geçen kentin, nispeten yükseltisinin fazla olması yazların serin geçmesinde etkili olmuştur. En yüksek sıcaklık değerleri Ağustos ayında, en düşük ise ocak ayında yaşanmaktadır.²⁸

²⁴ Taşdemir, Mehmet. *Mardin*, D.İ.A.C.28, Ankara 2003, 43-51.

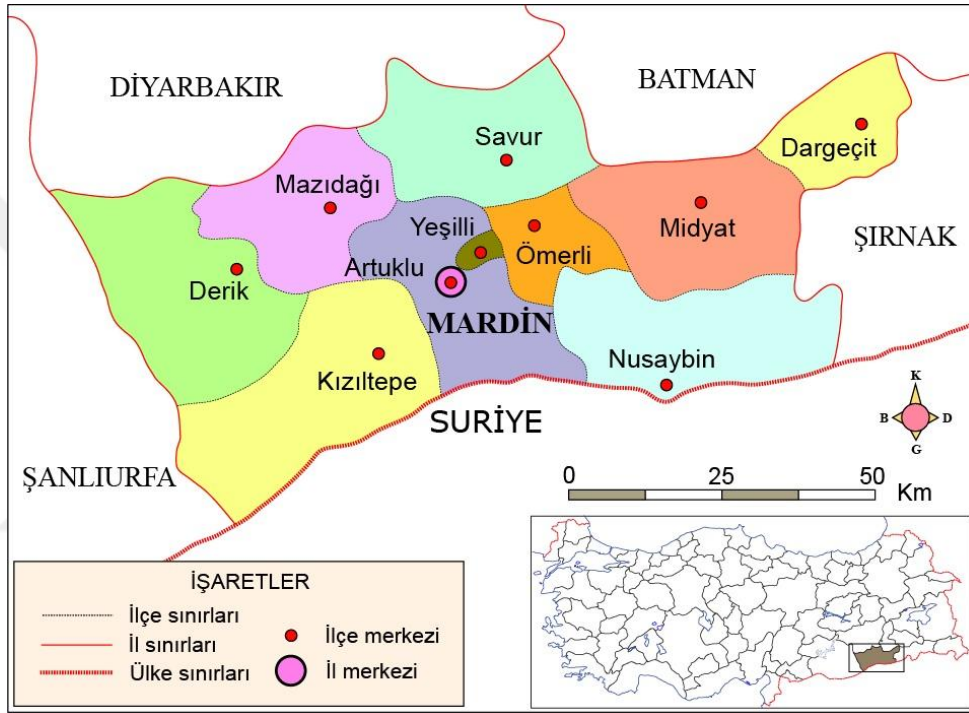
²⁵ Öztürkatalay, Latif. *Mardin ve Mardinliler*, İstanbul, 1995, 79-84.

²⁶ Göyünç, Nejat. *16 yüzyıl Mardin sancağı*, TTK, Ankara, 1991, 1.

²⁷ Sarı, Engin. *Kültür, Kimlik, Politika, Mardin'de Kültürlerarasılık*, İletişim Yayınlar, İstanbul, 2010, 116

²⁸ Gömüş, Mehmet. *Mardin Kent Çalışması*, İstanbul Üniversitesi, S.B.E. Beşeri İktisadi Coğrafya Ana bilim Dalı, (Y.Y.L.T), İstanbul, 2002, 4-5.

Mardin İli'nin bitki örtüsü genel olarak steptir. İl'in kuzeyinde bozuk bataklık ormanlar yer alır. Mardin eşiğinin güneyinde seyrek ve cılız ot türleri hâkimken, kuzeyde bozuk bataklık ormanlar; meşe türleri, dişbudak, söğüt ve çınar gibi türler yer almaktadır. Midyat eşiğinin güneydeki geniş ovalarda; mercimek, pamuk, buğday, mısır ve arpa gibi tarım ürünleri yetiştirilmektedir. Midyat eşiğinin kuzeyinde bağcılık büyük önem kazanmaktadır.²⁹

Harita 1: Mardin İlinin Coğrafi Konum (Mardin OSB Organize Sanayi Bölgesi 2 No'lu İlave Alanı İmar Planı ve 129 Ada 1 Parsel İmar Planı Tadilatı Açıklama Raporu, Barlas İmar Planlama Müş. Ltd. Şti. 2018)

2.2. İlin Tarihçesi

Mardin ve çevresinde yapılan kazılar sonucunda M.Ö. 4500'den başlayarak yerleşime sahne olan il; Subari, Hurri, Sümer, Akad, Mitanni, Hitit, Asur, İskit, Babil Pers, Makedonya, Abgar, Roma, Bizans, Arap, Selçuklu, Artuklu, kısa süreli Akkoyunlu ve Karakoyunlu, daha sonra Osmanlı İmparatorluğu hâkimiyetinde kalmıştır.³⁰

²⁹ Günal, Veysi. *Mardin'in İktisadi Coğrafyası*, Harran Üniversitesi, S.B.E. Coğrafya Ana Bilim Dalı, (Y.Y.L.T.) Şanlıurfa, 1999, 4-5-6.

³⁰ Öztürkatalay, a.g.e. 38-60; A Vahap İş, *Midyat Dinler ve Diller Kenti*, İstanbul, 2006, 27.

Mardin'nin ne zaman ve kimler tarafından kurulduğu kesin olarak bilinmese de kuruluğu eski yakın doğu tarihine göre subariler zamanına kadar dayanmaktadır. Alman Arkeolog Baron Marva Oppenheim'in 1911-1929 yılları arasında yaptığı kazılarda elde edilen sonuçlara göre: Subarilerin Mezopotamya'da (M.. 4500) yaşadıklarını bu tespite sebep olarakda Sümer ve Babil katları arasında buldukları kiremitleri göstermiştir.³¹

Sümer Kralı Lugalzergiz M.. 2850 yılında Akdeniz'e kadar uzandığı seferinde Mardin'i hükmü altına almıştır.³² şehirlik sulama ve tarım alanında ileri bir seviyeye ulaşan Sümerler geniş fetihler sonucu güçlerini kaybedince 30 yıl sonra Mardin'i Akadlara bırakmışlardır. Sami kökenli Akadların Vesikalarından anlaşıldığına göre M.. 3000 sonlarında Mardin merkez olmak üzere Güneydoğu Anadolu Bölgesi ile Kuzey Mezopotamya'daki Musul ve Kerkük dolaylarında Hurriler adı ile anılan bir kavim bulunmaktaydı. Mardin M..2230'lu yıllarda Elam şehri ile anıldı. Amuri ailesinin altıncı ferdi Hamurabi, Sümer topraklarını Babil himayesi altına alınca bu kez de Babil Devleti'ni kurmuştur, ardından Yukarı Mezopotamya'ya saldırıp Mardin'i ele geçirerek topraklarına katmıştır.³³

M..1925 yıllarında Mardin'i işgal eden Hititler bir yıl sonra şehri terk edince İnan'dan gelen Midiller Mardin ve çevresini ele geirmışlerdir. M.. 1367 yılında Midiller arasında iç savaş çıkınca Asur Kralı Asuri Balit, Mardin ve çevresini topraklarına katmıştır.³⁴ M.. 800 yılına kadar Asurluların elinde bulunan Mardin daha sonra 50 yıl Urartu Krallığı egemenliğinde kalmıştır. M..335 yılında Büyük İşkender Mısır'ı ele geçirdikten sonra Mezopotamya'ya gelerek İnan'a gitmek için Mardin'den geçmiş ve ele geçirmiştir. Bizanslılar 640 yılında Hz. Ömer'in kumandanlarından İlyas Bin Ganem'in Mardin'i fethetmesine kadar hüküm sürmüşlerdir. Mardin 692'de Emevilerin 824'te, Halife Memnun zamanında Abbasilerin egemenliğine girmiştir. Bu dönemde İslamiyet hızla yayılmıştır.³⁵

---

³¹ İş, a.g.e. 27.

³² Akyüz, Gabriyel. *Deyrulzafaran Manastırı'nın Tarihi*, Mardin, 1998, 8.

³³ İş, a.g.e. 28.

³⁴ Akyüz, a.g.e. 9.

³⁵ İş, a.g.e. 28-29.

Hamdaniler hanedanına adını veren Hamdan b. Harndün'un Mardin Kalesi'ni zaptettiği 885 tarihine kadar bölge Emevilerin ve Abbasilerin hakimiyetinde ve emirliklerinin himayesinde kalmıştır. Hamdanilerin bölgedeki güçlerinin zayıflamasıyla el-Cezire bölgesi, Meyafarkin merkezli Mervaniler ile Nusaybin ve Musul merkezli Ukayliler arasında paylaşıldı. 11. yy'ın son çeyreğine kadar Mardin iki emirlik arasında sık sık el değiştirdi.³⁶

Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah 1085'te Mervani hâkimiyetine son verdi. Mardin, 11 yy ile 12. yy'da Türkmenlerin hâkimiyetine geçti. Bölge daha sonra Artukluların eline geçti. Bölge belli bir süre Artukluların bir kolu olan Hasankeyf Artukluları hakimiyetinde kaldı. Sökmen B. Artuk'un ölümü üzerine oğlu İlgaziyye Mardin Artuklu kolunu kurdu ve böylelikle üç asır devam edecek olan Artuklu dönemi başladı. Mardin bu dönemde kale dışına taşan mahalleleri, sarayları, camileri, medreseleri, hanlar, hamamları, çarşıları, pazar yerleriyle gerçek anlamda bir şehir hüviyetine kavuştu. 1147 yılında Atabeg İmadüddin Zengin'in oğlu Musul Emiri Seyfeddin Gazi tarafından gerçekleştirilen ve şehrin yıkılmasına sebep olan saldırıdan sonra, Eyyubiler şehre hâkim oldu. Şehir, 1260 yılında İlhanlılara tabi oldu. Karakoyunlular zamanında iki defa kuşatıldıysa da şehir alınamadı. Mardin ve yöresi iki defa Timur'un saldırısına uğradı. 1394 yılındaki ilk saldırıda, şehir ve Cami-i Kebir tahrip edildi. Karakoyunluların hâkimiyeti altında bulunduğu dönemde şehir, merkezden gönderilen valiler tarafından yönetildi. Bölgedeki son Karakoyunlu hâkimiyeti 1421-1432 yılları arası sürmüştür.³⁷

Mardin 15. yy ın sonlarında Safevilerin nüfuzuna girdi. 1507 de Şah İsmail tarafından işgal edildi. 1517 yılında Osmanlı ordusunun galibiyeti ile sonuçlanan Çaldıran Savaşı sonrası bölgenin kaderi değişti. Osmanlı Devleti kuvvetleri içinde bulunan İdris-i Bitlisi ve Hısınkeyfa (Hasankeyf) Hâkimi Eyyûbi Meliki Halil, Mardin halkıyla anlaşarak şehri teslim aldı ve Mardin sancak durumuna getirilerek Diyarbakır eyaletine bağlandı. Mardin bu tarihten sonra Osmanlı Devleti'nin kalesi ve ticaret merkezi olarak önemli bir gelişme göstermiştir.³⁸

³⁶ Minorsky, Vladimir. *Mardin*, El, c. VI, Brill, 1991; Mehmet Taşdemir, a.g.m. 44.

³⁷ Öztürkatalay, a.g.e.49-52.

³⁸ Minorsky, a.g.m. 541.

Mardin Osmanlı egemenliğinde de 17. yy'a kadar ekonomik ve ticari merkez olma özelliğinde canlılık kazanmıştır. 18. yy'ın sonuna kadar ise şehrin siyasi ve toplumsal yapısında önemli bir değişiklik gerçekleşmemiştir. Fakat 19. yy'da Tanzimat dönemiyle birlikte modernleşme hareketleri, şehirde yapısal dönüşümlere sebep olmuştur. Osmanlı Devleti fetihten sonra 1518 yılında detaylı bir nüfus sayımı yapmıştır. Bu sayıma göre ise şehrin yarısı (%48) Hristiyan, yine Arap'ı Kürt'ü ve Türkü ile yarıya yakını (% 45) Müslüman iken, geriye kalan küçük bir kısmı da Şemsi ve Yahudilerden meydana gelmektedir. Ancak Osmanlı'nın son dönemlerine kadar Şemsiler hariç Mardin'nin bütün mahallelerinde Müslüman ve gayrimüslimler birlikte yaşamışlardır. 19. yy'ın ikinci yarısından itibaren modernleşme hareketleriyle birlikte Mardinde ulaşım ve haberleşmede teknik donanımlar kullanılmaya başlanmış, belediyecilikte gelişmiştir. 19. yy'da bölgeyi gezen seyyahlar, Mardin evlerinin küçük ve gösterişsizliğinden söz ederken, 1890'lardan itibaren eski yapı ve katların üstüne yenilerinin yapıldığı ve yapılarda ince bir taş işçiliği kullanıldığı görülmüştür.³⁹

2.3. Mardin İsmi ve Kelimesinin Etimolojik Kökeni

Mardin kentinin adına ilişkin birçok rivayet vardır. Kentin yerli halkı Mardin'e "Merding" der. Arapça "Mér" yani mera, Mardin merkezde Arapların döneminde çok dinli bir kent oluşu ve bunların barış içinde bir arada yaşamaları, sonuna din eklenmesiyle "Merding" denilir. Yani dinlerin yeşerdiği yer anlamına gelmektedir. A. Dupre ve J. Von Hammer, Mardin'e Marde denildiğini ve bu Marde adını eski Yunan coğrafyacılarının da kullandıklarını belirterek, bu kelimenin orjinin " Savaşçı bir kavim olan Mardelerle" ilgili olduğunu, Hammer'e göre ise Mardelerin, İran hükümdarlarından Arşedir (226-241) tarafından buraya yerleştirildiklerini anlatır. Merding tarihi süreç içerisinde Mardin'e dönüşmüş, kimine göre bu isim Süryanice " Merdo" dan, kimine göre Ermenice " Mardi" den günümüze gelmektedir. Başka bir rivayete göre; Mardin, bir şehir adı olarak, şehrin bir dağın tepesi üzerinde kurulduğu tepeden gelmektedir. Antakyalı Ammi Anus Marcellinus

---

³⁹ Sarı, E, a.g.e. 99-104.

M.S. 4. yy'da kaydedildiğine göre; Amid Nusaybin yolunun “Maride” den geçtiğini bildirmektedir. Burada adı geçen Maride'nin Mardin olduğu kabul edilmektedir.⁴⁰

Eski Arap kaynaklarında genellikle “Mardin, Mirdin, Merdin veya Merden” şeklinde yazıldığı görülmektedir. Mardini; Bu görüş Pliniusun Antiokia Arabis'in yerini belirlerken buranın Orrhoci (Urfa) ile Mardani Arap kabilesinin arasında olduğunu söylemesinden hareketle, kentin adının Yunanlıların Mygdone dediği bu Arap kabilesinin adından (“Mardani” den Mardin) geldiğini ileri sürmektedir.⁴¹

Süryaniler, Mardin'in halk arasındaki telaffuzunun “Merdin” olduğunu, bunun da Süryani dilinde “Kale” anlamına gelen “ Mardo” nun çoğulu olduğunu belirterek bu havalide bulunan dört meşhur kaleyi sayarlar. Bunlardan ilk ikisi “Mardin” ve “Kalıt-Mara” kaleleri, diğer ikisi de Mardin'in bir saat kadar güneydoğusundaki Deyr-ul Zafaran manastırının gerisindeki sırtlarda bulunan Arur Kalesi ve Erdemeşt Kalesi dir.⁴²

3. MEZAR KÜLTÜRÜNE GENEL BİR BAKIŞ

Ölen kişinin gömülmesi ve bu amaçla yapılan mezarlar, uygarlık tarihinde ilk kez “ölüm”, “ölümden sonra yaşam”, “öbür dünya” düşüncelerine sahip olduğunun kanıtı olarak kabul edilmektedir. Bu önemli düşünsel gelişim sonucunda çok çeşitli ölü gömme gelenekleri ortaya çıkmış; bu çeşitlilikle dinsel, coğrafi ve etnik özellikler de mezar kültüründe etkin olmuştur.⁴³

“Ziyaretgâh, ziyaret edilen yer” anlamına gelen mezar, ölü gömülen çukura denir.⁴⁴ Mezar kelimesine eş anlamlı olarak “kabir”, “sin”, “gömüt” kelimeleri de kullanılmaktadır. Mezara Türkistan'da “gavr” denilir. Mezarların bir arada bulunduğu yerlere ise “ mezarlık, mezaristan, kabristan, makbare” gibi adlar verilirken, daha özel bir anlama sahip olan hazire ise cami, medrese gibi yapıların

⁴⁰ Minorsky, a.g.m, 539, Taşdemir, a.g.m, 43, Göyünç, a.g.e, 2.

⁴¹ Noyan, Sadettin. *Mardin, Bir Şehir Bir Malikâne Sıradışı Evler*, Ankara, 2008, 17-18.

⁴² İş, a.g.e, 30.

⁴³ Sosyal, Mine. *Mezar*, Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, C.II, İstanbul, 1997, 1312.

⁴⁴ Esad Arseven, Celal. *Mezar*, Sanat Ansiklopedisi, C.III, İstanbul, 1998, 1315;Tanyu, Hikmet *Türklerde Taşla ilgili İnançlar*, Ankara, 1968, 84.

bahçesinde bulunan genellikle duvar ya da parmaklıklarla çevrili küçük mezarlıklara denilmektedir.⁴⁵

Mastabalar, Ehramlar (piramid), kaya mezarları, anıt mezarlar, türbeler, katakomplar ve kurganlar gibi çok sayıda ölü gömme geleneğinin beraberinde geliştirdiği eski mezar çeşitleridir.⁴⁶ Toplumlara göre farklılık gösteren dinsel inanış, ölümü öbür dünyaya atılan bir adım kabul ederek insanları tatmin etmeye çalışırken, daha dünyevi olan ikinci görüş ise, insanın yok oluşunu kalıcı bir anıtlarla, daha doğrusu bir mezar taşıyla aşmaya çalışmıştır. Mezarların büyük taşlarla kapatılmasının asıl amacı, her ne kadar istenmeyen müdahalelerden korumak olsa da, koruyucu olan bu önlemlerden ziyade, ölenin adına bir anıt oluşturma fikri olup, insanlık kültürünün ilk zamanlarına kadar uzanmaktadır.⁴⁷ “İki dünya arasındaki kapı” diye düşünülen ve dünyadan göç eden insanların bıraktıkları en önemli işaretlerden biri olan mezarlar, sadece toprakla doldurulmuş tümsek arazi parçalarından ibaret değildir. Bütün mezar taşları, mezar ve mezarlıklar milletlerin kültür ve duygularını yansıtmaktadır.⁴⁸

Mezar açma ve mezarlar üzerine taş dikme anlayışının çok önceki devirlere kadar uzanan bir gelenek olduğu araştırmacılar tarafından ortaya çıkartılmıştır. İnsanlar değişik yollarla ölümlerini gömmüşlerdir. Ölülerini yakmış, kuşlara parçalamış, ağaçlar arasına dallardan oda hazırlamış, torbalar içinde derin kuyulara sarkıtmış ya da toprağa gömmüşlerdir. Bütün bu gömü biçimlerini şekillendiren, insanların inanç sistemleri olmuştur. Bu gömü biçimleri içinde yaygın olarak geçerliliğini koruyan, toprağa gömme şeklidir. Ölünün toprağa gömüldüğü, değişik biçimleri olan bu yerlere “mezar”, orada yatan kişinin kimliği hakkında bilgi veren baş ve ayak ucuna konulan taşlara da “mezar taşı” denir.⁴⁹

---

⁴⁵ Hasol, Doğan. *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*, İstanbul, 2005, 320; Özcan, Ali Rıza *Mezar Taşları Üzerindeki Sembolik İfadeler, Kaybolan Medeniyetimiz Hekimoğlu AliPaşa Camii Haziresi'ndeki Tarihi Mezar Taşları*, İstanbul, 2000, 26.

⁴⁶ Hasol, a.g.e, 320.

⁴⁷ Karamağaralı, a.g.e, 1.

⁴⁸ Doğan, İsmail. *Geçmişden Günümüze Mezarlıklar Kültürü ve İnsan Hayatına Etkileri Sempozyumu*, İstanbul, 1998, 21.

⁴⁹ Mutlu, Mehmet. *Sürt Mezar Taşları*, (Yüzüncü Yıl Üniversitesi, SBE, Y.Y.L.T, Van, 2006, 7.

3.1. İslamiyet Sonrası Türklerde Mezar Kültürü

İslamiyet’i kabul eden toplumların bütün sosyal kurumları bu dinin gereklerine ve esaslarına göre değişiklik göstermiştir.⁵⁰ Türklerin İslam’ı kabul etmesinden sonra, ölüm ve ölüm sonrasına ait inanış ile defin gelenekleri üzerine bazı değişiklikler olmuştur.⁵¹ Karahanlılardan itibaren Türklerin arasında İslamiyetin yayılıp gelişmesi, mezar anlayışı; kişilerin ölümsüzleştirilmesi ve mezarlarını anıtlarlaştırma düşüncesi silinmemiş, İslami anlayışa ters düşse bile başka biçimlere bürünerek yaşamaya devam etmiştir.⁵²

İslamiyet’teki sade mezar anlayışına karşın, Anadolu’da gelişen, mezar taşı süslemeciliğinde düşüncenin tam tersine bugün heykel niteliğinde olan özgün pek çok eser kalmıştır.⁵³ Anadolu Selçuklulara ait ilk mezar örnekleri genellikle sanduka tipli mezar taşlarıdır. Sanduka tipli mezar taşlarından, zamanla şahideli mezarlara doğru bir geçiş olduğu mevcut örneklerde görülmektedir.⁵⁴

Anadolu Selçuklu mezar yapılarının toplu olarak bir arada bulunduğu en önemli merkez Ahlât’tır. Ahlât Selçuklu mezarlığında bulunan türbe ve kümbetlerin yanı sıra figürlü, bitkisel, geometrik ve sembolik süslemelerin yoğun biçimde yer aldığı çok sayıda mezar taşı örneği vardır.⁵⁵ Ahlât mezar taşlarında çatma lahitler, şahidesiz prizmatik sandukalar ve şahideli olmak üzere üç grupta örnekler görülür.⁵⁶

Osmanlı İmparatorluk Dönemi’nden günümüze ulaşan Türk mezar taşları, gerek biçim, gerek süsleme ve gerekse çeşitli hatla kaleme alınmış kitabelerin yanı

---

⁵⁰ Akgül, Nakış. *Anadolu Selçuklu Dini Mimarisinde Kullanılan Altıgen Kompozisyonların İkonografik Açıldan Yorumlanması*, Geçmişten Günümüze Mezarlık Kültürü ve İnsan Hayatına Etkileri Sempozyumu, İstanbul, 18-20 Aralık 1998, 72.

⁵¹ Alper, Mehmet, Cabir. “*Tillo Mezar Taşları*”, (Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Van, 2012, 15.

⁵² Karamağaralı, a.g.e, 1

⁵³ Gülgün Elitez, Nazlı. *Türk Mezar Taşlarında Bitki Motifleri*, MSÜ, SBE, Uygulamalı Sanatlar Ana Dalı Seramik Programı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1996, 15

⁵⁴ Cezar, Mustafa. *Anadolu Öncesi Türklerde Şehir ve Mimarlık*, 1997, 239-241.

⁵⁵ Yılmaz, Hande. *Anadolu Hisarı Sultan II. Beyazıt Han Mezarlığı Mezar Taşları* (Pafta No:54), Sakarya Üniversitesi SBE, (Y.Y.L.T), Kocaeli, 2009, 5

⁵⁶ Mutlu, a.g.e, 11.

sıra bu kitabelerin içerikleriyle üst düzeyde bir kültürün hem plastik sanat hem de fonetik sanat değerlerini yansıtmaktadır.⁵⁷

Osmanlı Dönemi'nde, Osmanlı'nın önemli şehirlerinde⁵⁸ mezar taşlarının en olgun ve en güzel örnekleri karsımıza çıkar. Erken Osmanlı döneminde Bursa'da oluşan üslup, iyi stilize edilmiş bitkisel ve hayvansal motiflerden meydana gelmiştir. Osmanlı mezar kültüründe mezar taşlarının boyutları küçülmüş, kitabeler ise daha temiz bir işçilikle şekillendirilmiştir.⁵⁹

Osmanlı dönemi mezar taşı, ilk bakışta bir insanı andırmasıyla kendini belli eder. Bu taşlarda ayaklar ve eller çok belirgin olamamakla beraber, boyun ve özellikle de başın silueti çok açık olarak görülmektedir. Özellikle baş, kavuğu ile kendini belli etmektedir. Burada başlık yani ser-puş en ayrıntılı olarak işlenen ve adeta mezar taşına damgasını vuran unsurdur. Çünkü Osmanlı dönemi'nde başlık, hem maddi hem de sosyal konumu ile büyük bir benzerlik göstermektedir. Böyle olunca, başa verilen değer, önem ve özen; bir bakıma mezar taşına verilen önem ile benzerlik gösterir.⁶⁰

Osmanlı Dönemi'ne ait mezar taşlarının insanı soyutlaştırarak simgeleştirdiği yorumu kabul edilecek olursa, bu geleneğin Orta Asya Türk Sanatı geleneklerinden geldiğini söylemek mümkündür.⁶¹ Osmanlı mezar taşları, baş ve ayak tarafına dikilen 2 adet şahide ve lahit⁶² denilen üçüncü bir kısımdan meydana gelir.⁶³ Mimari ile paralel gelişim gösteren Osmanlı mezar taşları, İstanbul'da, Osmanlı'nın klasik çağında birçok sanat dalında olduğu gibi, olgun örneklerini vermiştir. Bu dönem mezar taşlarının en belirgin özellikleri, figüratif elemanlara yer verilmemesi ve

⁵⁷ Barışta, H, Örcün. *Osmanlı imparatorluğu Dönemi Türk Mezar Taslarından Bazı Takı Tasvirleri*, XIII. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler, Ankara, 4-8 Ekim 1999, 1309.

⁵⁸ Başlıcaları, Bursa, Edirne ve İstanbul'dur.

⁵⁹ Haseki, Metin. *Plastik Açısından Türk Mezar Tasları*, İstanbul, 1976, 25.

⁶⁰ Baykara, Tuncer. "*Türk Kültürünün Bir Unsuru Olarak Mezar Tası*", X. Vakıf Haftası Kitabı, Ankara, 1993, 128.

⁶¹ Laqueur, Hans, Peter. *Hüve'l Baki, İstanbul'da Osmanlı Mezarlıkları ve Mezar Taşları*, İstanbul, 1997, 3.

⁶² Doğan, Hasol, "*Lahit*" mad, *Taştan veya kumaş kaplı tahtadan yüksekçe tabut biçiminde mezar üstü*, Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü, İstanbul, 1990.393

⁶³ Çelik, Çiğdem. *Bitlis Güroymak'taki Tarihi Mezar Tasları*, (Y.Y.Ü. S.B.E. Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi), Van, 1998.20.

ölenin kimliğini, sosyal konumunu, mesleğini belirtecek sembollerin kullanılmasıdır.⁶⁴

Osmanlı dönemi'nde insan silüetli mezar taşlarının yanı sıra, düz cepheli mezar taşları da kullanılmıştır. Belki bir başka geleneğin etkisiyle bunlarda başlık belli olmamaktadır, ancak ayrı bir kabartma, camilerin etrafındaki yapıların bir başka gerçeğin yansıması olarak görülmektedir. Burada insanı değil, buna karşılık yaşadığı veya yaşamış olduğuna inanılmış çevreyi taşların üzerinde görmekteyiz. Belki bu gerçek, eski dönemin bir başka gerçeğinin uzantısı olarak kabul edilebilir.⁶⁵

Mardin'de günümüze ulaşan mezar taşlarının tamamına yakını 18 ve 19. yy Osmanlı dönemi'ne ait örneklerden oluşur. Mardin mezar taşlarında figür yok denecek kadar azdır. Bitkisel süslemeler bütün yüzeylerde uygulanmıştır. Geometrik motifler daha çok sanduka gövdelerine, kapak taşı kısmında bitkisel formlarla altıgen ve sekizgen yıldızlar ve ortalarına da bir dairesel form şeklinde uygulanmıştır. Bu örneklerin dışında kılıç, kalkan, hançer, madalya, madalyon, silah, fişeklik, barutluk gibi motifler erkek mezar taşlarında görülürken; kofî, saç örgüsü, püskül, tarak, uzelik, nazarlık gibi bayanların günlük hayatta kullandıkları ya da süs niyetine taktıkları araç gereçlerin de kadın mezar taşlarında süsleyici motif olarak uygulandığı görülür.

4. TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDE SÜRYANİLER

4.1. Süryani Adının Kökeni

Süryani tarihinin çok eskiye dayanması ve bununla ilgili belgelerin az olmasından dolayı Süryani isminin anlamı ve kökeni hakkında birçok yazar tarafından değişik görüşler ileri sürülmüştür. Bu görüşlerin ortak özelliği; Süryani adının Lübnan'ın güneyinde bulunan Sur şehir yerleşmesinde hüküm sürmüş bir kralın adından kaynaklandığıdır.⁶⁶

1. Patrik Yakup III, Süryani isminin Pers Kralı Keyhüsrev'in (Kyrus; Süryanice'de Syrus ve Sirus) isim deyiminden kaynaklandığını belirtir. Keyhüsrev (Sirus) Babil'i aldıktan sonra burada bulunan İbranileri (Yahudileri) tutsaklıktan

⁶⁴ Haseki, a.g.e, 27.

⁶⁵ Baykara, a.g.e, 128

⁶⁶ Bilge, Yakup. *Süryanilerin Kökeni ve Türkiyeli Süryaniler*, İstanbul, 1991, 12

kurtardı ve Filistin'e dönmelerine izin verdi. Böylece İbraniler, Keyhüsrev'i (Sirus) bir kurtarıcı olarak görüyor ondan övgü ile söz ediyorlardı. Daha sonra Hz. İsa, yeni dini Hristiyanlığı yayarken ona inanan İbraniler, kendisini bir kurtarıcı olarak gördüler. Böylece yeni inancı benimseyen İbraniler, Hz İsa ile Keyhüsrev'i birbirine benzetiyorlardı. Çünkü biri onları tutsaklıktan kurtarmıştı, diğeri ise günahlarından ve bundan dolayı da Hz. İsa'ya inanan halka Surin (Süryani) denmeye başlandı. İlk inananların konuştuğu Aramca diline de Syrusça (Süryanice) denildi.⁶⁷

Süryani adının Pers Kralı Sirus (Cyrus)'tan (Keyhüsrev) geldiği belirtilir. Sirus, Babil'i fethederek Yahudileri kurtarmış ve Yahudiye'ye (Kudüs) dönmelerine izin vermiştir. Babil tutsaklığından Kudüs'e dönen Yahudiler, Sirus'a duydukları minnettarlıktan dolayı kendilerini "Surin" olarak tanıtmışlardır.⁶⁸

Süryani isminin kökeni hakkındaki diğeri bir görüş ise, Asurluların ülkesinde Yunanlılar tarafından sözcüğün sonuna bir "y" harfi eklenerek "Asurya" denilmiştir. Zamanla sözcüğün başında bulunan "a" harfi düşerek, "Surya" biçimini almıştır. Coğrafi terim olarak da buradan geldiği ileri sürülmektedir.⁶⁹

Süryaniler, köken olarak Hz. Nuh'un oğlu Sam'a dayanırlar. Semitik ırka mensup bu topluluğun yerleşim alanları genelde Mezopotamya bölgesidir. Bu geniş coğrafya üzerinde beş bin yıl gibi uzun geçmişe sahiptirler. Elli asırlık tarihi süreçte isim değişikliğine uğradıkları söylene de, son yirmi asırdır Süryaniler diye çağırıldıkları kesindir. Kökleri bu kadar tarihi derinliklere inen Süryaniler, kültürlerini ve inançlarını korumuş, her şeye rağmen ayakta kalma başarısını göstermiş, varlıklarını günümüze kadar taşıyabilmişlerdir. Süryanilerin ataları olan Aramiler; Hristiyanlığın, Antakya şehrine girdiği ve Hristiyan dünyasının üç büyük kürsüsünden ilki olan Antakya Elçisel Kürsüsünün kurulduğu dönemde (M.S. 37-43) bölgede etkin durumdaydılar. Çeşitli putlara tapan Aramilerin büyük çoğunluğu, İsa Mesih'in öğretisini kabul ederek Hristiyanlığa geçiş yapmışlardır. Buna paralel

---

⁶⁷ Bilge, a. g. e. 18.

⁶⁸ İgnatius, Mor Yakub III. *Süryani Ortodoks Kilisesi Genel Tarihi*, (Çev. Melek Sevinç), Hollanda, 1985, 2

⁶⁹ Çelik, Mehmet. *Süryani Tarihi I*, İstanbul, 1987, 2-18.

olarak Arami olan isimlerini terk ederek Süryani tabirini kullanmaya ve aynı zamanda konuştukları Aramice lisanına da Süryanice demeğe başlamışlardır.⁷⁰

Süryani tabirinin yanı sıra günümüzde “Süryani Kadim” tabiri de kullanılmaktadır. Bu tabir 1845 yılında ortaya çıkmıştır. 1782’de bir patriklik seçiminde çıkan ihtilaf neticesinde Mihayel Carve liderliğindeki bir grubun Roma Katolik Kilise’sine bağlanması ve bu grubun Osmanlı Hükümeti tarafından kabul edilmesi sonucu geleneksel Antakya Patrik’liğine bağlı kalanlara kendilerini Katoliklerden ayırt etmek için “Kadim Süryaniler” ismi vermiştir.⁷¹Günümüzde bazı batılı eserlerde “Doğu ve Batı Süryanileri” tabirine rastlanır. “Doğu Süryanileri” tabiri ile kökenleri Urfa Kilisesi’ne dayanan ve Asur soyundan gelen Nasturiler, “Batı Süryanileri” tabiri ile de tarihi Antakya Kilisesi’ne dayanan ve Arami soyundan gelen Süryaniler kastedilmektedir.⁷²

4.2. Süryanilerin Tarihi ve Kökeni

Süryani sözcüğünün kökeni hakkında birçok varsayım olmasına karşın, Süryanilerin kökeni ve nerden geldiklerine dair bilinen üç farklı görüş vardır. Bu görüşlerden birisi, Süryanilerin Aramilerden geldiğini savunan tezdır. Bu tezin dayanağı Süryani halkının Aramca konuştuğu ve bundan dolayı da kökenlerinin Aramiler olduğunu iddia etmektedir. Süryanilerin kökenine dair ikinci görüş ise Süryanilerin Asurlulardan geldiğini savunan tezdır. Bu görüşe göre Süryaniler, eski Mezopotamya’da imparatorluklar kurmuş olan Asurluların torunlarıdır. Bu iki görüşün eksiklikleri nedeniyle, Süryanilerin kökenini tüm eski Mezopotamya halklarına dayandığını belirten üçüncü diyebileceğimiz yeni bir görüş daha karşımıza çıkmaktadır.⁷³ Sentezci görüş olarak isimlendirilen bu görüşe göre Süryaniler, Hz. İsa’dan önceki Mezopotamya halklarının devamından başka bir şey değillerdir. Süryaniler ne Asurlu ne Babilli ne Keldani ne de Aramidirler. Süryaniler, tüm o eski Mezopotamya halklarının kültürel temelini dayanan ve bu arada Helenistik uygarlığı da özümseyerek ortaya çıkmış yeni bir sentezdir.⁷⁴Süryaniler, (Aramiler, Asuriler,

⁷⁰ İş, a.g.e, 143.

⁷¹ Koluman, Aziz. *Ortadoğu’da Süryanilik*, ASAMY, Ankara, 2001. 21

⁷² Çelik, a. g.e, 2-18.

⁷³ Bülbul, Mustafa. *Türkiye’nin Süryanileri*, Tasam Yayınları, İstanbul, 2005, 30

⁷⁴ Durak, Nihat, *Süryani Ortodoks Kilisesi, Süryaniler ve Süryanilik I*, Ankara, 2005,190-202.

Keldaniler) Hristiyanlığın ortaya çıktığı (Kudüs coğrafyası dışında) dönem içerisinde bu inancı kabullenen ilk topluluktur.⁷⁵

Hristiyanlık öncesi Süryaniler, putperesttirler ve kökenleri Aramilerden gelmektedir. Aramiler, Süryani ismini Hristiyanlığı kabul ettikten sonra kendilerini putperest ırkdaşlarından ayırmak için kullanmışlardır. Tarihi kayıtlar Aramilerin M.Ö. 14. yy'da Suriye'nin doğusunda görünmeye başladıklarını yazar. Aramileri, Sami kavimlerin bir kolu sayıp, Mezopotamya'ya Arap Yarımadası'ndan geldiklerini tahmin edenler varsa da, bunların Mezopotamya'nın kuzeyindeki dağlık bölgelerin halkı olduğunu ileri sürenler de vardır.⁷⁶

Aramiler, büyük olasılıkla Asurluların zorlamasıyla Fırat'ın batısına geçerek, Suriye ve Filistin sınırlarına sokulmuşlardır. Büyük Hitit İmparatorluğu'nun yıkılışından sonra, yani M.Ö.1180'de, Ön Asya'ya egemen olan Aramiler, Suriye'nin kuzeyindeki Geç Hitit Krallığı ile Asurluları, Mısırlıları yıpratmışlar ve sonunda Kuzey Suriye'den başlayarak Ürdün (Şeria) Nehri'ne kadar uzanan topraklara yerleşmişlerdir.⁷⁷

Aramiler, Hititlerle Mısırlılar arasındaki Kadeş Savaşı sonrasında, iki devlet arasındaki barışın bölgeye getirdiği huzurdan faydalanarak burada yerleşik hayata geçtiler. M.Ö. 11. yy'dan 7. yy'la kadar bölgede küçük prenslikler oluşmuştur. Bu arada Aramiler Şam'da, Hama'da, Tedmur'da, Soba'da, Moab'da, Amman'da ve Edom'da bağımsız birer prenslik kurmuşlardır.⁷⁸ Askeri ve siyasi bakımdan son derece zayıf olan bu prenslikler, kısa zaman sonra Asurlular tarafından tarihten silindiler ve böylece Aramiler, Hristiyanlığın doğuşuna kadar yabancı istilalar altında yarı göçebe bir hayat yaşadılar.⁷⁹

4.3. Türkiye ve Mardin'de Yaşayan Süryaniler

19. yy'ın ikinci yarısında ve I. Dünya Savaşı'na kadar Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde büyük bir Süryani nüfusu mevcut olmuştur. Gerçi o

⁷⁵Şimşek Mehmet. *Süryaniler ve Diyarbakır*, Çivi Yazıları Yayınevi, İstanbul, 2003, 17

⁷⁶Günaltay, Şemseddin. *Yakın Şark III, Suriye ve Filistin*, Ankara, 1987, 133.

⁷⁷Günaltay, a.g.e, 134; Çelik, a.g.e, 18

⁷⁸Günaltay, a.g.e, 137-138.

⁷⁹Çelik, a.g.e, 18.

dönemdeki Süryani nüfusu konusunda elimizde kesin bilgiler olmamakla birlikte; bazı şehirlerdeki Süryani nüfusunun yoğunluğu Süryanilerin ne kadar kalabalık oldukları konusunda bize bir fikir vermektedir. Örneğin daha 1869 yılında Erzurum'da görevli İngiliz konsolosu Taylor raporlarında Erzurum'da 110 bin, Van mutasarrıflığında da 16 bin 500 “aşiret” ve 34 bin 500 “reaya” Süryani-Nesturi olduğunu belirtmiştir.⁸⁰

Yine 1881/1882/1893 Osmanlı Devleti nüfus sayımlarına göre, Mardin sancağında 17 bin 754. 1883 Halep Salnamesine göre ise Urfa sancağında 5 bin 291 Süryani olduğu belirtilir. O dönemde Batı Süryanileri ise Hakkâri, Van ve Erzurum'a kadar uzanan bölgelerde yaşamışlardır. Fakat 19. yy sonu ile I. Dünya Savaşı ve sonrasında yaşanan olaylar, Süryani toplumunda önemli boyutlarda nüfus kaybına yol açmıştır. Pek çok Süryani din değiştirerek veya göç ederek asimile olmuştur.⁸¹

Türkiye'deki Süryaniler genel olarak Anadolu ve Suriye bölgesini yaşam alanı olarak seçmişlerdir. Demografik olarak Süryaniler sürekli kan kaybetmişlerdir. Bugün Süryanilerin anayurtlarında nüfus bakımından azalma görülmektedir. Bölgedeki terör gerginliği ve Kuzey Irak'ta ki güvenlik yetersizliği, bölgede yaşayan Süryanilerin başta İstanbul olmak üzere Türkiye'nin muhtelif şehirlerine göç etmelerine sebep olmuştur. Bu arada başta Amerika, İsviçre, Almanya, Fransa, Hollanda, Brezilya, Hindistan gibi ülkelere göç edenler de olmuştur ve 1. Dünya Savaşı sırasında yaşanan olaylar nedeniyle göçler meydana gelmiştir.⁸²

Süryaniler, günümüzde yaklaşık olarak beş milyon tahmin edilen nüfuslarıyla Türkiye, Suriye, Irak, Lübnan, Ürdün, İsrail ve Hindistan'da yaşamaktadırlar.⁸³ Türkiye'deki Süryaniler günlük hayatlarında Türkçe konuşsalar da kendi aralarında Arapça, Kürtçe ve Süryanice konuşmaktadırlar. Günümüzde Süryaniler Türkiye'de yoğun olarak Mardin il merkezi, ilçelerinde ve köylerinde yaşamaktadırlar. Bunun yanı sıra Diyarbakır, Hatay, Elazığ ve Adıyaman'da Süryani kiliseleri ile birkaç aile bulunmaktadır. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nden göç edenlerin büyük bir bölümü

---

⁸⁰Şimşir, Bilal. *İngiliz Belgelerinde Osmanlı Tarihi*, (çev. S. Orel), Bilgi Yayınevi, Ankara, 1986,83-87

⁸¹Şimşir, a.g.e, 88.

⁸²Aydın, Mehmet. *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*, Konya 2005,722-724.

⁸³Tezokur, M. Hadi. *Süryanilerde Namaz, Süryaniler ve Süryanilik I*, Ankara 2005, 311.

(30 bin) İstanbul'da yaşamaktadır. Bugün dört bine yakını Güneydoğu, 30 bin kadarı İstanbul'da olmak üzere toplam Türkiye genelindeki nüfusları 35 bin civarındadır.⁸⁴

4.4. Süryanilerde Dini Hayat

4.4.1. Kilise Teşkilatı ve Dini Makamlar

Süryani topluluğunda din adamları, kilisenin ruhani hizmetlerini yerine getirmeye, vaftiz, kurban, nikâh ve insanları din yoluna davet etmeye yetkili kılınmışlardır. Saygınlığı ve otoritesi olan dini liderler, kiliseye üye olanların manevi babasıdır.⁸⁵

Ruhani liderlerin, havarilerden kabul ettikleri Kâhinlik Erk'i üç dereceye ayırılır.⁸⁶

1.Diyakosluk 2. Papazlık (Keşişlik) 3. Episkoposluk

1. Diyakosluk: Bu basamaklarda yer alanlar, genel olarak kiliselerde papaz yardımcısı olarak görevlendirilir. Bunlar yaşça genç ve öğrenim görmekte olup, cemaatin isteği ve üst ruhbanın takdiri ile diyakosluk basamaklarında ilerleme imkânına sahip olurlar. Diyakosluk kategorisinde olanların alacakları görevlerin niteliklerine göre, sahip olmaları gereken özellikler vardır.⁸⁷

Okuyucu (Koruyo): Pazar günleri, papazın İncil'den vereceği bölümleri cemaatin huzurunda yüksek sesle okur. 12 yaşını geçmiş ve ilköğretimini yapmış olması gerekir. Bir kişinin okuyucu olabilmesi için, hakkında iyi tanıklık edilmesi gerekir.⁸⁸

Mürennim (Mzamrono): Ayin sırasında okunacak ilahilere eşlik eden, sesi güzel ve makam bilgisi olan kişi ve kişilerdir. Mürennimlerin 10 yaşını bitirmiş, Apsisin hizmet kitabını, duaları ve gerekli mezmurları ve mesihsel öğrenimi almış olmaları gerekir. Bu basamaklarda bulunanların bir sonraki basamağa yükselişleri sırasında (papazlık ve rahiplik dâhil) tören uygulanır. Bu tören sırasında ataması yapılacak olan kişinin başının ön, arka, sağ ve sol tarafından bir tutam saç makasla

⁸⁴ Tezokur, a.g.e, 302.

⁸⁵ Şimşek, a.g.e, 82.

⁸⁶ Günel, Aziz. *Türk Süryaniler Tarihi*, Diyarbakır, 1970, 309.

⁸⁷ Şimşek, a.g.e, 82.

⁸⁸ Iris, Muzaffer. *Bütün Yönleriyle Süryaniler*, İstanbul, 2003, 72

kesilir. Kesilen bu saçlar tepsi üzerinde toplanır ve temiz bir yere bırakılır. Bu uygulama Pazar günü ayinden sonra yapılan takdis ve atama töreninin küçük bir ayrıntısını oluşturur.⁸⁹

Mürettip (Afodyakno): Kilisenin düzen ve intizamından sorumludur. Ayin sırasında ışıkların yakılması, ortamın tertip ve düzene sokulması işlerini yapar. 17 yaşını bitirmiş ve kilise tarihini öğrenmiş olması gerekir. Ayin sırasında söylenen duaları, özellikle dinin kurallarını ve mezmurları iyi bilmeleri gerekir.⁹⁰

Başdiyakos (İncili Diyakos): Episkopos'un oluru ile kilisede hitap ve vaiz görevlerini yerine getirirler. Hazır bulunan cemaate, önceden takdis edilmiş kutsal kurban verirler. Ruhbanlık, takdis ve atama merasimlerinde buhurdanlığı tutar, İncil'den gerekli olan bölümleri okur. 23 yaşını bitirmiş, kilise musikisi ve tarihini öğrenmiş olması şartları aranır.⁹¹

Başdiyakos (Arhedyakno): Bu basamakta bulunanlar, kilise papazının birinci derecede yardımcısıdır. Görevleri arasında mezbah diye adlandırılan mihrapta icra edilen seremoninin yöneticisi durumundadırlar. Alt rütbede bulunan diyakosların yapacakları işleri belirler. Rabbani bayramlar ve büyük orucun tutulduğu süre içerisinde pazar günlerinde, İncil'den "Resullerin İşleri" adlı bölümü sadece kendisi okur. Başdiyakos'un, okunması amacıyla, kıraat etmesi için vermiş olduğu alt rütbedeki diyakos, bunu yerine getirmede bir mazeret ortaya koyarsa, bu görevi tekrar üstlenebilir, başkasına devredemez. Diyakoslar arasında olabilecek tatsız olayları, ibadet sonrasında soruşturur ve gerektiğinde yaptırım uygular. Başdiyakos rütbesi alacak kişide, 25 yaşını bitirmiş ve kilise hizmetlerini en iyi şekilde kavramış olması şartları aranır.⁹²

2. Papazlık: Rahip ve papazlar için diyakosluk kategorisinde yer alan özelliklere sahip olma şartları aranır. Bu kategorideyken evlenenler, rahip olma özelliklerini tamamen yitirirler. Evlenenlerin papazlık kategorisinde yer alma şansları vardır. Papaz (Keşiş) ve Başpapaz (Horepiskopos) kategorilerinde yer alabilmek için

---

⁸⁹ Şimşek, a.g.e, 82.

⁹⁰ Şimşek, a.g.e, 83.

⁹¹ Dolapönü, Hanna. *Semmasların Rütbeleri*, Mardin, 1960, 4.

⁹² Dolapönü, a.g.e, 4.

Diyakosluk basamaklarından geçmiş olmak gerekir. Diyakosluk sürecinde evlenen kişinin ulaşabileceği en son ruhani rütbe papazlıktır. Horepiskoposluk rütbesi, daha çok kendisini cemaatine kabul ettirmiş, eşi ölmüş olan ve cemaat dışı çalışmalarında üstün meziyetleri bulunan papazlara verilen bir unvandır. Diyakosluk sürecinden geçip evlenmeyen kişi, üst ruhanilerin tensipleriyle rahiplik görevini üstlenir. Rahip olanlar, idari ve dini anlamda etkinliği güçlü olan, diğer hiyerarşi basamaklarına çıkabilirler.⁹³

3. Episkoposluk: Episkoposluk dört farklı kategoride değerlendirilebilir:

1. Patrik 2. Mafiryen 3. Metropolit (Matran) 4. Episkopos

Bu kategorideki basamaklar, coğrafi-yönelimsel anlamda belirlenen bölgelerde; dini, idari ve sosyal konularda yönetim, yetki ve sorumluluğu gösteren unvanlardır. Bu basamaklarda bulunabilmenin ilk şartı rahip olmaktır. Ancak her rahip bu basamaklara çıkabilme şansına sahip olmayabilir.⁹⁴

Patrik: Süryani Ortodoks cemaatinde en yetkili ve sonrası olmayan makamdır. “Patrik” kelimesi, Yunanca patriarkhis (patriarkhis) kelimesinin Arapçalaşmış şekli olup, “en üst dini lider” kavramını ifade eder. Bazı kaynaklarda patrik (batik) kelimesi, komutan anlamına da gelir. Doğu Hristiyanları arasında Patrik unvanının, Roma Katolik kilisesindeki Papa kelimesine karşılık kullanılır ve aynı misyonu üstlenir. Patriğin başkanı bulunan dini ve idari işler Patrikhane merkezinde yürütülür. Patrikler, Patrikhane olarak belirlenen ve aynı zamanda kilise ve manastırda kalırlar.⁹⁵

Catliklik (Mafiryenlik): Catlik, genel anlamına gelen Yunanca bir kelimedir. Patriğin bir astı, metropolitin bir üstüdür.⁹⁶ Süryani Kilisesi’nde her

---

⁹³ Taşğın, Ahmet. *Anadolu'nun Yok Olmaya Yüz Tutan Zenginliklerinden Süryaniler*, Nusaybin, 19(70), 2003, 51.

⁹⁴ Koluman, Aziz. *Ortadoğu'da Süryanilik*, Ankara, 2001, 75.

⁹⁵ Demir, Zeki. *Süryani Kilisesi Öğretisine Göre Kilisenin Kutsal Yedi Gizi ve Kilise İçindeki Tinsel İşaretler*, İstanbul, 1995, 47.

⁹⁶ Demir, a.g.e, 47

zaman sadece bir tane catlık (mafıryan) bulunur.⁹⁷Günümüzde, mafıryanlık görevi, Hindistan Süryani Ortodoks Kilisesi'nin uhdesinde bulunmaktadır.⁹⁸

Metropolit (Matran): Patrikhane dışındaki cemaat üyelerinin yaşadığı yerler, idari anlamda bölgelere ayrılır. Bu bölgelere matranlık adı verilir. Matran, patrikten sonra gelen, ruhani ve idari yetkileri bulunan makamdır. Matranlık idaresi, piskoposluk birimlerinden oluşur. Günümüzde matran, ifadesi yerine daha çok metropolit deyimini kullanılır. Metropolit kelimesi, Yunanca şehir (mitropolit) idaresinin başındaki kişi anlamına gelir. İslam kaynaklarında matran kelimesine, “Hristiyanlar arasındaki davalara bakan kadı” anlamı verilmektedir. Osmanlı yönetimi sırasında, tüm hukuki davalara bakma ve cezayı uygulama yetkisi metropolitlere verilmiştir. Günümüzde, Süryani patriklik merkezine bağlı 19 adet metropolitlik merkezi bulunmaktadır.⁹⁹

Ülkemizde 3 metropolitlik bulunur. İstanbul'da bir metropolitlik, Deyrul Zafaran ve Midyat Deyrul Umur 'da birer metropolitlik bulunur.

Patrik seçimi bu metropolitlikler arasından seçilir. Patrik makamı boşalınca Kutsal Şinod adı verilen mevcut metropolitliklerden oluşan kurul patrik seçimine gider.

Episkoposluk: Papazlık ve diyakosluğun kendisine bağlı olduğu, kilisedeki en üst rütbedir. Episkopos “gözetmen” anlamına gelen Yunanca kökenli bir isimdir. Kutsal Kitap'ta ise Episkopos, yaşlı ve ihtiyar anlamında kullanılmaktadır. Bir metropolitlik bölgede kiliseler üzerinde otorite sahibi olan rahiplere verilen addır.¹⁰⁰

Rahip kavramı, yönetsel bir anlamdan uzaktır. Ancak bölgesel anlamda, idari bir mevkide bulunabilmenin belirleyici şartıdır. Rahip genel anlamda uzlete çekilmiş,

---

⁹⁷ Akyüz, Gabriyel. *Mardin İli'nin Merkezinde Civar Köylerinde ve İlçelerinde Bulunan Kiliselerin ve Manastırların Tarihi*, Mardin, 1998, 130.

⁹⁸ Durak, a.g.e, 195–196.

⁹⁹ Taşgın, a.g.e, 56.

¹⁰⁰ Demir, a.g.e, 47.

kendisini ibadete vakfetmiş din adamı anlamındadır. Rahiplerin en belirgin özelliği, hayatları boyunca evlenme imkânından kendi kendilerini mahrum etmeleridir.¹⁰¹

Tüm ruhbanlık kategorilerinde, “takdis atama” ile görev verilmektedir. Burada esas olan, liyakat ve cemaatin teklif etmesidir. Ancak, patriklik makamına oturacak kişi, metropolitlerin oluşturduğu meclis (Sinod seçimleri) ile belirlenir. Patriklik, Süryani Ortodoks cemaatinin en üst ruhani makamıdır. Patriklik makamından, en alt basamak olan diyakosluğa kadar, görevli olanların; toplum tarafından kabul görmüş olmaları, makamından ve kendisinden beklenen birtakım güzel meziyetlere sahip bulunmaları ve bu meziyetleri devam ettirmeleri, cemaat üzerindeki otoritelerini belirleyen en önemli unsurdur. Aksi durumda ve davranışlarda, ruhbanlara karşı en ağır resmi ve toplumsal yaptırımlar uygulanır.¹⁰²

4.4.2. İman ve İbadetler

Hristiyan din anlayışında kilise, bireyin doğumundan ölümüne kadar geçen yaşam sürecinde, en önemli ve en anlamlı zamanların yaşandığı mekânlar olması nedeniyle, ferdin ve cemiyetin hayatında önemli bir kurumdur. Süryani Kadim Ortodoks cemaatinde kilise (ito), kurtarıcı Yesu (İsa) Mesih’e inanan topluluk anlamındadır. Kilise, fiziksel özellikleri ile mimari bir yapıya verilen isimden farklı bir anlamdadır. Bu anlam, daha çok bir arada bulunmayı ifade eden Hristiyan topluluğunun (ümme) karşılığıdır. Hristiyanlar, mabetlerini ifade etmek için “kenise” ve “deyr” kelimelerini kullanırken, İslam kaynaklarında bu mabetler için “bia”, “savamia” ve “sumia” kelimeleri de kullanılmıştır. Yapı inşası biten binalar, episkoposlar tarafından takdis edildikten sonra ibadet yeri olma niteliğini kazanırlar.¹⁰³

Kilise, Tanrı adına tahsis ve takdis (kutsama) edilmiş ibadet mekânlarıdır. Bu itibarla kiliselerde yapılan dua ve ayinlerin diğer yerlere göre daha makbul ve faziletli olduğuna inanılır. Kilise, kendisine bağlı topluluğa ait hizmetleri ifa ettiği için, bu hizmetlere kendini adanmış olan ruhanilerin ihtiyaçları yine kilise cemaati

---

¹⁰¹ Koluman, a.g.e,75.

¹⁰² Şimşek, a.g.e, 88.

¹⁰³ Şimşek, a.g.e, 90.

tarafından, bir borçluluk anlayışı içerisinde karşılanır. Bu katkıda bulunma zorunluluğu, “zıdk”¹⁰⁴ olarak adlandırılır.

Ayinlerin icra edildiği kilise ve manastıra gelmeden, yapılacak olan eylemin manasına uygun giyiniş ve ruhi pozisyonları önceden tamamlamak gerekir. Şöyle ki; bedensel ve ruhsal temizliğe, iyi niyete sahip olmak, ayin uygulaması sırasında her türlü dünyevi düşüncelerden arınmak, tutum ve davranışlarda gösteriştan uzak durmak gerekir. Sessiz ve sakin bir şekilde, ayini yöneten ruhaninin okuduklarını dinlemek ve katkıda bulunulması gereken yerde bu katkıyı yapmak (sesli yakarışlara eşlik etmek), komünyon¹⁰⁵ ayini yapılacak ise, en az gece on ikiden sonra herhangi bir şey yememek gerekir.¹⁰⁶

İbadet yerine gelen kişinin ilk yapması gereken haç (istavroz)¹⁰⁷ çıkarmaktır. Hemen ardından, “Allah’ım! maabedine giriyorum, yüce makamının önünde secde kılıyorum” duası okunur. Süryani ayin geleneğinde esas olan ve tüm ibadet uygulamalarında dua çok önemlidir. Kiliselerde okunan duaların ilki, kapsadığı ilahiler ve anlamlı sözler nedeni ile Peygamber Davut’un mezmurlarıdır. 4. yy sonlarında Hristiyan ataları ayin ve ibadetlerde özel makamları olan ölçülü manzum ilahiler kullanmaya başladılar. 7. yy’ın sonlarına kadar, Süryani Kilisesi ritüelleri, tam bir düzene girinceye kadar, manzum ilahiler yanında, bazı gerekli dualar da nesir halinde yazılmaya devam edilmiştir. Ancak daha sonra bazı eklemeler yapılmıştır. Diğer Hristiyan halklar da değişik kökenleri ve lisanlarına göre bu alandaki ilerlemelerini sürdürmüşlerdir. Ancak şunu unutmamak gerekir ki, kilisenin ayin ve ibadet şekli temel kavramlar dışında ilk asırlarda komşu ülkelerde de aynı düzende uygulanmıyordu. Daha sonraları, Hristiyanlığın yaygınlık kazanması ve dua kitaplarını yazan hattatlar arasındaki kültür farklılığı gibi nedenlerden kilise ayin ve ibadetlerindeki ufak tefek değişiklikler, farklılıklar doğal karşılanmıştır.¹⁰⁸

¹⁰⁴ Zıdk: Kiliseye ödenen ve gelirin %10’unu ifade eder.

¹⁰⁵ Hristiyan Âlemindeki inanişaya göre, İsa’nın Son Akşam Yemeğinde ekmek ve şarabı kendi bedeni ve kanı olarak öğrencilerine sunuşunu anmak amacıyla düzenlenen ve Evkaristiya olarak da bilinen ayin.

¹⁰⁶ Şimşek, a.g.e, 95.

¹⁰⁷ Hristiyanların simgesi Haç kelimesinin aslı Ermenice’dir ve birbirini dikey olarak kesen iki çizgiden oluşan şekil, istavroz, salıp anlamı taşımaktadır.

¹⁰⁸ İris, a.g.e. 32.

Kilisenin nitelikleri şöyle sıralanabilir;¹⁰⁹

- a. Kilise birdir.
- b. Toplumsaldır.
- c. Kutsaldır.
- d. Elçiseldir.

Diğer dinlerde olduğu gibi, kiliseler ayrı bir değer, toplu tapınmalara ise daha fazla maneviyat ve fazilet atfedilmiştir. Süryaniler de mabetlerine gereken önemi vermekte, dini anlamasıyla birlikte, sosyal hayatın belirleyicisi olma yönüyle de en yüksek merci gözüyle bakmaktadırlar.

4.4.3. Kilise'nin Yedi Sırrı

Süryani geleneğinde kilise, cemaat üyelerinin dini vecibelerini yerine getirmekle görevli bir kurum olmasıyla birlikte, cemaatin sosyal ve kültürel yaşamını tanzim etme, evlilik, boşanma, hukuki ve mali anlaşmazlıklarda hakem olma, sorunların çözüme ulaşmasında moral destek vermek gibi konularda da yetkilidir. Kilisede bu görevleri yerine getirecek olan kişinin fiziki, ruhsal ve sosyal açıdan yeterli düzeyde olması gerekir. Patrik veya metropolit tarafından, cemaate sorumlu idareci olarak tayin edilen din adamlarının yetki ve sorumlulukları, genel kilise hukuk normları tarafından belirlenir. Ruhban, sadece cemaatine Mesihi öğretiyi götürmek, onlara İncil'in mesajını ulaştırmak, bir takım ayin usullerinin uygulanmasıyla sınırlandırılan çerçevede hareket etmez. Ruhban (papaz, rahip) aynı zamanda iyi bir teşkilatçı olmak zorundadır. Cemaat meclisi toplantılarına başkanlık etme, alınan kararları onaylama veya gerekçeli bir nedenle veto etme, cemaatin ekonomik yaşamında önemli bir yer tutan vakıfların kurulmasını teşvik etme, çalışmalarında olumlu yönde uygulamalar yapılmasında özendirici olma, eğitim alanında cemaate faydalı kitap, dergi ve gazetelerin çıkarılmasına öncülük etme ve kültürel faaliyetlere yön verme, sportif faaliyetleri teşvik etme gibi etkinliklerde ruhbanların önemli fonksiyonları vardır.¹¹⁰

---

¹⁰⁹Şimşek, a.g.e. 90.

¹¹⁰Şimşek, a.g.e. 91.

Tüm bu amaçlara ulaşmak için, cemaatin yerine getirmesi gereken yükümlülükler vardır. Bu yükümlülükler, kilisenin etkinlikleri “gizleri” (sakrament) olarak kabul edilir. Vaftiz (zorunlu), Kutsal Yemek (zorunlu), Murun (zorunlu), -Tövbe ve İtiraf (zorunlu), -Ruhbanlık (zorunlu değil), Evlilik (zorunlu değil), Hasta Yağı (zorunlu değil) olarak belirtilmiştir. Görüldüğü üzere bu sırların dördünü yerine getirmek zorunludur.¹¹¹

4.4.4. Vaftiz (Hristiyanlığa İlk Adım)

Süryani cemaatinde, çocuğa verilen önem açısından doğum, aile içinde ve akrabalar arasında sevinç vesilesidir. Kırsal kesimde, doğum olayı genellikle evde gerçekleşir. Çocuğa doğumdan sonra sevgi gösterisinde bulunmaz. Çünkü çocuk asli günahla birlikte doğmuştur. Vaftizin yapılacağı yedinci güne kadar çocuk öpülmez. Vaftizden önce “ad koyma duası” yapılır. Vaftiz genellikle kilise, manastır gibi kutsal mekânlarda gerçekleştirilir. Vaftiz töreninden sonra, asli günahlarında arınan çocuk için sevgi gösterilerinde bulunulur.¹¹²

Vaftiz, Yunanca “suya batırmak” anlamına gelir ve kilise sırları arasında ilk sıradadır. Vaftiz, Hristiyan olmanın ilk şartıdır. Bütün Hristiyanlarda olduğu gibi, Süryaniler de vaftiz olmaktadır. Vaftiz olmayan birey, Hristiyan anne- babadan olsa dahi, Hristiyan kabul edilmez. Çünkü Hristiyanlar için zorunludur ve vaftiz olunmadan, sonsuz mutlulukların ruhlar âlemine ulaşma, kurtuluşa erme sevincini yaşamak olanaksızdır. Çocukların da kurtuluşa ermeleri, taşıyıcısı oldukları asli günahtan kurtulmaları, ancak vaftiz olmaları ile mümkündür. Vaftiz töreni, Baba-Oğul ve Kutsal Ruh adına yapılır. Bunun Hz. İsa tarafından uygulanarak ortaya konulduğu kabul edilir. Vaftiz Süryani Kilisesi tarafından, “inanç gizi, aydınlatma, paklama, yeni doğum” şeklinde isimlendirilir. Vaftiz bazı kiliselerde suya daldırmanın dışında, başa su serpmeye, nehir veya göllerde suya sokularak da

¹¹¹ Bu konuda geniş bilgi için bkz. Mehmet Çelik, Süryani Kadim Kilisesi; Doğusu ve Gelişmesi, A.Ü. Sos. Bil. Enst. Basılmamış Dokt. Tezi, Erzurum 1985, 154 v.d; Durak, Nihat. Süryani Ortadoks Kilisesinde İbadet, M.Ü. Sos. Bil. Enst. Basılmamış Dokt. Tezi, İst 2000, 90 v.d

¹¹² Çelik, Mehmet. *Süryani Kadim Kilisesi*, 154 v.d; Nihat Durak, a.g.e, 91 v.d.

uygulanmaktadır. Süryani Kilisesi'nde vaftiz, suya daldırma şeklindedir. Doğumdan bir hafta sonra başlar ve mümkün olan en erken zamanda uygulanır.¹¹³

Kilise veya manastırlarda bulunan yarım küre şeklindeki, vaftiz kuyusu (gurno), ılıtılmış suyla doldurulur. Vaftizi uygulayacak ruhani, gerekli duaları okuduktan sonra, çocuk üç kez suya daldırılıp çıkarılır. Her defasında dualar okunur. Sudan çıkarılan çocuğun vücudu, kutsanmış yağ (saf zeytinyağı) ve murunla (ölüleri mumyalamak için kullanılan hoş kokulu bir çeşit ağacın sakızı)¹¹⁴ yağlanır. Vaftiz olan çocuğa, onun korumasında olması amacıyla, bir azizin adı verilir. Vaftiz olan çocuk, vaftizden üç gün sonra yıkanabilir ve yıkandığı su temiz bir yere dökülür.¹¹⁵ Vaftizin şartlarından biri de karibo (sağdıç, kirve) bulunma zorunluluğudur. Küçük yaşta ve konuşamayan çocuğun yerine dua ve anıları ifade edecek, vaftiz sırasında çocuğu tutacak ve ruhaniye yardımcı olacak kirvedir. Kız çocuklar için kadın, erkek çocuklar için ise erkek kişi kirvelik yapar. Kirvelik, kan hısımlığına bağlı, akrabalığın da ötesinde, ruhsal (manevi) ve oldukça derin anlamlara sahip bir yakınlığı ifade eder. Vaftizle başlayan bu yakınlık, ömür boyu devam eder (Süryani gelenekleri ile ilgili kavramlar için bkz.¹¹⁶). Zorunlu haller dışında, anne ve babanın kendi çocuklarına kirvelik yapması yasaklanmıştır.¹¹⁷

4.4.5. Namaz

Namaz, Süryani kadim Ortodoks cemaatinde önemli bir ibadettir. Süryanilerin ibadet uygulamaları batılı Hristiyan kiliselerindeki uygulamalardan

¹¹³ Çelik, a.g.e, 154-157; Durak, a.g.e, 91 v.d.

¹¹⁴ Vaftizin tamamlanması olarak kullanılan, vaftizle birlikte bir defaya mahsus vücuda sürülen, çeşitli bitkilerden elde edilmiş ve patrik tarafından kutsanmış sıvı madde.

¹¹⁵ Çelik, a.g.e, 156; Durak, a.g.e, 91 v.d.

¹¹⁶ Murun: Vaftizin tamamlanması olarak kullanılan, vaftizle birlikte bir defaya mahsus vücuda sürülen, çeşitli bitkilerden elde edilmiş ve patrik tarafından kutsanmış sıvı madde.

Kutsal kurban (komünyon): Süryani kilisesinde, diğer kiliselerde olduğu gibi, herkesin kutsal kurbanı iştiraki hayati bir önem taşır. Küçük yaştaki çocuklara bile vaftizden hemen sonra komünyon verilir. Kutsanmış ekmek ve şarabın sunulduğu ayin, Pazar ve bayram günleri kiliselerde uygulanırken, cemaat ve ziyaretçilerin sayısının fazla olduğu manastırlarda bu ayin, Çarşamba ve Cuma günleri de uygulanır.

Kehennüt (ruhbanlık) : Bu sıır, din adamlarının takdisi demektir. El koyma ve dua ile icra edilir. Hasta yağı: Hasta olan kişilerin şifa bulması ve günahlarının bağışlanması amacıyla vücutlarına sürülen kutsal yağdır.

Evlenme: Süryanilerde evlilik çok önemli bir kavramdır ve kutsaldır.

Tövbe ve itiraf: Süryanilerde tövbe ve itiraf oldukça önemlidir.

¹¹⁷ Çelik, Süryani Kadim Kilisesi, 156; Durak, a.g.e, 91 v.d.

farklı kendine has ritüeller bulunmaktadır. Namaz iki kısımdan oluşur: Dua ve secde. Namaza başlamadan önce saygılı bir şekilde kiliseye girilir ve haç çıkarılır. Mihrabın sağında ve solunda bulunan sehpalarmın etrafında kollar bağlı olarak ayakta durulur. Sırası gelen tek sıra şeklinde yanlara açılarak secde uygulaması yapılır.

Günde üç vakit namaz kılınır. Namazlar sabah, öğlen ve akşamdır. Sabah namazı 30 rekât, öğlen namazı 18 rekât ve akşam namazı 18 rekât olmak üzere günlük 66 rekâtlık secde uygulanır. Secde sırasında erkekler ön sırada yer alırken rahibeler ve bayanlar arka saflarda durarak secdeleri aynen uygularlar.

Paskalya Bayramını¹¹⁸ takip eden, Pantikost Bayramı'na kadar olan 50 günlük süre içerisinde, namazlarda secde uygulaması yapılmaz. Namaz sonunda, mihrap önünde bulunan İncil ve namazı yöneten ruhaninin eli öpülerek, saygılı bir şekilde kiliseden çıkılır. Namazda okunan duaların çeşitliliği oldukça fazladır. Tüm namaz ve ayinlerde ortak olan dua; rabanni dua, yüceltme duası ve takdis duasıdır. Aslında, Süryanilerde dua ve namaz kavramları iç içe bir anlam taşır. Vakitler, ifade edilirken bile namaz olarak adlandırılmaz.¹¹⁹

4.4.6. Oruç

Bedensel arzu ve istekleri zayıflatarak, ruhsal yapıyı güçlendirmeyi amaçlayan bir ibadet olan oruç; belirli zamanlarda yeme, içme ve cinsellik gibi istek ve duyguları terk etmek, ruhsal ve zihinsel yapıya ağırlık vermektir. Oruç yeme ve içmeden tamamen uzak durmak ve et ve diğer hayvansal gıdalar gibi belirli yiyecekleri yememek şeklinde de olabilir. Süryanilerde çeşitli zorluk ve uzunlukta birçok oruç vardır. Bunları şöyle sıralamak mümkündür;

Büyük Oruç: Şubat ve Mart ayları arasında değişkenlik gösteren bir tarihte başlar ve elli gün süren Büyük Oruç'tur. Gece yarısından itibaren yeme içmeden tamamen uzaklaşılır. Öğleden sonra basit yiyeceklerle perhize devam edilir. 50 gün boyunca tüm hayvansal gıdalar ve bunlardan elde edilen yan ürünlerden uzak durulur. Bu oruç ve perhiz uygulamalarına Kıyam Bayramı (Paskalya) sabahı son

¹¹⁸ Paskalya Bayramı, Hristiyanlıktaki en eski ve en önemli bayram. İsa'nın çarmıha gerildikten sonra 3. günde dirilişı kutlanır. Doğu ve Batı kiliseleri arasında farklılıklar olmakla beraber, Paskalya dönemi yaklaşık olarak Mart sonundan Nisan sonuna kadar olan dönemdir.

¹¹⁹ Çelik, *Süryani Kadim Kilisesi*, 166; Durak, a.g.e. 54 v.d.

verilir. Hayvansal yasaklardan haşlanmış ve çeşitli renklerle boyanmış yumurtaların yenmesiyle sonlanır.

Noel Orucu: 15 Aralık'ta başlayan ve 10 gün süren oruca Noel Orucu denir. Bu sürede hayvansal gıdalardan uzak durulur. Gece yarısında başlayan oruç, öğle saatlerinde perhize dönüşür. Bu orucun sonunda, Noel Bayramı'na ulaşılır.

Ninova Orucu: Şubat ayında Büyük Oruç'tan önce tutulan ve üç gün boyunca devam edilen perhizli oruçlardandır. Din adamları tarafından üç gün boyunca süresiz olarak tamamen yeme ve içmeden kesilme şeklinde de uygulanabilmektedir.

Havariler Orucu: Haziran ayının başlangıç günlerine rastlayan Havariler Orucu, üç gün süren perhiz uygulaması şeklindedir.

Meryem Ana Orucu: 10 Ağustos'ta başlar ve beş gün boyunca perhiz uygulaması şeklindedir.

Bu oruçların dışında, Çarşamba ve Cuma günleri perhiz yapılır. Bu oruç ve perhizlerin uygulanmasında, sağlık koşulları göz önünde bulundurulur. Her türlü dünyevi istek ve arzulardan uzak durulur. Oruç ve perhiz süresince eşler arasında cinsel ilişkiler yasaklanır. Bu durum evli olan papazlar için oruç ve perhiz dışında ayın öncesinde de yasak devam eder.¹²⁰

4.4.7. Ondalık

Süryani Ortodoks Kilisesi'nde, zekât tabiri kullanılmaz. Bunun yerine ondalık ve sadaka kavramları kullanılır. Ondalık, kilisenin masraflarını karşılamak, Allah'ın ve cemaatin hizmetine kendini vakfetmiş ruhani ve diğer müstahdemlerin geçimini sağlamak üzere gönüllü olarak verilmesi gerekli olan yardım ve hediyedir.¹²¹

¹²⁰Çelik, a.g.e, 167; Durak, a.g.e, 75 v.d.

¹²¹Akdemir, a.g.e, 65.

4.4.8. Kutsal Ziyaret

Süryani Ortodoks Kilisesi'nde, zekât tabiri kullanılmadığı gibi hac tabiri de kullanılmaz. Bunun yerine “Sourutho Kadišto” (Kutsal Ziyaret) tabiri kullanılır. Hacı olana da “Makedşoyo” (Kutsanmış) tabiri kullanılır. Kilisede kutsal ziyaret töresi, ilk çağlardan beri, zorunlu olmayıp ihtiyaridir. Yediden yetmişe herkes, Kudüs'ü ziyaret edip Makedşoyo olabilir. Ancak pratikte, genelde orta yaşın üstünde olanlar gitmektedir. Daima Paskalya Bayramı'ndan bir hafta önce gidilir. Elem Haftası'nda ve Paskalya Bayramı'nda mutlaka orada bulunulması şarttır.¹²²

4.4.9. Dini Bayramlar ve Kutsal Günler

Süryanilerde bayram anlayışı kutsallıkla iç içedir. Bayram öncesi tutulan oruçlar, uygulanan perhizler, tümüyle kilise merkezli uygulamalar olup, takip eden bayram uygulaması, toplumsal paylaşım ile hedefine ulaşmış olur. Dini ve toplumsal boyutları olan oruç-bayram bağlantısı, kilise ve din adamları tarafından olgunlaştırılır. Toplumun tüm kesimlerinin katılımı ile sosyal hayatta ifadesini bulur.¹²³

Süryani bayramları üç gruba ayrılır:

- a. Rabbani bayramlar,
- b. Meryem Ana'yı anma bayramları,
- c. Azizleri anma günleri,

Yukarıda saydığımız bayramlarda din ve kilisenin Ortodoks inanç sisteminde, azizlerin önemli bir yeri vardır. Süryanice'de “Sniğrutho” kelimesinin karşılığı olan şefaate yetkili Hz. İsa, kutsal ruh ve azizler olarak üç grupta toplanır. Kilise tarafından azizlik rütbesi ile taltif edilmiş olanlar için, dua ve sunuda bulunma, onlardan yardım dileme şeklindeki şefaak beklentisi, kilise liturjisinde önemli bir yer tutar.¹²⁴

Bu bayramların dışında, Süryani toplumlarına has bazı gelenekselleşmiş inançları bulunmaktadır.

---

¹²²Durak, a.g.e, 78.

¹²³ Şimşek, a.g.e, 212.

¹²⁴ Çelik, a.g.e 168; Durak, a.g.e. 79 v.d.

Hanno Kritho: Binlerce yıldır Mezopotamya’da yaşayan Süryanilerin gelenekselleşmiş folklorik özellikli bir şölenidir. Süryaniler her yıl 50 günlük büyük oruca başlamadan önceki son Pazar günü, bu geleneği uygularlar. Bu uzun oruç, Hz. İsa’nın dirilişine denk gelen güne kadar tutulur. Büyük orucun başlaması ise, genelde Mart ayının ortalarıdır. Günümüzde bu gelenek Süryaniler arasında devam etmektedir.¹²⁵

Hanno Kritho, bir kadın figürüdür ve köyün kızları tarafından hazırlanır. Köyün gençleri bu maketle birlikte, köydeki evleri ziyaret ederler ve ev sahipleri gençleri su serpererek karşılar. Serpilen bu su, bereketi temsil eder. Gençler ziyaret ettikleri evlerden, bulgur, kavurma ve yumurta toplarlar. Toplanan bu erzak, köyün kilisesinde bir araya getirilir. Bütün köy sakinlerinin kiliseye gelmesiyle, geleneksel kavurmali ve yumurtalı bulgur yemeği hazırlanır. Yemekler yenir, oyunlar oynanır. Hanno Kritho adına bir tabak yemek de saklanır ve bulan genç bu yemeği de yer. Daha sonra gençler, Hanno Kritho maketini parçalar. Hazırlanan yemeklerin bir kısmının, muhtaç olanlara dağıtılması ile şölen sona erer.¹²⁶

4.4.10. Süryanilerde Cenaze Merasimleri

Süryaniler ölümü, vücuttaki bütün hücrelerin canlılığını yitirerek, hücrelerin özünü oluşturan can ve ruhun bedenden ayrılması, dünyevi acıların bitmesi, ebedi huzurun ve sonsuz hayatın başlangıcı olarak kabul ederler. İmanlı bir ölüm için durum böyle iken imansız bir yaşamın sonundaki ölüm ise Tanrı’dan uzak kalma ve sonsuza dek perişanlığın başlangıcıdır. İnananların cennete inanmayanların ise cehenneme gideceğine inanılır.¹²⁷

İmansız bir yaşamın sonundaki ölümün; “Tanrı’nın varlığından ve gücünün yüceliğinden uzak kalarak, sonsuza dek mahvolma cezasına çarptırılacağına inanılır. Tanrı gazabının kâsesinde saf olarak hazırlanmış, Tanrı öfkesinin şarabından içecektir. Öylelerine, kutsal meleklerin ve kuzunun önünde ateş ve kükürtle işkence edilecektir şeklindeki cehennem azabı yanında, imanlı bir yaşamın sonunda ise cennete girileceğine inanılır. Cennette; “Tanrı’nın kendisini sevenler için

¹²⁵ İris, a.g.e, 206.

¹²⁶ İris, a.g.e, 207.

¹²⁷ Koluman, Aziz. *Ortodocu’da Süryanilik*, ASAMY, Ankara, 2001, 119.

hazırladıklarını, hiçbir göz görmemiş, hiçbir kulak işitmemiş, hiçbir insan yüreği kavramamıştır.¹²⁸

Süryaniler ölmek üzere olan kişiye şifa bulması veya rahat bir şekilde ölümü yaşaması için “hasta yağı” denilen bitkilerle karıştırılmış, episkopos tarafından kutsanmış zeytinyağı sürerler. Hastanın ölüm anında iken tövbe ve itirafta bulunması halinde küçük günahlarının affedileceğine inanılır.¹²⁹

Süryani Ortodoks İnanç sisteminde ölüm sonrasında insanın karşılaşıacağı durumlar; ölüm, dirilme, duruşma ve sonsuz ceza olarak kategorize edilir.

1-Ölüm, canın bedenden ayrılması.

2-Dirilmek, Canın tene geri dönmesi, ikisinin birlikte hayat bulması.

3-Duruşma, Mesih’in ikinci gelişinde insanları yaptıklarına göre yargılaması.

4-Sonsuz ceza, İyilerin mutluluğa kötülerin cehennemden sonsuz azabına mahkûm edilmesi.

Mutluluk, azizlerin göklerde sahip olacakları sonsuz yaşamdır. Cehennem ise, suçlular ile şeytanların üzülecekleri sonsuz azap yeridir. Dirilmeden önce, iyi canlar Firdevse kötüler karanlığa gider. Orada son günün hükmünü beklerler. İnançlı ölenler, dirilerin sundukları kurban, namaz ve sadakalardan faydalanırlar.¹³⁰

Ölüm halinin gerçekleşmesinden sonra, orada bulunanlar, ellerindeki ulaşım araçlarını kullanarak, ölünün yakınlarına ve kiliseye haber verir. Bir başkası da, ölenin kollarını çapraz olacak şekilde göğüs üzerinde kavuşturur. Ölenin yüzü doğu yönüne gösterecek şekilde bulunduğu yerde döndürülür. Gözleri açık ise yumulur. Çenesi kapatılır. Başucuna İncil konup, mum yakılır. Cenaze sahiplerinin dışında ilk haber verilen kişi kilise papazıdır. Ölüm haberini alan kilise hizmetlileri, kilise çanını üç kez kısa aralıklarla çalmaya başlar. Süryani din adamları, kâhin rütbesini almış olanlar, papaz, rahip, metropolit, ölünün yıkanması kefenlenmesi işine katılmazlar. Daha çok diyakoslar ya da bu işte tecrübesi olan yaşlı cemaat üyeleri, cenaze yıkama işini yerine getirirler. Ölü erkek ise, kendi ailesinden birileri veya tecrübeli yaşlılar

¹²⁸ Circis, Habib. *Takva Sırları*, İst.1998, 162-169.

¹²⁹ Akdemir, Samuel. *Dini Kurallarımız*,20, İstanbul, 1972, 20

¹³⁰ Dolapönü, Hanna. *Türk Süryani Kadim Kilisesinin Mesihsal Öğretimi*. Mardin 1968. 9

tarafından yıkanır. Ölü bayan ise, yine ailesinden birileri veya yaşlı ve tecrübeli cemaat üyeleri tarafından yıkanır. Yıkama esnasında; ılıtılmış su, sabun ve lif kullanılır.¹³¹

Ölen kişi tek parça bir kumaş ile kefenlenir ve yüzü açıkta kalacak şekilde, tabuta bırakılır ve cenaze merasimi için kiliseye gidilir. Cenaze merasiminden sonra ölen kişi ayakları Doğu yönünde olacak şekilde mezara bırakılır. İlk toprağı papaz, dualar eşliğinde serper. Süryanilerde din adamları (patrik, mafiryân, metropolit, papaz ve kâhin rahipler) diğer insanlardan farklı bir şekilde gömülürler. Din adamlarının cesetleri yıkanır, hasta yağıyla yağlanır, hayattayken bulunduğu ruhban sınıfının kisveleri giydirilir. Ahşap bir sandalyeye oturmuş bir vaziyette duvar, yer veya özel mezarlıklara gömülürler. İdari anlamda görevi olmayan (patrik, mafiryân, metropolit dışında) rahipler, manastırların özel mekânlarında bulunan mahzenlere bırakılır. Üzerlerine toprak örtülmez.¹³²

Bu ruhban sınıflarında yer alan din adamlarının cenaze ayinlerini, bir üst kategoride bulunan ruhban yerine getirebilir. Örneğin, papaz rütbesindeki bir din adamının cenaze ayinini ancak metropolit yerine getirebilir. Bir metropolitin cenaze ayinini patrik yerine getirebilir. Aradan geçen belirli bir süreden sonra, zaruret halinde, gömülü bulunduğu yerden kemikleri çıkartılarak kilise veya manastırda özel bir girintinin içine yerleştirilir. Ruhbanların cenaze törenleri sivillerden daha farklı ve görkemli bir şekilde yapılır. Cenaze kürsüde oturtulmuş bir vaziyette bulunan ölünün omuzlara alınarak kilisenin dört tarafına bakan duvarlarına değdirilecek şekilde dokundurulur. Bunun anlamı ölen ruhaninin kiliseye veda etmesidir. Bu sırada acıyı ve ayrılığı ifade eden ilahiler seslendirilir. Ölen kişilerin anısına; ölüm yıl dönümlerinde, bayram günlerinde özel anma, ayin ve mezarlık ziyaretleri yapılır. Bu ziyaret esnasında, mezar başında tütsü yakılır, mezarın toprağı sulanır, etrafı temizlenir ve çiçek bırakılır. Ölen kişinin yakınları ölümün üçüncü, dokuzuncu ve kırkıncı günleri ile ölüm yıldönümlerinde mezarın başında yemek ve helva dağıtırlar.¹³³ Bu dini bir gerekliliktir.

---

¹³¹Şimşek, a.g.e, 228

¹³²Şimşek, a.g.e, 227

¹³³Şimşek, a.g.e, 204.

4.5. Süryani Kilise ve Manastırları

4.5.1. Tanımlar

Kilise: İlk olarak Hristiyan öğretilerinde, bütün olarak Hristiyanlar topluluğu ya da Hristiyanların oluşturduğu örgüt ya da kuruma verilen bir isimdir. Hristiyanlık öncesinde Yunanca “eklesia” sözcüğü, yurttaşların oluşturduğu resmi bir topluluk ya da meclis anlamını taşıyordu. Eski Ahit’in M.Ö. 3. yy’da Yunanca’ya yapılan çevirisinde “eklesia” özellikle, Yahudi halkının, örneğin Tanrı yasalarını dinlemek gibi, dinsel bir amaçla bir araya geldiği toplantıları belirtmek için kullanılmıştır. Yeni Ahit’te ise bu terim hem bütün dünyadaki ya da yalnızca belli bir bölgedeki Hristiyan müminleri, hem de bir çatı altında toplanmış belli bir cemaati belirtiyordu.¹³⁴

Kilise kelimesinin bir diğer anlamı ise Hristiyanlıkta tapınak yapısıdır. Belirli işlevleri yerine getirmek üzere tasarlanmış, tapınma biçimlerinden yerel kültür özelliklerine kadar çok çeşitli öğelerin etkisiyle tasarımında değişik plan şemaları ortaya çıkmıştır. Hristiyanlık kendi içinde bölündükçe ve tapınma biçimleri karmaşıklaştıkça kilise planları da değişimlere uğramıştır.¹³⁵

Manastır: Kendi kendine yeterli bir dinsel topluluğun (keşişler ya da rahipler) gereksinimlerine hizmet eden yapılar topluluğudur. Bir diğer tanımda ise manastır, bazı kesin kurallara bağlı rahip ve rahibelerin dünyadan çekilmiş olarak yaşadıkları yapıdır. Dini kurallara uygun olarak “ortaklaşa yaşanılan ev” anlamında manastırlar, önce Doğu’da görülmüş ve 4. yüzyıldan itibaren gelişmiştir. Manastırlar, Ortadoğu ve Yunanistan’daki münzevi keşiş kulübelerinden oluşmuştur. Bir yolun iki yanı boyunca dizilen bu kulübelerin çevresine zamanla savunma amacıyla duvarlar yapılmış; daha sonra duvarların içinde hücreler oluşturulmuştur. Böylece ortada kilise, çeşme ve yemekhane için yer kalmıştır. Manastırların Hristiyan toplumunda önemli işlevleri olmuştur. Orta Bizans toplumunda manastırların önemli işlevlerinden biri, hastaların tedavisi ve bakımıydı. Rahiplerin ve manastırların diğer bir görevleri ise kutsal ziyaretlere çıkan yolculara ev sahipliği yapmaktı. Manastırlar,

¹³⁴ Küçük, G, Zeynep. *Mardin ve Çevresinde Süryaniler*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana, 2008,16-55.

¹³⁵ Ana Britanica: *Genel Kültür Ansiklopedisi*, C.XIX, İstanbul, 1994, 61

seyyahların yolu üzerinde ve bir yerleşim yerine yakın bir yerde konumlandırılırlardı. Ölülerin gömülmesi ve anılması da manastırlara düşen görevlendendi. 20. yy'da manastırlar daha fazla önem kazanmışlardır, çünkü bu yapılar ölmekte olan bir geleneği ayakta tutmaya çalışmaktadır.¹³⁶

Mardin merkezdeki manastırlar şehir veya ilçe merkezlerinin dışında bulunmaktadır. Geçmişte yerleşim yerlerine yakınlıkları aradaki ekonomik bağla ilgiliyken bu gün bu bağ eskisi kadar kuvvetli değildir. Bugün manastır gelirlerinin çoğu Avrupa'da yaşayan cemaatin bağışlarından sağlanmaktadır. Manastırların sebze, meyve, asma yetiştirdikleri geniş bahçeleri vardır. Bu ürünler manastır sakinleri içindir, dışarıya satılmaz. Mor Gabriyel (Deyr-el-Umur) ve Deyrul-Zafaran Manastırlarında, törenlerde içmek için şarap üretilir. Süryani manastırları, Süryani kültürünün yaşatılmaya çalışıldığı kaleler gibidir. Papazlar, rahipler ve diyakoslar manastırlarda eğitilir. Çocuklarını okula gönderemeyen aileler, okutulmak üzere çocuklarını manastıra bırakırlar. Yazın çocuklar manastırdan ayrılır, onların yerlerini Mardin'den, İstanbul'dan ve Avrupa'dan gelen misafirler doldurur. Vaftiz törenleri de manastırlarda yapılır.¹³⁷

4.5.2. Mardin Merkezdeki Kilise ve Manastır Örnekleri

4.5.2.1. Kırklar Kilisesi

Kırklar Kilisesi, Mardin İli'nde, Şar Mahallesi'nde yer almaktadır. Süryani Kadim Ortodoks cemaatine aittir. Yapıya ilişkin olarak 6. yüzyıl tarihi verilmekte ise de yapıda bugüne kadar gelen Şemsilere ait bölüm, yapının daha eskiye gidebileceğine ilişkin işaretler vermektedir.¹³⁸

4.5.2.2. Mort Şimuni Kilisesi

Mort Şimuni Kilisesi, Mardin İli'nde Teker Mahallesi'nde yer almaktadır. Mardin surlarının dışında yapılmıştır. Süryani Ortodoks cemaatine ait olan yapı, Mardin Surları dışında inşa edilmiştir. Şehrin surların dışına yayılması ve surların

---

¹³⁶ Ana Britanica. a.g.e, 61.

¹³⁷ Keser, Elif. *Tur Abdin Süryani Ortodoks Dini Mimarisi*, İstanbul, 2002, s. 23.

¹³⁸ Şamaysani, Hasan. *MedinetMardin*, Beyrut, 1987,357.

tahrip olması ile kilise de şehrin ortasında kalmıştır. Kesin inşa tarihi bilinmeyen kilisenin mimari tarzı Kırklar Kilisesi'nde bulunan sancak kemerli sütunlarla aynı olup, 6. yy.dan kalma bir yapı olduğu düşünülmektedir. M.S. 1125 yılında Mardin Metropolit'i Yuhanna tarafından yenilenmiştir. Kilise'nin ikinci onarımı 1704 yılında Patrik II. Cercis döneminde yapıldığı sanılmaktadır. Üçüncü onarımı ise 1869 yılında Patrik II. Yakup döneminde yapılmıştır.¹³⁹

4.5.2.3. Deyrul-Zafaran Manastırı

Deyrul-Zafaran manastırı, Mardin İli merkezinin 5 km doğusunda yüksekçe bir tepede bulunmaktadır. Süryani Ortodoks cemaatine aittir. Üç yönü dağlık, güneyi açık arazi olup çevresinde bağlar bulunmaktadır. Manastırın ilk inşa tarihi bilinmemekle birlikte Süryani kaynakları Hz İsa'dan önceki döneme tarihlendirmektedir. Aynı kaynaklara göre Mor Şeymun tarafından Roma kalesi olarak bilinen bu yapıyı 400 yılında manastıra çevirerek bazı azizlerin kemiklerini buraya getirmiştir. Bu doğrultuda manastır kaynaklarda ilk olarak, Mor Şeymun Manastırı olarak geçmektedir. Manastır bir dönem de Hananyo veya Mor Evgin adıyla anılmıştır. 15. yy'dan itibaren manastır "Deyrul-Zafaran" olarak bilinmektedir.¹⁴⁰

4.5.2.4. Mor Mihoyel Kilisesi (Burç Manastırı)

Burç Manastırı olarak bilinen Mor Mihoyel Manastırı Mardin İlinde Emineddin Mahallesi'nin güneyinde, sur dışında yer almaktadır. Süryani Ortodoks cemaatine ait olan kilise bir kule biçiminde inşa edilmiştir.¹⁴¹ Mısır'da bulunan Zigurat tapınaklarını andırmaktadır. Yapı stiline bir örneği Humus'a bağlı Sadakat Köyü'nde bulunmaktadır.¹⁴² Bodrum bölümünün bir Şemsi tapınağı olduğu söylenmekte ve bu kısmın tarihi M.S. 189 olarak verilmektedir. Süryani kaynakları ise, kilise tarihini en erken 4. yy'ın sonlarına götürmektedir. Ancak çan kulesinin üzerinde yükseldiği burç 10. yüzyıla, manastırdaki tonozlu mezar odasındaki

¹³⁹ Akyüz, a.g.e, 67-74; Koluman, a.g.e, 87.

¹⁴⁰ Aydın, Suavi. Ünsal Süha, Emiroğlu. Kudret. *Mardin Aşiret-Cemaat-Devlet*, İstanbul, 2000, 446.

¹⁴¹ Armalto, Ishaq. *Türkiye Mezopotamyası'nda Mardin*, 32, Södertälje, 1993, 32.

¹⁴² Koluman, a.g.e, 86.

mezarlar 12. yüzyıla işaret etmektedir.¹⁴³Burcun doğusunda Meryem Ana adında yapılış tarihi bilinmeyen küçük bir kilise daha bulunmaktadır.¹⁴⁴

Kilisenin yapılış tarihi hakkında en eski bilgiyi Metropolit Hanna Dolapönü'nün el yazması bir kitabından ediniyoruz. Bu kitaba göre kilise M.S. 185 yılında yapılmıştır ve Mardin'in en eski kilisesidir. Yine rivayete göre kilisenin temeli atılmadan önce rahiplere ait bir burç mevcuttu ve Mor Mihail'in öğretmeni Aziz Mor Yusuf burada kalmış ve inzivaya çekilmiştir. Bu yüzden kiliseye Burç Manastırı denilmiştir.¹⁴⁵

4.5.2.5. Mar Hürmüzd Keldani Kilisesi

Keldani Kilisesi Katolik cemaatına aittir. Kubbeli bir kilisedir. Kubbesinin iç bölümü, kiremitlerle yapıldığı söylenir. Kilisenin dış kubbesi de sekizgen köşeli bir yapıya sahiptir. Kilisenin içinde iki metropolitin mezarı mevcuttur.¹⁴⁶

---

¹⁴³Aydın-Emiroğlu-Ünsal, *MardinAşiret-Cemaat-Devlet*, 447.

¹⁴⁴Akyüz, a.g.e, 40; Aydın-Emiroğlu-Ünsal, a.g.e, 447-448; Andrew Palmer, *Monk And Mason On The Tigris Frontier: The Earlier History of Turabdin*, New York: 218.

¹⁴⁵ Akyüz, *Mardin İli'nin Merkezinde, Civar Köylerinde ve İlçelerinde Bulunan Kiliselerin ve Manastırların Tarihi*, 32; Koluman, *Ortodoğu'da Süryanilik*, 86.

¹⁴⁶Noyan, Sadettin. *Yıldızlara Yakın Şehir Mardin*, 15, Ankara, 2005, 15.

5. HRİSTİYANLARDA MEZAR VE MEZAR TAŞI GELENEĞİ

Hristiyan inancının temeli olan Yeni Ahit -Matta, Markos, Luka, Yuhanna İncilleri ile muhteviyatından kabul edilen mektuplardan, özellikle “Korintoslulara I” mektubu ölüm ve sonrasına vurgu yapar.¹⁴⁷

Hristiyan inancında, insanlığın kurtuluş tarihi, iki aşamalı olarak anlatılır. Birinci aşama Musa ile başlayan ve İsa Mesih’in çarmıhta ölümüyle sona eren tanrısal hukuk dönemidir. Bu dönemde Tanrı, insana hukuk yoluyla günahı ve insanın günahkâr tabiatını tanıtmış, hukukun günah, günahında ölüm doğurduğunu anlatmaya çalıştığı dönemdir. İkinci aşama, İsa Mesih’in haça gerilmesiyle tanrısal hukuk işlevini tamamlayıp, kurtuluş için Mesih’e iman ile mümkün olacağı, çarmıhta ölen İsa Mesih ile başlayan dönemde hukuk günah, ölüm kısır döngüsüne mahkûm olan dünyanın öldüğünü ve insanların çarmıhta ölen Mesih’e iman yoluyla ölümsüzlüğe kavuştuklarına inanmaya dayanır. Hristiyanlar İsa’nın ölümünü günahın ve ölümün gücünden kurtulma şeklinde algılar.¹⁴⁸

Buradaki amaç, ölümlü insan yaşamının, ölümsüz olan tanrısal gücün, ölüm ile hesaplaşması ile günahın karşılığı olan ölümün öldürüldüğüdür. Ölüm olgusu Hristiyan inancının anahtar kavramlarından birini ifade eder.¹⁴⁹ Mesih’in çarmıhta ölümü ve dirimi, onun şahsında tüm inanan insanlığın yeryüzünün sonlu ve günahkâr yaşamında ölümünü ve ilahi âlemin ebedi yaşantısına dirilmesini ifade etmektedir.

Roma Dönemi’nde columbariumların, Eski Roma’da kremasyon (Ölen insanların cesedini yakma geleneği) sonrası ölü küllerini saklamaya yarayan ve duvarlarında çok sayıda niş yeri olan mekânlara verilen isim yerini alan erken Hristiyanlık dönemi Catacomb, mezarlarıdır. Kelime anlamı fazla derin olmayan çukur demektir. Roma’da özellikle Erken Hristiyanlık dönemiyle ortaya çıkan Catakomp mezarların sayısı 60’ya yakındır. Bu mezarlarda, Hristiyanlığın erken zamanlarındaki Hristiyanlar gömülmüştür. Söz konusu mezarlar, tıpkı kaya mezarları gibi, yumuşak kireçtaşı, kalker kayaların oyulmasıyla elde edilmiştir. Hristiyanlığın

¹⁴⁷ Schimmel, Annamarie. *Dinler Tarihine Giriş*, Kırkambar Yay. İst.1999, 161

¹⁴⁸ Gündüz, Şinasi. *Pavlos Hristiyanlığın Mimarı* Ankara Okulu Yay.Ank.2001, 234; Thomas Michel, Hristiyan Tanrı Bilimine Giriş, 80.

¹⁴⁹ Gündüz a.g.e, 237.

erken zamanlarında, bu yerler, Hristiyanların dini tören ve ayinler için toplandıkları gizli alanlar olmuştur. Hristiyanların ilk toplanma yerleri olan Catacomblar, bu özelliğinden dolayı zaman içinde Hristiyanlar için kutsal yerler olmuştur. Çünkü bu alanlar, Hristiyanlığın yayılması için yürütülen faaliyetler açısından oldukça güvenli olmuştur. Fakat 3.yy ortalarında, bunlar “güvenilir” yerler olmaktan çıkmış ve deşifre olmuştur. Hristiyanlar, söz konusu bu yeraltı mezarlarının deşifre olmasıyla beraber, bunların normal giriş ve çıkışlarını duvarlarla örüp kapatmışlar ve buralara giriş-çıkış için gizli geçitler yapmışlardır. Tıpkı bir dolambaç gibi, yerin altında kilometrelerce uzayıp giden Catacomblar zamanla çok geniş ve karmaşık mekânlar haline gelmişlerdir.¹⁵⁰

Catacomb mezarlar iki farklı plan tipinde görülür ve bazen bu iki farklı plan tipi beraber de görülebilir. Birinci plan tipi, ana koridordan çıkan farklı uzunluktaki yan koridorlardan oluşur, ikinci plan tipi ise ızgara sistem olarak bilinir. Bu sistemde, en az iki paralel koridor ve bunları birleştiren enine koridorlar söz konusudur. Bazı katakompların duvarları, Hristiyan Kiliselerinde veya columbariumlarda olduğu gibi, freskolar ile süslenmiştir. Bunlarda özellikle Yeni Ahit’ten alınan konular işlenmiştir.¹⁵¹

---

¹⁵⁰ Şahan, Meryem. *Roma Mezar Mimarisi ve Tipleri*, Ankara, 2017, 24-25.

¹⁵¹ Şahan, a.g.e. 26.

6. SÜRYANİLERDE MEZAR VE MEZAR TAŞI GELENEĞİ

Süryani mezarlıklar, genel olarak yerleşim alanı dışında inşa edilmiş olan manastırların veya kiliselerin bahçelerinde bulunduğu gibi, bu iki mekânın dışında da bulunabilmektedir. Özellikle azizler, patrik, metropolit ve diğer önemli şahsiyetler bu mabetlerin yakın yerlerine gömülmektedir. Mezar derinliğinde ölçü, bir boy bir kol olarak ifade edilir. Baş ve ayakucuna mezar taşı dikilir, belli bir süre sonra, üzerine mezar kaidesi yerleştirilir. Çocuk mezarlıkları, normal mezarlık alanının bir köşesinde (incelediğimiz mezarlıklarda doğu yönünde) odacık görünümünde hazırlanan ve sadece kapısı olan bir mekâna bırakılmaktadır. Çocuk cesetleri, taban, tavan ve dört duvarı olan bu odaya bırakılarak toprak örtülmemektedir. Bu mekâna Süryanice “neus” adı verilmektedir.¹⁵²

Süryaniler, intihar edenler için herhangi bir dini ayin uygulaması yapmamaktadır. Vaftiz olmadan ölen çocuklar içinde, resmi kilise ayini yapılmamaktadır. Mezarlıklar, özellikle tarihi mezarlık alanlarında dikkati çeken şey, mezar taşı ve mezar kaidelerinin abartısız büyüklükte ve yere paralel bir yükseklikte olması yanında, muhteşem bir taş işçiliği ile ruh verilmiş sanat uygulamaları görülmektedir. Son zamanlarda, mermer mezar uygulamaları dikkati çekmektedir. Mezarın üzerine ölenin adı, soyadı, doğum ve ölüm tarihleri ile İncil den ayetler de yazılır. Cenazenin toprağa verilmesinden sonra, hazır bulunan din adamı başta olmak üzere, cenaze sahipleri mezarlığın çıkışına yakın bir yerde, yan yana vaziyette bulunarak, taziyeleri kabul eder. Bu esnada, cenazeye katılanlara, mezarlıktan ayrılmadan önce ekmek-helva veya bisküvi-lokum (lahmo-raha) ikram edilir. Mezarlıktaki uygulamalara katılan cemaat üyeleri, toplu halde yas evine geçer.¹⁵³

Ölenin, kirvesi (vaftiz babası-annesi veya çocukları) yok ise, ailesinin diğer fertleri, yas evinde yemek hazırlayarak, hazır bulunanlara ikram eder. Yas evine dışarıdan yemek getirilmez. Ancak, yemek malzemeleri (mercimek, un vs.) dışarıdan getirilse de, yemekler yas evinde pişirilir. Yas yemeğinde, genel olarak pilav ve et yemekleri menüyü oluştursa da, perhiz günlerinde, hayvansal gıdaların dışında yemek menüsü hazırlanır. Mezarlık ziyaretleri, Cumartesi’yi Pazar’a bağlayan günün akşam

¹⁵² Segal Judah Benzion “Edessa (Urfa) Kutsal Şehir. İletişim Yay. İst. 2002. 60-61-62; Öztürk, Levent. “İslam Toplumunda Hıristiyanlar” İz Yay. İst. 1998, 177.

¹⁵³ Şimşek, Mehmet. Süryaniler ve Diyarbakır, Çiviyazıları Yay. İst. 2003, 233.

vaktine yakın bir zamanda, bayram günlerinde, paskalya bayramının ikinci gününde yapılmaktadır. Yas süresinin on beşinci gününde çörek dağıtılır. Ölümün yaşandığı ilk haftasında veya on beşinci günden önce mezarlık ziyareti yapılmaz.¹⁵⁴

---

¹⁵⁴ Şimşek, a.g.e, 227

7. KATALOG

7.1. Kırklar Kilisesi Mezarlığı ve Mezar Taşları

7.1.1. Makdasi Hanna'nın Kızı Farha'ya Ait Mezar Taşı

<i>KATALOG NO</i>	7.1.1
<i>ADI</i>	Makdasi Hanna'nın Kızı Farha'ya Ait Mezar Taşı
<i>TARİH</i>	10 Aralık 1895
<i>BULUNDUĞU YER</i>	Kırklar Kilisesi'nde Divanhaneye çıkan merdivenlerin altında yer almaktadır.
<i>İNCELEME TARİHİ</i>	28.04.2016
<i>FOTOĞRAF NO</i>	1-3
<i>ÇİZİM NO</i>	1

Tanımı: Dikdörtgen forma sahip olan mezar taşının üzerinde birbirine paralel dört satırlık kitabe bulunmaktadır. Kitabe 0.42 x 0.49 m. ölçülerindedir. Kabartma tekniği ile yazılan Arapça kitabe, celi sülüs hat ile yazılmış ve etrafı silmeler ile çevrilmiştir.

KİTABE	TRANSKRİPSİYON
فكرت في الدنيا عبور وبرة كما-	Fekertü fi ıl-dünye 'uburun ve-berratün keme
عطر الزهور رقدت على رجا القيامة	İtır ıl-zuhür rekadet 'ale rica-el-kiyamet
فرحة ابنة المرحوم مقدسي حنا	Farha ibnet el-merhum makdasi Hanna
قلعتمراوي توفت 10 ك-1 سنة 1895	Kıl'atmaravi teveffet 10 Kenün evvel senet 1895

Tercümesi: Dünyayı düşündüm, çiçek kokusu gibi geçici olduğunu gördüm. Diriliş umuduna Kılıt-marali merhum Makdasi Hanna'nın kızı Farha 10 Aralık 1895 Miladi yılında vefat etmiştir.

7.1.2. Üç Kâhin Mezarına Ait Mezar Taşı

<i>KATALOG NO</i>	7.1.2
<i>ADI</i>	Üç Kâhin Mezarı'na Ait Mezar Taşı
<i>TARİH</i>	1871-1916 arası
<i>BULUNDUĞU YER</i>	Kilisesinin güneye bakan duvarında yer almaktadır
<i>İNCELEME TARİHİ</i>	28.04.2016
<i>FOTOĞRAF NO</i>	4
<i>ÇİZİM NO</i>	2

Tanımı: Dikdörtgen formlu mezar taşı 0.84 x 1.40 m ölçülerinde olup kesme taş malzeme kullanılarak yapılmıştır. Mezar taşı yarım yuvarlak daire şeklinde bir kemer ile sınırlandırılmıştır. Kenarları üç katlı silme ile hareketlendirilmiş böylelikle iki boyutlu bir görünüm kazandırılmıştır. Kilit taşının altında S ve C kıvrımlarından oluşan dört kollu çiçek benzeri haç motifi ile tezyin edilmiş dikdörtgen çerçeve biçimindeki kitabeyi taşıyor şekilde vurgulanmıştır. Bu dört kollu çiçek motifinin ortasında tüm evreni aydınlatan, güneşi sembolize eden gülbezek motifi kullanılmıştır. Bu motif üç küçük parçayla kitabelik bölümünün dilimli kemeri ile birleştirilmiştir. Dilimli kemerin iki köşesinde ise simetrik olarak kenarları tırtıklı yayvan yapraklı birer yaprak motifine yer verilmiştir. Bu kitabelik bölümünün en üst kısmı rumiler ile oluşturulmuş lale, palmet gibi bitkisel süslemeler ile simetrik biçimde bezenmiştir. Bu bitkisel süslemeye bitişik bir silme ile çerçeve oluşturulmuş ve bu çerçevenin içinde ise ölen kişiye ait bilgilere yer verilmiştir. Niş biçimindeki en geniş çerçeve ile içteki kitabelik kısmının yer aldığı çerçeve arasında iki kenarda uzun saplı meşale tarzında iki öğeye de yer verilmiştir. Kilit taşının üst kısmında cepheyi, kar ve yağmur sularından koruyacak olan korniş burada hem estetik hem de işlevsel değer taşımaktadır ve taş bezemenin yoğunlaştığı bir eleman olarak karşımıza çıkmaktadır. Korniş, alt kısmında sarkıtlar ile üst kısmında ise küçük boyutlu ince işçilik gerektiren iki sıra dilimli süslemeler ile tezyin edilmiştir.

KİTABE	TRANSKRİPSİYON	
	Süryanice	Arapça
ܘܢܕܐܩܪܐܠܒܐܠܕܒܘܒܝܢܐ	Box ndakar lab'elıdbobeyn	Iftixari bilsalib
ܘܢܕܐܩܪܐܠܒܐܠܕܒܘܒܝܢܐ : ܘܢܕܐܩܪܐܠܒܐܠܕܒܘܒܝܢܐ	(Haçın etrafındaki Süryanice) Seninle düşmanlarımızı def edeceğiz.	

Arapçası: İftiharım haçladır.

KİTABE	TRANSKRİPSİYON
ܘܢܕܐܩܪܐܠܒܐܠܕܒܘܒܝܢܐ	
ܘܢܕܐܩܪܐܠܒܐܠܕܒܘܒܝܢܐ - ܘܢܕܐܩܪܐܠܒܐܠܕܒܘܒܝܢܐ	El-merhum Şimmas Amsih Hannaşe
ܘܢܕܐܩܪܐܠܒܐܠܕܒܘܒܝܢܐ - ܘܢܕܐܩܪܐܠܒܐܠܕܒܘܒܝܢܐ	El-merhum el-xori İbrahim Şakir
ܘܢܕܐܩܪܐܠܒܐܠܕܒܘܒܝܢܐ - ܘܢܕܐܩܪܐܠܒܐܠܕܒܘܒܝܢܐ 1871	1871 Miladiye
ܘܢܕܐܩܪܐܠܒܐܠܕܒܘܒܝܢܐ - ܘܢܕܐܩܪܐܠܒܐܠܕܒܘܒܝܢܐ	Vemnoho Kaşıšo Yavsef Dolabani (Süryanice)
ܘܢܕܐܩܪܐܠܒܐܠܕܒܘܒܝܢܐ - ܘܢܕܐܩܪܐܠܒܐܠܕܒܘܒܝܢܐ	Şnath 1916 Mşihoyto

Tercümesi:

- 1-.....
- 2-Merhum Şimmas Amsih Hanaşe
- 3-.....
- 4-..... M.S. 1871
- 5-Merhum Hori İbrahim Şakir
- 6-Merhum Papaz Yusuf Dolabani
- 7-M.S. 1916.

7.1.3. Hanna Mihayel Çakke Mezarı

<i>KATALOG NO</i>	7.1.3
<i>ADI</i>	Hanna Mihayel Çakke'nin Mezarı
<i>TARİH</i>	1916
<i>BULUNDUĞU YER</i>	Çan Kulesinin altındaki duvarda yer almaktadır.
<i>İNCELEME TARİHİ</i>	28.04.2016
<i>FOTOĞRAF NO</i>	5
<i>ÇİZİM NO</i>	3

Tanımı: Kesme taş malzemeden yapılan niş biçimindeki dikdörtgen mezar taşının üst kısmı yuvarlak bir kemer ile bitirilmiş olup 0.55 x 1.01m ölçülerindedir. Mezar taşının kenar kısmında ise iki adet silme yardımıyla birbirini takip eden geometrik ve bitkisel süsleme ile hareketlendirilmiş, kitabeyi çepeçevre dolaşan şerit biçiminde dar bir kuşağa yer verilmiştir. Çerçevenilmiş bu kuşak da geometrik motifler ağırlıktadır ve aynı zamanda bu motiflerin aralarında yer alan tohum motifleri de dikkat çekicidir. On satırlık kitabelik bölümü bulunan mezar taşının yuvarlak kemerinin hemen altında S ve C kıvrımlarından oluşturulmuş dört kollu simetrik çiçek benzeri bir haç motifine yer verilmiştir. Yine bu dört kollu çiçek motifinin ortasında tüm evreni aydınlatan, güneşi sembolize eden gülbezek motifi kullanılmıştır. Mezar taşının kemer kısmına bitişik dikdörtgen bir levhaya yer verilmiştir ve üç satırlık bu dikdörtgen levha da ölen kişiye ait ölüm ve doğum bilgileri bulunmaktadır. Arapça kitabe celf sülüs hat ile kabartma tekniğinde yazılmıştır. Mezar taşında yer alan yazılar zamanla dış etkilerin sonucunda tahrip olarak yazının büyük bir bölümünün giderek aşınmasına sebep olmuştur.

KİTABE	TRANSKRİPSİYON
قبر المرحوم ميخايل حنا جقي محرر مجلة الحكمة-	Kabr el-merhum Mihayel Hanna Çakke muharrer mücelet il-hikmet
ولد في 18 تموز سنة 1893 وتوفي في شهر-	vülide fi 18 Temmuz senet 1893 veteveffe fi şeh
كانون الثاني 26 سنة 1916	Kenün el-sani 26 senet 1916

Tercümesi: Hikmet Dergisi yazarı merhum Hanna Mihayel Çakke'nin mezarıdır. 18 Temmuz 1893 yılında doğmuştur. 26 Ocak 1916 yılında vefat etmiştir.

KİTABE	TRANSKRİPSİYON
عليك سهلا لله	aleyke sehlen el-lahü
كل من طواا البنين في	kül-lü men tawa albeninü fi
خليت مقر الرمسن باح	xüliyet makarrü el-remsin bi-eh
بروحك لكن	biruhike lakinne
طول الدنيا	Tul-u ıl-dünya
لقد كنت قبلا في الحس	Lakad küntü kablän fi el-hes
قبر المرحوم حبيب مرقس	kabr el-merhum
يوسف	Yusuf.....
ولد في 25 Eylül سنة 1895	Vülide fi 25 Eylül senet 1895 teveffe fi
17 نيسان سنة 1904	17 Nisan senet 1904

Tercümesi: Merhum Yusuf mezarı: 25 Eylül 1895 yılında doğdu, 17 Nisan 1904 yılında vefat etmiştir.

KİTABE İkinci Yazıtın Okunuşu (Süryanice)	TRANSKRİPSİYON
ܢܦܟܡܢ ܳܘܠܡܘ ܕܳܩܘܬܘ	Nfak men 'olmo d'oqotho
ܘܘܡܬܘ ܠܳܥܢܘܢ ܠܳܠܘܬܘ	Vamto leġnun hadvotho
ܘܠܳܓܪܝܘܝܘܝܘܫܠܳܝܡ	Ġriġoriyos Durışlem
ܠܳܠܘܬܘ ܠܳܠܘܬܘ	Hasyo Had Bşabo
ܠܳܠܘܬܘ ܠܳܠܘܬܘ	Başneth Bamab Yevnoyto
ܠܳܠܘܬܘ ܠܳܠܘܬܘ ܠܳܠܘܬܘ	Bterte'ısre Başbot yarho
ܠܳܠܘܬܘ ܠܳܠܘܬܘ ܠܳܠܘܬܘ	Aloho nkabliv brahmav
ܠܳܠܘܬܘ ܠܳܠܘܬܘ ܠܳܠܘܬܘ	bmelkutho şmayonitho

2- Estrangeli Hattıyla Yazılan Yazıtın Tercümesi

Bu kederli, ıstıraplı dünyadan ayrılmış ve mutluluk egemenliğine ulaşan Kudüs Metropoliti Mor Ġriġoriyos Had Bşabo, 2042 Yunan yılında 12 Şubat ayında vefat etmiştir. Allah onu göklü melekütünde rahmetle kabul etsin. (Miladi takvime göre 1731 yılında vefat etmiştir).

KİTABE Üçüncü Yazıtın Okunuşu (Gerşuni)	TRANSKRİPSİYON
ܠܳܠܘܬܘ ܠܳܠܘܬܘ ܠܳܠܘܬܘ	Hede kabr elmüteveffe Mar
ܠܳܠܘܬܘ ܠܳܠܘܬܘ ܠܳܠܘܬܘ	Kurilos Mitran İbrahim Mardini
ܠܳܠܘܬܘ ܠܳܠܘܬܘ	İbn Murad fi
2111...ܠܳܠܘܬܘ ܠܳܠܘܬܘ	Senet Bakya Yunaniye 2111

3- Mezarın Ortasındaki Gerşuni Yazıtın Tercümesi

Bu mezar Murat oğlu Mardinli Metropolit Mor Kurilos İbrahim'indir. Yunan yılına göre 2111 yılında vefat etmiştir. (Miladi takvime göre 1800 yılında vefat etmiştir).

7.1.5. Merhum Makdasi Said'in Mezarı

KATALOG NO	7.1.5
ADI	Merhum Makdasi Said'in Mezarı
TARİH	14 Şubat 1904 Miladi
BULUNDUĞU YER	Kırklar Kilisesi iç avlusundadır.
İNCELEME TARİHİ	28/04/2016
FOTOĞRAF NO	7
ÇİZİM NO	5

Tanımı: Dikdörgen formlu mezar taşı 0.58 x 0.86 m ölçülerinde olup üzerinde alçak kabartma tekniği ile yapılmış bezemeler bulunmaktadır. Mezar taşının ortasında yer alan birbirine paralel beş satırdan oluşan kitabe bir kaş kemer ile sınırlanmıştır. Kitabe Arapça olup, celi sülüs hat ile kabartma tekniğinde yazılmıştır. Bunun dışında üç dilimli bir kemer bulunmaktadır. Kemerin yüzeyi, iç içe geçmiş stilize kıvrım dallardan oluşan ve kemeri çevreleyen bir bordür oluşturulmuştur. Kaş kemer ile üç dilimli kemer arasında kalan bölümün ortasında; dört yöne uzanan dört kollu haç motifi şeklinde bir düzenlemeye gidilerek, küçük ölçekte sekiz kollu bir yıldız motifiyle geometrik bezemeye yer verilmiştir. Dört kollu haç motifinin her iki yanında ise simetrik olarak düzenlenen birer kıvrım dal ve daldan çıkan iri yapraklardan oluşan bitkisel bezemelere yer verilerek hareketlilik kazandırılmıştır. Üç dilimli yonca biçimindeki kemerin dışında her iki yanda simetrik olarak kenarları tırtıklı birer iri yaprağa yer verilmiştir. Yaprakların içerisinde yazılar olduğu anlaşılmaktadır.

KİTABE	TRANSKRİPSİYON
كما يشتاقي الاليل الى جداول المياه	Keme yüştak-a el-eyl ile cedevil el-miyah
هكذا تشتاقي اليك نفسي يا الله	Hekeze tüştaka ileyke nefsi ya Allah
لعمرك ليس في الدنيا سعيد	Li'umrike leyse fi el-dünya se'idün
يدوم ولا يعمر بها نزيل	Yedum vela ya'mır-u biha nezilün
قبر المرحوم مقدسي سعيد 14 شباط 1904	Kabr el-merhum makdasi said 14 Şubat 1904

Tercümesi: Bir ceylan su kanallarına iştihakla gidip su içmek istediği gibi böylece ey Allah! Nefsim sana özlem çekmektedir. Bu dünyada devam eden mutluluk yoktur. Ve bu dünyaya yabancı olarak gelen de kalıcı değildir. Merhum Makdasi Said'in mezarıdır.

7.1.6. Merhum Hanna Bin Yusuf Hadaye Mezarı

<i>KATALOG NO</i>	7.1.6
<i>ADI</i>	Merhum Hanna bin Yusuf Hadaye'nin Mezarı
<i>TARİH</i>	10 Aralık 1911
<i>BULUNDUĞU YER</i>	Kırklar Kilisesi iç avlusundadır.
<i>İNCELEME TARİHİ</i>	28/04/2016
<i>FOTOĞRAF NO</i>	8
<i>ÇİZİM NO</i>	6

Tanımı: Merhum Hanna bin Yusuf Hadaye'nin mezarı 0.46 x 0.55 m ölçülerindedir. Dikdörtgen forma sahip olan mezar taşı üzerinde birbirine paralel üç satırlık kitabe bulunmaktadır. Alçak kabartma tekniğinde yazılmış olan kitabeyi çevreleyen iki silme bulunmaktadır. Taşın alt kısmında ise köşelerde birbirine simetrik olarak düzenlenen üsluplaştırılmış bitkisel motifler yer almaktadır.

KİTABE	TRANSKRİPSİYON
كما يشتاق الایل الی جداول	Keme yüştak-a el-eyl ile cedevil
المیاه هکدا تشتاق الیک نفسی یا الله	el-miyah Hekeze tüştaka ileyke nefsi ya Allah
قبر المرحوم حنا ابن یوسف هداي 10 ک-1911	Kabr el-merhum Hanna ibn Yusuf Hadaye 10 Kenün evvel 1911

Tercümesi: Bir ceylan su kanallarına gidip iştiyakla su içmek istediği gibi böylece nefsim sana özlem çekmektedir. Merhum Hanna bin Yusuf Hadaye'nin mezarıdır. 10 Aralık 1910 yılında vefat etmiştir.

7.1.7. İlyas Batri Mezarı

KATALOG NO	7.1.7
ADI	İlyas Batri Mezarı
TARİH	11 Ağustos 1908
BULUNDUĞU YER	Kırklar Kilisesi iç avlusunda yer almaktadır.
İNCELEME TARİHİ	28.04.2016
FOTOĞRAF NO	9
ÇİZİM NO	7

Tanımı: İlyas Batri Mezarı'nın mezar taşında yer verilen kompozisyonlar Makdasi Said'in mezar taşıyla benzerlik göstermektedir. Dikdörgen formlu mezar taşı 0.54 x 0.82 m.ölçülerinde olup üzerinde kabartma tekniği ile yapılmış bezemeler bulunmaktadır. Mezar taşının ortasında yer alan kitabe birbirine paralel üç satırdan oluşmaktadır. Kitabenin ilk satırı geniş diğer iki satır ise dar tutularak silmelerle ayrılmış ve kaş kemer ile sınırlandırılmıştır. Kitabe Arapça olup, celî sülüs hat ile kabartma tekniğinde yazılmıştır. Bunun dışında üç dilimli bir kemer bulunmaktadır. Kemerin yüzeyi, iç içe geçmiş stilize kıvrım dallardan oluşan ve kemeri çevreleyen bir bordür oluşturulmuştur. Kaş kemer ile üç dilimli kemer arasında kalan bölümün ortasında; dört yöne uzanan dört kollu haç motifi şeklinde bir düzenlemeye gidilerek, küçük ölçekte sekiz kollu bir yıldız motifiyle geometrik bezemeye yer verilmiştir. Dört kollu yıldızın her iki yanında ise simetrik olarak düzenlenen birer kıvrım dal ve daldan çıkan iri yapraklardan oluşan bitkisel bezemelere yer verilerek hareketlilik kazandırılmıştır. Üç dilimli kemerin dışında her iki yanda simetrik olarak kenarları tırtıklı birer iri yaprağa yer verilmiştir. Yaprakların içerisinde sağda ameli, solda terziyan yazılı olduğu anlaşılmaktadır.

KİTABE	TRANSKRİPSİYON
18 حزيران سنة 1902	18 Haziran senet 1902
طوباهم للدين يرقدون بالرب يسوع	Tubahüm lilezine yerkadun bil-Rab Yesu'
قبر المرحومة منصوره ابنة مقدسي عبدالاحد باطري.	Kabr el-merhume mensura ibnet makdasi 'Abdıl-ahad Batri
رقد على رجا القيامة	Rakade 'ale rica il-kıyame
الشباب المرحوم الياس باطري 11 طباح سنة	el-şab il-merhum İlyas Batri 11 Ağustos 1908

Tercümesi: Rab İsa'da uyuyanlara ne mutlu! Merhume Mensura binti Makdasi Abdillahad'ın mezarıdır. Dirilişin umuduna istinaden uyumuştur. Genç olarak vefat eden merhum İlyas Batri 11 Ağustos 1908 yılında vefat etmiştir.

7.1.8. Makdasiye Nisre Binti Papaz Abdillihad

<i>KATALOG NO</i>	7.1.8
<i>ADI</i>	Makdasiye Nisre Binti Papaz Abdillihad
<i>TARİH</i>	8 Aralık 1905
<i>BULUNDUĞU YER</i>	Kırklar Kilisesi iç Avlunun eyvanının altında yer almaktadır.
<i>İNCELEME TARİHİ</i>	28.04.2016
<i>FOTOĞRAF NO</i>	10
<i>ÇİZİM NO</i>	8

Tanımı: Dikdörtgen formda olan mezar taşı 0.30 x 0.45 m. ölçülerinde olup, kitabe duvara bitişik yapılmıştır. Ortada iki satır halinde birbirine paralel olarak yazılmış kitabe metni bulunmaktadır. Kitabenin satırları dıştan zincir motifliyle oluşan bir bordür ile çevrelenmiştir. Kitabe Arapça olup celî sülüs hat ile kabartma tekniğinde yazılmıştır.

KİTABE	TRANSKRİPSİYON
رقدت بالرب المرحومة مقدسية	Rakadet bil-Rab el-merhume makdasiye
نيسرة ابنة قس عبدالاحد في 8 ك-1 سنة 1905	Nisre ibnit kas Abdil-ahad fi 8 Kenün evvel senet 1905

Tercümesi: Merhume Makdasiye Nisre binti Papaz Abdillihad 8 Aralık 1905 yılında

Rab'a uyumuştur.

7.2. Mort Şimuni Kilisesi Mezarlığı ve Mezar Taşları

7.2.1. Hanna Bin Melke Amun'un Mezarı

KATALOG NO	7.2.1
ADI	Hanna Bin Melke Amun'un Mezarı
TARİH	Mayıs 1937 yılı
BULUNDUĞU YER	Mort Şimuni Kilisesi'nin avlusundadır.
İNCELEME TARİHİ	29.05.2016
FOTOĞRAF NO	11-13
ÇİZİM NO	9

Tanımı: Prizmatik sandukalı formunda olan mezar, Hanna Bin Melke 'Amun şahsına aittir.1. kaide 1.38 x 0.50 m, 2. kaide 0.27 x 0.70 m ölçülerindedir. Anadolu Selçuklu prizmatik sandukalı mezarları şeklinde bir forma sahip olan mezar, sarı kalker taşından yapılmıştır.1. kaidenin Altında geniş ve süslemesiz bir yer alırken, 2. kaidede ise bitkisel süslemeler görülmektedir. Mezarın üst kapak taşında geniş bir bordür şeklinde tüm yüzeyi dolayan bitkisel bezemede; pençler, goncagüller, lotuslar ve rumiler yer alır. Üst kısmında enine dikdörtgen kartuşlar, oyularak tatbik edilmiş, içlerine celî sülüs hatlı Arapça mezar kitabesi, oyma ve kabartma tekniğinde tatbik edilmiştir. Kartuşların aralarına zencereklerden oluşan sular bordürler çekilmiştir.

KİTABE	TRANSKRİPSİYON
1937 هدا قبر المرحوم حنا ابن ملكى عامون في ايار سنة	Heze kabr el-merhum Hanna ibn Melke 'Amun fi İyar senet 1937
لا تظلو عودي الى دار للكائر والشورور	La tazillü 'avdi ile dar lilke-ethır vel-şurur
فلقد نزلت بمنزل في جيرة الله الغفور	felakad nezeltü bimenzeli fi ciyret-ü-llah-iel ğaffurun
لا محشر فوق الثرى الا وفيهم من ملك	La maşarun fevk ıl-thera elle fihüm men meleke
فالموت سلطان على كل البرية قد ملك	Felmevt-ü sultanun 'ale külli ıl berriye kad meleke

Tercümesi: Bu mezar merhum Hanna bin Melke 'Amun'un mezarıdır. Mayıs 1937 yılı. Kötülükler ve günahlar diyarına dönüşümü beklemeyin. Bağışlayıcı olan Allah'ın komşuluğundaki evinde misafir oldum. Yeryüzünde yargılama yoktur. Onlardan hiç kimse de dünyayı mülk etmemiş ve hüküm etmemiştir. Çünkü ölüm bütün dünya üzerinde egemenlik kurmuştur.

7.2.2. Xanpe Bint-İ Yusuf Amun Mezarı

<i>KATALOG NO</i>	7.2.1
<i>ADI</i>	Xanpe Bint-İ Yusuf 'Amun'un Mezarı
<i>TARİH</i>	1920 Miladi yılı
<i>BULUNDUĞU YER</i>	Mort Şimuni Kilisesi'nin avlusundadır.
<i>İNCELEME TARİHİ</i>	29.05.2016
<i>FOTOĞRAF NO</i>	14
<i>ÇİZİM NO</i>	10

Tanımı: Sandukalı tipolojide olan mezar 1. kaide 0.79 x 1.50 m, 2. Kaide 0.68 x 160 m ölçülerindedir. Mezar sandukası enlemesine dikdörtgen bir forma sahiptir. İki kaideden olup, üste doğru daralmaktadır. 1. kaidede sanduka yüzeyinde süs unsuru bulunmamaktadır. 2. kaidede süs unsuru bulunmayıp üst kısmın tepe yüzünde iki satırlık kitabe metni, oyma ve kabartma tekniğinde dikdörtgen formlu kartuşların içine tatbik edilmiştir.

KİTABE	TRANSKRİPSİYON
مخبر خنپه بنت يوسف أمون	Kabr xanpe ibnet Yusuf 'Amun
سنه ١٩٢٠	senet 1920 Miladiye

Tercümesi: Bu mezar Xanpe bint-i Yusuf 'Amun'un mezarıdır. 1920 Miladi yılında vefat etmiştir.

7.2.3. Ancel Bint-İ Abdillihad Aruse ve Antun Devle'nin Eşinin Mezarı

KATALOG NO	7.2.2
ADI	Ancel Bint-İ Abdillihad Aruse Ve Antun Devle'nin Eşinin Anıtı
TARİH	Mart 1953 yılı
BULUNDUĞU YER	Mort Şimuni Kilisesi avlusundadır.
İNCELEME TARİHİ	29.05.2016
FOTOĞRAF NO	15
ÇİZİM NO	11

Tanımı: Ancel Bint-i Abdillihad Aruse ve Antun Devle'nin eşine ait olan sandukalı mezar 0.86 x 0.43 x 1.60 m ölçülerindedir. Mezar sarı kalker taşından yapılmıştır. Prizmatik üçgen formunda olan sanduka yüzeyinde yazı dışında süs unsuru bulunmamaktadır. İki dikdörtgen çerçeve içine alınmış, kabartma tekniğinde celi sülüs yazı ile yazılmış arapça kitabe yer almaktadır.

KİTABE	TRANSKRİPSİYON
هدا ضريح الراقدة بالرب انجل ابنة عبد	Heze zerih el-rakida bil-Rab Ancel ibnet 'Abd-
الاحد عروسة امراة انطون دولى توفيت في اذار سنة	ıl-Ahad 'Aruse imraet Antun Devli tevefiyyet fi Adar senet 1953
طوبى للراقدين بالرب لانهم يعاينون ملكوت الله	Tuba lil-rakidin bil-Rab liennehüm yü'ayinün Allah

Tercümesi: Bu anıt, Rab'ta uyuyan Ancel bint-i Abdillihad Aruse ve Antun Devle'nin eşidir. Mart 1953 yılında vefat etmiştir. Rab'ta uyuyanlara ne mutlu! Çünkü onlar Allah'ın melekütünü göreceklerdir.

7.2.4. Melfonu (Öğretmen) İlyas Mezarı

KATALOG NO	7.2.3
ADI	Melfonu (Öğretmen) İlyas Mezarı
TARİH	Tarihi Bilinmemektedir
BULUNDUĞU YER	Mort Şimuni Kilisesi avlusundadır.
İNCELEME TARİHİ	29.05.2016
FOTOĞRAF NO	16
ÇİZİM NO	12

Tanımı: Sanduka tipi mezar iki kaideden oluşmaktadır.1. kaide 1.28 x 1.80 m, 2. kaide 0.78 x 1.80 m ölçülerindedir. Kaidenin zemine yakın olan bölümünde yana doğru yatırılmış lale motifleri tekrarlanmıştır. Bu kısımda bazı bölümler ve kaidenin sanduka kısmına yakın olan bölüm de, yapraklara ve bir sapa sahip yıldız benzer bitkisel motifle süslenmiştir. Sanduka üzerinde adeta birbirini kesen lotus motifleri dikkat çekmektedir. Sandukanın en üst bölümünde ise belirli aralıklarla başta, ortada ve sonda olmak üzere üç adet kabara görülmektedir. Bu kabaların arasında ise tahrip olmasına rağmen yazı türüne yer verildiği görülmektedir. Süslemelerde çok az bir bölüm hariç kabartma tekniği kullanılmıştır. Sanduka bir kaide üzerine oturtulmuştur. Kaide kısmında sandukanın simetriğinde yer alan ters lale motifi işlenmiştir. Kaidenin sol kısmına doğru alt köşede yana yatık vaziyette lale motifinin işlendiği ve bu motifin hemen çaprazında yıldız biçimli bitkisel motif yer almaktadır. Sandukada alınlık ve kaideye oturan bölümlerde, ortada istiridye yivli süslemeler olduğu görülmektedir. Sanduka ortasında ise Bizans literatüründeki “Seraph” figürlü süslemesi yer almaktadır. Sanduka üzerindeki figürlü süsleme oyma tekniği ile zemin boşaltılarak yapılmıştır. Kaide kısmı kabartma tekniğinde süslenmiştir.

KİTABE	TRANSKRİPSİYON
Şkal mevto 'ılaymo mhiro ihidoyo lemeh	Şkal mevto 'ılaymo mhiro ihidoyo lemeh
daşmeh İlyas haw malfono	daşmeh İlyas haw malfono
nasrah slutho 'al nafşo dileh brahme dmoryo	nasrah slutho 'al nafşo dileh brahme dmoryo
nehve mniho beth malkütho	nehve mniho beth malkütho
honaw kabreh. Külman dfoga'	honaw kabreh. Külman dfoga'

Tercümesi: Ölüm, annesine biricik olan meşhur bir genç almıştır. Adı Melfonu (öğretmen) İlyas'tır. Her kimse bu mezarla karşılaşırca Rab'in rahmetiyle ruhuna bir namaz icra etsin. Dört satırdan oluşan Arapça yazıtı tam anlamıyla okunmamaktadır.

7.2.5. 1. İsimsiz Mezar

KATALOG NO	7.2.4
ADI	1. İsimsiz Mezar
TARİH	Tarihi Bilinmemektedir
BULUNDUĞU YER	Mort Şimuni Kilisesi avlusundadır.
İNCELEME TARİHİ	29.05.2016
FOTOĞRAF NO	17
ÇİZİM NO	13

Tanımı: Dikdörtgen biçiminde yapılmış bir sanduka mezar tipidir. Sanduka kademeli olarak yükselmekte ve alttan yukarıya doğru hafif bir şekilde daralmaktadır. Mezar şahidesiz, kaide ve kapak olmak üzere iki bölüm olarak ele alınmıştır. 1. kaide 1.42 x 2.80 m, 2. kaide 0.30 x 0.77m ölçülerindedir. Her iki bölümü oyma tekniğinde işlenmiş kompozisyonlardan oluşan bördür dolanmaktadır. Kaide bölümünün, aşağıdan yukarıya doğru birinci bördüründe, oyma tekniğinde işlenmiş, aşağıya doğru bakan lale motifi dolanmaktadır. İkinci bördürdeki kompozisyon ise birbirini dolanan kıvrık dalların uçlarının gül ve lale çiçekleri ile son bulmasından oluşmaktadır. Aşağıdan yukarıya doğru düz olarak yükselen ilk kenarların birinci bördürü yarım yuvarlaklar içine alınmış ve aşağıya doğru bakan üç yapraklı bitkisel bezemeler ile ele alınmıştır. Bu kenardaki ikinci bordür, birbirini dolanan kıvrık dalların uçlarının gül ve lale çiçekleri ile son bulan, birbirine dolanan kıvrık dallardan oluşan süslemelerle, kaide bölümünün ikinci bördüründe yer alan süslemeleri tekrar eder niteliktedir. Yukarıya doğru daralan kısımda yer alan üç kenarda ise celf sülüs hatlı Arapça yazı, oyma tekniğinde yazılmıştır.

KİTABE	TRANSKRİPSİYON
اسفا على من مات في زمان الصبا وبموته تركا الصفا تعكره	Esefen 'ale men mate fi zaman ıl-saba ve-bi-mevtihi tereke el-safa te'akürrihi
قد حضر السفن من هذه الديار وبلغ الحبيب نشيد الاوتار	kad hezere el-süfün min hezihi ıl-diyar ve-beleğe el-habib neşd-ü ıl-evtar-ün

Tercümesi: 1- Gençliğinde ölen kişiye çok yazıktır. Ölümüyle bu âlemin kirli sefasını de terk etmiştir. 2- Bu diyardaki gemiler gelip hazır bulunmuştur. O sevgili ve çalgıların sesi ulaşmıştır.

7.2.6. Hanri Bin Yakup Circis Savme Mezarı

KATALOG NO	7.2.5
ADI	Hanri Bin Yakup Circis Savme'nin Mezarı
TARİH	Ekim 1935 yılı
BULUNDUĞU YER	Mort Şimuni Kilisesi avlusundadır.
İNCELEME TARİHİ	29.05.2016
FOTOĞRAF NO	18
ÇİZİM NO	14

Tanımı: Dikdörtgen formda sanduka biçiminde yapılan mezar taşı dört kademedan oluşmaktadır. 1. kademe 1.23 x 1.80 m, 2. kademe 1.15 x 1.90 m, 3. kademe 0.93 x 1.40 m 4. kademe 0.22 x 0.70m ölçülerindedir. Mezar taşı kademeli bir biçimde aşağıdan yukarıya doğru daralmaktadır. Ortadaki kademede yer alan tek sıra halinde kabartma tekniğinde ters akantus yaprakları bulunmaktadır. Sandukanın üst kademesinde ortada bir madalyon yer almaktadır. Madalyonun içerisinde yazı karakterine yer verilmemiştir. Ayrıca madalyonun her iki yanında madalyonu çevreleyen kıvrım dallar bulunmaktadır. Bu kıvrım dalların ortasında birer papatyaya yer verilerek birer yaprakla sonlandırılmıştır. Sandukanın üst yüzeyinde ise dikdörtgen biçiminde dörde bölünmüş çerçevenin içerisinde celf sülüs hatlı Arapça kitabe yer verilmiştir.

KİTABE	TRANSKRİPSİYON
هدا قبر المرحوم	Heze kabr el-merhum
هانري ابن يعقوب	Hanri ibn Yakub
جرجيس صوما	Circis Savme
تشرين اول سنة 1935	Tışrin evvel senet 1935

Tercümesi: Bu mezar merhum Hanri bin Yakup Circis Savme'nindir. Ekim 1935 yılında vefat etmiştir.

7.2.7. Zeyzo Bint-İ Anto Kespo Mezarı

KATALOG NO	7.2.6
ADI	Zeyzo bint-i Anto Kespo Mezarı
TARİH	Kasım 1938 yılı
BULUNDUĞU YER	Mort Şimuni Kilisesi avlusundadır.
İNCELEME TARİHİ	29.05.2016
FOTOĞRAF NO	19
ÇİZİM NO	15

Tanımı: Yekpara olmayan taşlarla örülen sandukalı mezar Zeyzo bint-i Anto Kespo'nun şahsına aittir. Dikdörtgen formlu mezar taşı dört kademedendir. 1. kademe 1.30 x 1.48 m, 2. kademe 1.28 x 2.70 m, 3. kademe 1.27 x 1.80 m, 4. kademe 0.38 x 1.00 m ölçülerindedir. Kademeli olarak daralan sandukanın en üst kısmında kitabe metni iki sıra halinde açılmış yuvarlak uçlu kartuşların içine yazılmıştır. Süslemenin olmadığı sanduka yüzeyinde ciddi oranda likenleşme mevcuttur. Sandukanın iki yüzünde ve prizmal üst kısmında sıralı olarak çarkı felek, güneş ve kabara motifleri işlenmiştir. Prizmal kapak taşının en üst kısmında yuvarlak uçlu kartuş içinde büyük oranda aşınmış kitabe metni yer almaktadır. Metin Arapça olup celi sülüs hat ile kabartma tekniğindedir. Sandukanın oyulmuş yuvarlak kemerli bir nişin içinde bir insan figürüne yer verilmiştir. Figürün yüz hatları belli değildir. Üzerindeki elbiselerin detayları ve mezardan yatan şahsın kadın olmasından yola çıkarak; söz konusu figürün kadın olması muhtemeldir. Üst yüzünün orta kısmında yer alan haç motifinin etrafını rûmîli kıvrık dal dolamaktadır.

KİTABE	TRANSKRİPSİYON
راقدة بالرب المرحومة زيزو ابنة انطون كسبو توفت في.	Rakıde bil-Rab el-merhume Zeyzo ibnet Antun Kespo teveffet fi
تشرين- 2 سنة 1938	Tişrin-2 1938 yılında
يا عابرين على قبوري رحلنا من داركم لا تنسوني من بالكم	Ya 'abirine 'ale kabri rehelna min dareküm la tinsevni min baleküm
ادكرونني في صلواتكم سوف تجدون مكافئكم	izkirüni fi salavatiküm sevf tecidüne mükafatiküm

Tercümesi: Rab'ta, merhume Zeyzo bint-i Anto Kespo uyumaktadır. Kasım 1938 yılında vefat etmiştir. Ey mezarımın üzerinde geçenler! Sizin mekânınızdan ayrıldım. Lütfen beni unutmayınız. Namazlarınızda beni anınız. Karşılığını mükafaat olarak göreceksiniz.

7.4. Mor Mihoyel (Burç Manastırı) Kilisesi Mezarlığı ve Mezar Taşları

7.4.1. Meryem Bint-İ Birro Mardini Mezarı

KATALOG NO	7.4.1
ADI	Meryem Bint-İ Birro Mardini'nin Mezarı
TARİH	1896
BULUNDUĞU YER	Mor Mihoyel Kilisesi'nin bahçesindedir.
İNCELEME TARİHİ	29.05.2016
FOTOĞRAF NO	24- 28
ÇİZİM NO	18

Tanımı: Mezar taşı dikdörtgen bir blok şeklinde olup, 0.20 x 0.25 x 0.85 m ölçülerindedir. Sade ve süslemesiz olan taş blokun tepe kısmında iki adet sivri kemer formulu kartuş ve içlerine oyma ve kabartma tekniğinde yazılmış celî sülüs hatlı Arapça kitabe satırları mevcuttur. Vefat tarihi taşın yan kısmına oyma şeklinde yazılmıştır.

KİTABE	TRANSKRİPSİYON
طوبى للاموات الدين يموتون بالرب	Tuba lilimvat el-lezine yemütüne bil-Rab
قبر المرحومة مريم بنت برو مardini	Kabr el-merhume Meryem bint Birro Mardinin
1896	1896

Tercümesi: Rab'ta ölen ölülere ne mutlu! Merhume Meryem bint-i Birro Mardini'nin mezarıdır.

7.4.2. Muksi İlyas Bin İbrahim Tavşan Mezarı

KATALOG NO	7.4.2
ADI	Muksi İlyas Bin İbrahim Tavşan'ın Mezarı
TARİH	15 Mart 1917
BULUNDUĞU YER	Mor Mihoyel Kilisesi bahçesindedir.
İNCELEME TARİHİ	29.05.2016
FOTOĞRAF NO	29
ÇİZİM NO	19

Tanımı: Mezar dikdörtgen bir formdaki taş bloktan meydana gelmekte 0.29 m yükseklikte, 0.96 m uzunlukta ve 0.35 m genişliktedir. Mezarın üzerinde yazı dışında süs unsuru bulunmamaktadır. Tek satırlık yazı ve vefat tarihi taş bloğun yüzeyine oyma tekniğinde işlenmiştir. Arapça kitabe celî sülüs hatlıdır. Mezarın yan yüzünde ise hattat Circis bin Şimmas Batu'nun adı geçmektedir.

KİTABE	TRANSKRİPSİYON
قبر المرحوم مقسي الياس ابن ابراهيم طوشان	Kabr el-merhum maksî İlyas ibn İbrahim Tavşan
توفى 15 اذار. 1917	Teveffe 15 Adar 1917
قد صار له تعب	Kad sara lehü te'b
في كتبا	fi kitabet heze
جرجيس بن شماس بطو	Circis bin Şimmas Batu

Tercümesi: Merhum Muksi İlyas bin İbrahim Tavşan'ın mezarıdır. 15 Mart 1917'de vefat etmiştir. Bu mezarın kitabesinin işleminde Circis bin Şimmas Batu'nun emeği vardır.

7.4.3. Cemile'nin Mezarı

<i>KATALOG NO</i>	7.4.3
<i>ADI</i>	Cemile'nin Mezarı
<i>TARİH</i>	Temmuz 1895
<i>BULUNDUĞU YER</i>	Mor Mihoyel Kilisesi bahçesindedir.
<i>İNCELEME TARİHİ</i>	29.05.2016
<i>FOTOĞRAF NO</i>	30- 31
<i>ÇİZİM NO</i>	20

Tanımı: Dikdörtgen bir taş blok şeklinde olup 0.30 x 0.35 x 0.96 ölçülerindedir. Üzerinde yazı dışında süsleme mevcut değildir. Alt sırada oyularak tatbik edilmiş bir sıra yazıdan sonra sivri uçlu kartuşların içine oyma ve kabartma tekniğinde yazılmış sülüs hatlı yazı yer almaktadır. Tepe kısmında da ikinci satır için açılmış olan kartuşların aynısı tekrarlanmıştır. Mezar üzerinde hattat Circis bin Şimmas Batu'nun imzası yer almaktadır.

KİTABE	TRANSKRİPSİYON
لملكة دار الـشـاكا	lakad intekalet min dar ıl-şaka
..... للملكة الـشـاكا	ile dar ıl-beka (silik)
يا عابرا على قبري وقف وابكي لرعا	Ya 'abiran 'ale kabri vakf ve-ebki lar'an
توفت جميلة في 5 تموز 1895	Teveffet cemile fi 5 Temmuz senet 1895

Tercümesi: Meşakat diyarından kalıcı diyarına intikal etmiştir. Ey mezarımın üzerinden geçen sen! Dur ve ağla, Cemile, 5 Temmuz 1895 yılında vefat etmiştir.

KİTABE	TRANSKRİPSİYON
قد صار له تعب.	Kad sara lehü te'b
في كتابة هدا	fi kitabet heze
جر جيس بن شماس بطو	Circis bin Şimmas Batu

Tercümesi: Bu mezarın kitabesinin işleminde Circis bin Şimmas Batu'nun emeği vardır.

7.4.4. Meryem Bint-İ Abdillihad Mansur Mezarı

KATALOG NO	7.4.4
ADI	Meryem Bint-i Abdillihad Mansur
TARİH	15 Şubat 1917 yılı
BULUNDUĞU YER	Mor Mihoyel Kilisesi bahçesindedir.
İNCELEME TARİHİ	29.05.2016
FOTOĞRAF NO	32
ÇİZİM NO	21

Tanımı: Mor Mihoyel Kilisesi mezarlığındaki 1917 tarihli mezar, Meryem Bint-i Abdillahad Mansur'a aittir. Ölçüleri; 0.30 m genişlikte, 0.37 m yükseklikte ve 0.90 m uzunlukta olan bir taş blok şeklindedir. Üzerinde süsleme mevcut değildir. Sadece oyularak tatbik edilmiş iki satırlık kitabe mevcuttur.

KİTABE	TRANSKRİPSİYON
للرکیده بیل راب المرهومة مریم	el-rakide bil-Rab el-merhume Meryem
1917 سنه 15 رجب 1337	ibnet Muksi Abdillahad Mansur 15 Şubat senet 1917

Tercümesi: Merhume Meryem bint-i Abdillahad Mansur Rab'ta uyumuştur. 15 Şubat 1917 yılında vefat etmiştir.

7.4.5. 2. İsimsiz Mezar

<i>KATALOG NO</i>	7.4.5
<i>ADI</i>	2. İsimsiz Mezar
<i>TARİH</i>	1906 yılı
<i>BULUNDUĞU YER</i>	Mor Mihoyel Kilisesi avlu duvardındadır.
<i>İNCELEME TARİHİ</i>	29.05.2016
<i>FOTOĞRAF NO</i>	33-34
<i>ÇİZİM NO</i>	22

Tanımı: Mezarın kitabesi 1.43 x 9.40 m ölçülerindedir. Yuvarlak kemerli bir form tarzında tatbik edilmiştir. Dış kısımda zencereklerle sınır suları çekilen formun iç kısmında geniş bir bordür şeklinde uygulanmış bitkisel bir bezeme kuşağı yer almaktadır. Bitkisel bezeme kuşağını oluşturan rumili kıvrık dal “S” ve “C” kıvrımları (eğrileri) yaprak, kıvrık dalların araları palmet, rumi, lotus ve başaklardan oluşan bitkisel formlarla dolguludur. Yuvarlak kemerli formun üst orta kısmında kanatları iki yana açılmış, ön profilden verilmiş bir güvercin figürü yer almaktadır. İç kısımda, dıştaki formun bir benzeri yer almaktadır. İç kısımda okunmayacak derecede aşınmış mezar kitabesinin sadece vefat tarihi kaldığı anlaşılmaktadır. Kitabeyi geniş bir bordür şeklinde dolayan bitkisel kıvrık dalın arasına üzüm salkımları ve asma yaprakları sıralı olarak tatbik edilmiştir.

KİTABE	TRANSKRİPSİYON
صلى الله عليه وسلم	Box ndakar leb'elıdbobeyn

Tercümesi: Seninle düşmanlarımızı (ruhani düşmanlar) def edeceğiz. Mezarın ortasındaki yazıt olduğu gibi aşınmıştır. Son satır: 1906 yılı سنة

7.4.6. Habbo Bint-İ Makdasi Musa Sefer Mezarı

KATALOG NO	7.4.6
ADI	Habbo Bint-i Makdasi Musa Sefer'in Mezarı
TARİH	1890 yılı
BULUNDUĞU YER	Mor Mihoyel Kilisesi avlu duvarındadır.
İNCELEME TARİHİ	29.05.2016
FOTOĞRAF NO	35
ÇİZİM NO	23

Tanımı: Mor Mihoyel Kilisesi'nde bulunan Habbo Bint-İ Makdasi Musa Sefer'in mezarına ait olan yuvarlak kemerli mezar taşı 0.94 x 1.45 ölçülerindedir. Moloz taştan örülmüş bir duvarın içine yerleştirilmiştir. Kemer silmelerle kademelendirilmiştir. Kemerin alınlık kısmında kıvrık dallar üzerine yerleştirilmiş karşılıklı iki tavus kuşu bulunur. Bu iki tavus kuşunun gagalarının altında ve sırt kısımlarının üzerinde yuvarlak süslemesiz madalyonlar bulunmaktadır. İki tavus kuşunun kafalarının üzerinde ucu sivri taç biçimli bir motif bulunmaktadır. Alınlığın altında dikdörtgen bir çerçeve yer almaktadır. Çerçevenin köşelerinde, sağ ve sol tarafın ortasında kıvrık dallar lale ve güllerden oluşan bitkisel bezemeler yer almaktadır. Çerçevenin ortasında oval bir madalyon bulunmakta, madalyonda kemer gibi silmemelerle hareketlendirilmiştir. Madalyonun köşelerinde kıvrık dallardan oluşan motifler bulunur. Madalyonun içinde dört satırlık kitabe kuşağı Arapça olup cellü sülüs hat ile kabartma tekniğinde yazılmıştır. Kitabe kuşağının üzerinde ise hayat ağacına benzeyen bir motif bulunur motifin iki köşesinde birer tane yıldız biçimli rozet bulunmaktadır.

KİTABE	TRANSKRİPSİYON
يا من حبد اخيكي بعشها صدرا	Ya men hebeze axiki biğışşehe sadran
في ارتحها وهيا علق لولو غالي	fi ırtehahe ve heyye 'ukkun lolo ğali
قبر المرحومة حبو بنت مقدسي موسى سفر	kabr el-merhume Habbo bint makdasi Musa Sefer
سنة 1890	Senet 1890

Tercümesi: Kardeşini aldatmasıyla göğsünden yere vurmuştur.

Gitmesiyle çok değerli bir mücevher ve ziynet hazırlamıştır.

Merhume Habbo bint-i Makdasi Musa Sefer'in mezarıdır.

7.4.7. Circis İšo Mezarı

KATALOG NO	7.4.7
ADI	Circis İšo'nun Mezarı
TARİH	20 Ocak 1910 Miladi yılı
BULUNDUĞU YER	Mor Mihoyel Kilisesi avlu duvarındadır.
İNCELEME TARİHİ	29.05.2016
FOTOĞRAF NO	36
ÇİZİM NO	24

Tanımı: Mezar 0.56 x 0.61 m ölçülerindedir. Duvar üzerinde iki satır kitabe olarak oluşan kare pano içinde etrafı çerçeve olarak bitkisel motifler yer almaktadır. Yazının hemen üstünde simetrik olarak ay ve eşit parçalara bölünmüş yıldız motifleri dikkat çekmektedir. Yazı karakteri olarak arapça karakterler kullanılmıştır. Oyma ve kabartma tekniğinde yapılan kitabede bitkisel, yazı ve geometrik motifler kullanılmıştır.

KİTABE	TRANSKRİPSİYON
هدا قبر المرحوم جرجيس ايشوع	Heze kabr el-merhum Circis İšo'
في عشرين ك-2 سنة 1910 مسيحية	fi 'ışrin Kenün sani senet 1910 Mesihie

Tercümesi: Bu mezar merhum Circis İšo'nundur. 20 Ocak 1910 Miladi yılında vefat etmiştir.

7.4.8. Amsih Anıtı / Mezarı

<i>KATALOG NO</i>	7.4.8
<i>ADI</i>	Amsih'in Anıtı/ Mezarı
<i>TARİH</i>	3 Mayıs 1927 yılı
<i>BULUNDUĞU YER</i>	Mor Mihoyel Kilisesi Mezarlığı
<i>İNCELEME TARİHİ</i>	29.05.2016
<i>FOTOĞRAF NO</i>	37
<i>ÇİZİM NO</i>	25

Tanımı: Mezar, boyuna dikdörtgen planlı olarak 1.45 x 2.43 m.ölçülerinde tatbik edilmiştir. Üst kısımda bir saçak silmesi yer almaktadır. Saçak damla şeklinde sıralı olarak tatbik edilip, palmet formu verilmiş bir bezemenin içine birer palmet motifi uygulanmıştır. Bu bezemenin hemen altında sıralı, yuvarlak kemerli formun içi, iki yapraklı palmetlerle dolgulanmıştır. En altta tek sıralı bir dış frizi yer almaktadır.

Mezarın ana gövdesini iki farklı bordür kuşağı boydan boya dolanmıştır. Dıştaki bordür dört yönlü palmetlerin birleşerek oluşturduğu yonca formlarının sıralı uygulanışı şeklindeyken, içteki bordürde ise kıvrık dalın arasına serpiştirilen üzüm salkımları, asma yapraklarıyla, aralarına tatbik edilmiş rumilerin oluşturduğu bitkisel bir bezeme yer almaktadır. İçteki bordür kuşağı üstte dilimli, sivri kemer alınlıklı bir formla sonlandırılmıştır. Sivri kemerli kısmın iç yüzeyinde bir haç motifi yer almaktadır. Sivri alınlığın dış yan boşluğu lotus, rumi, palmet ve pençlerden oluşan bitkisel bir bezemeyle dolgudur.

İç kısımda basık kemer (yuvarlak kemer) formulu mezar kitabesi yer alır. Kitabenin etrafını Yunan ve Roma tapınaklarında görülen sütunlu bir formla çevrilidir. Yanlarda taşıyıcı özellikte olmayan yivli iki sütunceye yer verilmiştir. Sütuncelerin kaideleri, lotus, palmet ve rumlilerden oluşan bir bitkisel motiflerle bezenmiştir. Kaideler gövdeden bileziklerle ayrılmıştır. Sütuncelerin üzerine konulmuş, Yunan ve Roma tapınaklarındaki arşitravin altında uygulanan bitkisel ve figürlü bezemelerin uygulandığı, friz olarak bilinen bir kısım yer almaktadır. Frizde tek saptan çıkmış izlenimi veren rumili, lotuslu bitkisel iki kıvrık dal yanlardan uzatılmıştır. Tepede geniş iki lotus yaprağının üst kısmına dairesel bir rozetin sınırlandırdığı kabara motifi yer almaktadır. Kabara formunun hemen üstünde sıralı damlacıklar şeklinde uygulanmış bir dizilim yer almaktadır. Onun da hemen üstünde üçgen bir forma yer verilmiştir.

KİTABE	TRANSKRİPSİYON
هو الباقي هو الحي	Hüve el-heyyün Hüve el-bakiyün
اخيكى طوع .. الله عنه بالامس لا على بالال	Eğiki tava'a allahü 'anhü bil-ems la 'ale
..... فما له بالاعمال	
قال الراقد للغاباس .... حصة عسدا	kale el-rakdü .....hissat-e asden
مخلا لاستماح .. اباعد عن الحسد	Mexallen .....aba'id 'an il-hesed

اقراه قد عامل حالم الضحي عجب	ıkra-ehü kad ‘amilün halım el-zahhi ‘acabün
فابصر الناس فمنهم على كل كمدرا	Fe-ebşıru ıl-nas .....küllü kemidra
.....ضريح المرحوم	Zerih el-merhum
ضريح المرحوم عمسیح توفى 3 في شهر ايار سنة 1927	Zerih el-merhum ‘Amsih teveffe 3 fi şehr İyar senet 1927

Tercümesi: O sağdır, O kalıcıdır Merhum Amsih’in anıtıdır. 3 Mayıs 1927 yılında vefat etmiştir.

7.4.9. İlyas Neşif’in Eşi Merhume Hannuş İle Oğlu Merhum Hanna Mezarları

<i>KATALOG NO</i>	7.4.9
<i>ADI</i>	İlyas Neşif’in Eşi Merhume Hannuş ile Merhum Hanna’nın Mezarları
<i>TARİH</i>	Ocak 1926 yılı-15 Ekim 1939 yılı
<i>BULUNDUĞU YER</i>	Mor Mihoyel KilisesiAvlu duvarındadır.
<i>İNCELEME TARİHİ</i>	29.05.2016
<i>FOTOĞRAF NO</i>	38
<i>ÇİZİM NO</i>	26

Tanımı: Mezar 0.60 x 2.16 m ölçülerinde yapılmıştır. Dikdörtgen ve çift kanatlı bir kapının üst kısmında yer alan kitabesi, basık kemerli kartuşların içine sülüs karakterde oyma ve kabartma tekniğinde işlenmiştir. Ortada dairesel bir rozet yer almaktadır. Rozetin iç kısmı aşındığı için içindeki süsleme veya figüre dair bir bilgiye varılamamıştır.

KİTABE	TRANSKRİPSİYON
توفت المرحومة حنوش اراة الياس	Teveffet el-merhume Hannuş imraet İlyas
ناشف في ك-2 سنة 1926	Neşif fi Kenün sani senet 1926
توفى المرحوم حنا ابن الياس.	Teveffe el-merhum Hanna ibn İlyas
ناشف في 15 ت-1 سنة 1939	Neşif fi 15 Tişrin Evvel senet 1939

Tercümesi: İlyas Neşif'in eşi merhume Hannuş 15 Ekim 1939 yılında vefat etmiştir. Ocak 1926 yılında İlyas Neşif'in oğlu merhum Hanna vefat etmiştir.

7.5. Mor Hürmüzd Keldani Kilisesi Mezarlığı ve Mezar Taşları

7.5.1. Metropolit Cebrail Ferso Mezarı

<i>KATALOG NO</i>	7.5.1
<i>ADI</i>	Metropolit Cebrail Ferso'nun Mezarı
<i>TARİH</i>	27 Haziran senet 1873
<i>BULUNDUĞU YER</i>	Mar Hürmüzd Keldani Kilisesi'nin içinde güney duvarındadır.
<i>İNCELEME TARİHİ</i>	29.05.2016
<i>FOTOĞRAF NO</i>	39- 41
<i>ÇİZİM NO</i>	27

Tanımı: Mezar, 0.76 x 1.30 m. ölçülerindedir. Dikdörtgen bir çerçeve içine alınmış mezarın kenarı sularında dış frizi yer almaktadır. Mezar taşı üzerinde iki kitabeye yer verilmiştir. Oyma ve kabartma şeklinde tatbik edilmiş kitabelerden kemerli formun içindeki beş satır; hemen alt kısımda yer alan ise üç satır olarak düzenlenmiştir. Kitabeler arasında belirgin ton farkı göze çarpmaktadır. Alt bölümdeki kitabede süs unsuruna rastlanmaz iken, üst bölümde yer alan kitabenin etrafı üç yönden bordür şeklinde geometrik bir form ile çevrilidir. Kafes örgü şeklinde tasarlanmış formların içine birer adet haç motifi işlenmiştir. İçteki kitabenin üstünde dairesel bir rozet yer verilmiştir. Rozetin kenarında sıralı pençlerden oluşan bitkisel bir kompozisyon yer almaktadır. Rozetin içinde elinde asa ve haç tutan, alba da denilen uzun pelerinli bir papaz figürü yer almaktadır. Figürün iki yanına simetrik olarak işlenmiş birer vazo yer almaktadır. Vazoların içi birer adet penç motifiyle dolguludur.

KİTABE	TRANSKRİPSİYON
قف واشتير يا من ترى قاري وما قد جرى لي	Kıf ve-iştebırya men tıra kari ve-ma kad cerali
بالامس كنت مدبركم واليوم ابداني الیدی.	Bil-ems küntü müdebirreküm vel-yevm abdani el-yedey
قل يا شعبي وانت بالحي وكنت واعظا في الثرى	Kıl ya şa'bi ve-inte bilhey ve-küntü va'izan fi el-thura
الحبر من المفضل افجع فقهه كل انسان	Alhabır min el-müfzal efce'e fakdehü kül-ü İnsan
السيد جبرائيل فرسو المنتيخ 27 حزيران سنة 1873	El-seyid Cebrail Ferso el-mütenneyeh 27 Haziran senet 1873

Tercümesi: Dur! Ve yavaş adımlarla yürü ey okuyan, bak da neler olmuş!

Dün sizlerin yöneticisiydim bugün bedenim ve ellerim bağlı,

Ey halkım söyle! Sen hayattayken bizlere toprakta vaaz verirdin.

Saygıdeğer metropolitin ölümü herkesi yasa boğdu.

Mıtran Cebrail Ferso 27 Haziran 1873 yılında vefat etmiştir.

KİTABE	TRANSKRİPSİYON
Aynı mezar üzerinde bulunan ikinci Süryanice bir yazıt	
Heze qabır el- merhum Mor Baseliyos reis keniset	
25 el-Keldaniyin qad teveffe fi şehri Şubat 25 senet	
1775 Mesihiye kül men... yekul abana el-lezi vel-selam leki	

Yazıtın Tercümesi: Bu mezar Keldani Kilisesinin reisi olan merhum Mor Baseliyos'a aittir. 25 Şubat 1775 Miladi yılında vefat etmiştir. Bu yazıtı okuyan herkimse ruhuna 'Ey Göklerde' ve 'Selam sana ey Meryem' söylesin.

7.5.2. Metropolit İsrail Odo Mezarı

<i>KATALOG NO</i>	7.5.2
<i>ADI</i>	Metropolit İsrail Odo'nun Mezarı
<i>TARİH</i>	16 Şubat 1941 yılında
<i>BULUNDUĞU YER</i>	Kilisenin içinde olup güney duvarındadır.
<i>İNCELEME TARİHİ</i>	29.05.2016
<i>FOTOĞRAF NO</i>	42
<i>ÇİZİM NO</i>	28

Tanımı: Metropolit İsrail Odo'nun mezarı 0.56 x 0.71m ölçülerindedir. Derin niş şeklindeki mezar bir tapınağın girişi gibi ihtişamlı gözükmetedir. Nişin önünde dört adet burmalı sütun yer almakta ve bu sütun başlıkları bitkisel bezemelerle derin oyma şeklinde ele alınmıştır. Sütunun üstündeki arşitrav ise kademeli olarak konulmuş ve dalga motifi ile süslenmiştir. Arşitravın üst bölümünde köşelerde birer ayaklı vazoyu andıran süsleme elemanı, ortada ise bir anıtı andırırçasına sütunlu ve dört kemer açıklığına sahip bir süsleme elemanı mevcut olup, tepesine ise haç motifi yerleştirilmiştir. Sütunların gerisinde kalan nişin kemeri ise dört kademeli şekilde düzenlenmiş ve en içte burmalı en dışta oyuk şeklinde düzenlemelere yer verilmiştir. Arkada yer alan kitabe Hristiyan litürjisindeki triptikonları andırmaktadır. Genel itibariyle bakıldığında kabartma ve oyma tekniği ile yapılmış bitkisel, geometrik, yazı karakterli kompozisyonlar bir arada kullanılmıştır.

KİTABE	TRANSKRİPSİYON
ⲛⲉⲗⲉ ⲙⲉⲣⲙⲟⲩ ⲙⲟⲣ	Heze qabr el-merhum mor
ⲕⲉⲙⲁⲧⲉ ⲙⲉⲣⲙⲟⲩ ⲙⲟⲣ ⲙⲉⲣⲙⲟⲩ ⲙⲟⲣ	Baseliyos reis cemaat el-Keldaniin
ⲛⲉⲗⲉ ⲙⲉⲣⲙⲟⲩ ⲙⲟⲣ ⲙⲉⲣⲙⲟⲩ ⲙⲟⲣ 25 ⲙⲉⲣⲙⲟⲩ	qad teveffe fi šehr İlul 25 fi senet
ⲙⲉⲣⲙⲟⲩ ⲙⲉⲣⲙⲟⲩ ⲙⲟⲣ 1738 ⲙⲉⲣⲙⲟⲩ	Mesihiye 1738 ve-natlıb min kül-i axxen bien
ⲙⲉⲣⲙⲟⲩ ⲙⲉⲣⲙⲟⲩ ⲙⲟⲣ ⲙⲉⲣⲙⲟⲩ ⲙⲟⲣ	Yuqaf ve-yusalli abana el-lezi vel-selam leki

Tercümesi: Bu mezar Keldani cemaatinin reisi merhum Mor Baseliyos'a aittir. 25 Eylül 1738 Miladi yılında vefat etmiştir. Her kardeşten ricamız; mezarın başında durup ve 'Ey Göklerde' ve el-Selam sana ey Meryem' demesidir.

KİTABE	TRANSKRİPSİYON
ⲙⲉⲗⲉ ⲙⲉⲣⲙⲟⲩ ⲙⲟⲣ ⲙⲉⲣⲙⲟⲩ ⲙⲟⲣ ⲙⲉⲣⲙⲟⲩ ⲙⲟⲣ	Mezarın ortasında bulunan Süryanice yazıtı (Estrangeli) ⲁⲩⲧⲁⲣⲓ ⲙⲉⲣⲙⲟⲩ ⲙⲟⲣ
ⲛⲉⲗⲉ ⲙⲉⲣⲙⲟⲩ ⲙⲟⲣ	Horkö şxib theth
ⲙⲉⲣⲙⲟⲩ ⲙⲉⲣⲙⲟⲩ ⲙⲟⲣ ⲙⲉⲣⲙⲟⲩ ⲙⲟⲣ	Telolo daslibo 'ad...hmo
ⲙⲉⲣⲙⲟⲩ ⲙⲉⲣⲙⲟⲩ ⲙⲟⲣ ⲙⲉⲣⲙⲟⲩ ⲙⲟⲣ	Hasyo Mor İsrail odo
ⲙⲉⲣⲙⲟⲩ ⲙⲉⲣⲙⲟⲩ ⲙⲟⲣ ⲙⲉⲣⲙⲟⲩ ⲙⲟⲣ	Efiskufo Metropolit
ⲙⲉⲣⲙⲟⲩ ⲙⲉⲣⲙⲟⲩ ⲙⲟⲣ ⲙⲉⲣⲙⲟⲩ ⲙⲟⲣ	Dmerdo ethiled he bob
ⲙⲉⲣⲙⲟⲩ ⲙⲉⲣⲙⲟⲩ ⲙⲟⲣ ⲙⲉⲣⲙⲟⲩ ⲙⲟⲣ	Şnath ofen ettasrah
ⲙⲉⲣⲙⲟⲩ ⲙⲉⲣⲙⲟⲩ ⲙⲟⲣ ⲙⲉⲣⲙⲟⲩ ⲙⲟⲣ	Efiskufo kez birah
ⲙⲉⲣⲙⲟⲩ ⲙⲉⲣⲙⲟⲩ ⲙⲟⲣ ⲙⲉⲣⲙⲟⲩ ⲙⲟⲣ	Şbot şnath asay. 'nad
ⲙⲉⲣⲙⲟⲩ ⲙⲉⲣⲙⲟⲩ ⲙⲟⲣ ⲙⲉⲣⲙⲟⲩ ⲙⲟⲣ	Bmoryo yev başbot şnath
ⲙⲉⲣⲙⲟⲩ ⲙⲉⲣⲙⲟⲩ ⲙⲟⲣ ⲙⲉⲣⲙⲟⲩ ⲙⲟⲣ	Asma. Salav 'lav

Tercümesi: Burada haçın gölgesi altında Mardin Episkoposu ve Metropolit Mor İsrail Odo yatmaktadır. 5 Ağustos 1850 yılında doğmuştur. 27 Şubat 1910

yılında Episkopos olarak kutsandı. 16 Şubat 1941 yılında Rabbe göçmüştür. Üzerine namaz kılın.

KİTABE	TRANSKRİPSİYON
Aynı mezarın sağında bulunan Arapça yazıtı	
الصلاة الربانية	El-Salat-ü ıl-Rabaniye
نعما يا عبد صالحا وامينا وجدت	Na'imen ya 'abdü salihan ve-eminen vucidte
في القليل امينا انا	Fi el-kalil eminen ene
اقيمك على الكثير	Aqimek 'ala el-kesir
ادخل الى فرح سيدك	ıdxül ile farah seyidek
متى ص 25 عدد 23	Matta S 25 'adad 23
هاهنا راقد تحت اكناف	Ha-hüne raqıdu teht ıknaf
الصليب القيامة السيد	El-salib el-qiyamet el-seyid
مار اسرايل اودو الاسقف	Mar İsrail Odo el-İskıf
متربوليط ماردین ولد في	Metropolit Mardin vulide fi
ا ب سنة 1850 ترقى الاسقفية	Ab senet 1850 teraqqa el-ıskıfiye
27 في شباط سنة 1910 توفي.	Fi Şıbat senet 1910 teveffe
بالرب في 16 شباط سنة 1941	Bilrab fi 16 Şıbat senet 1941
صلوا لاجله	Sallu li-eclihi

Tercümesi

Aferin, iyi ve güvenilir köle! Sen küçük işlerde güvenilir olduğunu gösterdin, ben de seni büyük işlerin başına geçireceğim. Gel, efendinin şenliğine katıl! Matta: bab 25, ayet 23. Burada, Haçın kanatları altında Mardin Metropolitini saygıdeğer Episkopos Mor İsrail Odo yatmaktadır. Ağustos 1850 yılında doğmuştur. 27 Şubat 1910 yılında Episkoposluğa yükselmiştir. 16 Şubat 1941 yılında Rab'ta vefat etmiştir. Onun için namaz kılın.

7.5.3. Mor İliyo Miles Mezarı

KATALOG NO	7.5.3
ADI	Mor İliyo Miles'in mezarı
TARİH	16 Şubat 1908 yılında
BULUNDUĞU YER	Hürmüzd Keldani Kilisesi'nin içinde olup kuzey duvarındadır.
İNCELEME TARİHİ	29.05.2016
FOTOĞRAF NO	43
ÇİZİM NO	29

Tercümesi: Oysa ben kurtarıcımın yaşadığını, sonunda yeryüzüne geleceğini biliyorum. Daha sonra kemiklerime ciltle giydireceksin. Bedenimle Allah'ı göreceğim. Eyüb: 19: 25.

KİTABE	TRANSKRİPSİYON
Mezar üzerindeki Süryanice yazıtı	
ܠܗܘܪܘܩܘܢܐܒܘܢܗܫܐ	Hörkö şxib abun hse
ܠܠܘܪܘܢܘܡܘܪܝܝܘܢܐ	duxrono Mor İliyo
ܠܠܘܪܘܢܘܡܘܪܝܝܘܢܐ ܠܠܘܪܘܢܘܡܘܪܝܝܘܢܐ	Miles Met.. 'al le ger l'olam
ܠܠܘܪܘܢܘܡܘܪܝܝܘܢܐ ܠܠܘܪܘܢܘܡܘܪܝܝܘܢܐ	'oqotho şnath AFLA Moronoyto
ܠܠܘܪܘܢܘܡܘܪܝܝܘܢܐ ܠܠܘܪܘܢܘܡܘܪܝܝܘܢܐ	kabel Eskimo ddeyroyutho
ܠܠܘܪܘܢܘܡܘܪܝܝܘܢܐ ܠܠܘܪܘܢܘܡܘܪܝܝܘܢܐ	b'umro draban Hürmüzd şnath
ܠܠܘܪܘܢܘܡܘܪܝܝܘܢܐ ܠܠܘܪܘܢܘܡܘܪܝܝܘܢܐ	AFAN: ethıfreş la'bodo dköhnutho şnath
ܠܠܘܪܘܢܘܡܘܪܝܝܘܢܐ ܠܠܘܪܘܢܘܡܘܪܝܝܘܢܐ	AFFAV: ettasrah Metropolito
ܠܠܘܪܘܢܘܡܘܪܝܝܘܢܐ ܠܠܘܪܘܢܘܡܘܪܝܝܘܢܐ	şnath AFSAD: u-şameş tloth marı'yon
ܠܠܘܪܘܢܘܡܘܪܝܝܘܢܐ ܠܠܘܪܘܢܘܡܘܪܝܝܘܢܐ	Akra u-Hendu u-Merdo: nfak
ܠܠܘܪܘܢܘܡܘܪܝܝܘܢܐ ܠܠܘܪܘܢܘܡܘܪܝܝܘܢܐ	Men 'olmo hono şnath ASAH 16 Şıbat
ܠܠܘܪܘܢܘܡܘܪܝܝܘܢܐ ܠܠܘܪܘܢܘܡܘܪܝܝܘܢܐ	salav 'lav dnethihnen beth dino dhilo Âmin

Tercümesi: Miles Metropoliti merhum Mor İliyo burada yatmaktadır. 1831 Miladi yılında bu sıkıntı dolu âleme gözlerini açmıştır. 1850 yılında Raban Mor Hürmüzd Manastırında rahiplik giysilerini giymiştir. 1886 yılında kâhinlik hizmetine görev almıştır. 1864 yılında Metropolit olarak kutsanmıştır. Üç ayrı Abraşiyeye hizmet vermiştir. Bunlar; Akra, Hindistan ve Mardin. 16 Şubat 1908 yılında bu âleme veda etmiştir. Korkunç olan yargı gününde merhamet görebilmesi için onun namaz kılın Âmin.

7.5.4. Şimmas (Diyakos) Cercis Farso ve Şimmas Cercis Farso Mezarı

KATALOG NO	7.5.4
ADI	Şimmas (Diyakos) Cercis Farso ve Şimmas Cercis Farso'nun mezarı
TARİH	16 Temmuz ayı 1856 Miladi yılı.
BULUNDUĞU YER	Hürmüzd Keldani Kilisesi avlu duvarındadır.

İNCELEME TARİHİ	29.05.2016
FOTOĞRAF NO	44
ÇİZİM NO	30

Tanımı: Dikdörtgen formunda olan kitabenin üst panosu 0.27 x 0.49m, alt panosu 0.49 x 0.46 m ölçülerindedir. Mezar taşında Kozmolojik motif ve bitkisel süslemeler kullanılmıştır. Dikdörtgen çerçeve bordür ile çevrilmiştir. Kitabede taş malzeme kullanılmıştır. Malzeme de oyma, alçak kabartma tekniği uygulanmıştır. Kitabe iki dikdörtgen pano halinde bölünmüştür. Yukarıdaki ilk panonun motifleri incelendiğinde dikdörtgen çerçevenin merkezinde haç motifi yer alır. Haç motifi Grek Haçı şeklindedir. Dikdörtgen çevre bordüründe üsluplaştırılmış oyma tekniğinden yapılmış soyut palmet motifi görülmektedir. Motifin etrafında “S” kıvrımlı dallar dolanmaktadır. Haç motifin üzeri palmet motifi ile süslemiştir. Diğer alt panoya baktığımızda üç bordür şeklinde üsluplaşmış palmet motifi devam etmektedir. Art arda sıralanan kabartma ve oyma tekniği ile işlenmiştir. Rumi ve palmet motifleri bir arada kullanılmıştır. Panonun bazı yerleri yıpranmıştır. Yazılar Arapça olup celî sülüs hat ile kabartma tekniğindedir.

KİTABE	TRANSKRİPSİYON
Kitabenin Arapça Yazılışı	
هذا قبر المرحوم	Heze kabr el-merhum
شماس جرجيس فرسو.	Şimmas Circis Farso
25 شهر ادار	25 şehri Azar
سنة 1894 المسيحية	Senet 1894 el-Mesihîye

Tercümesi: Bu mezar merhum Şimmas (Diyakos) Circis Farso'nundur. 25 Mart 1894 Miladi yılında vefat etmiştir.

KİTABE	TRANSKRİPSİYON
İkinci yazıtın Arapça Yazılışı	
يا عابرين على قبري حبا بالرب مسيح.	Ya 'abirin 'ale kabri hubben bil-Rab Mesih
ادكرونى وتعطفونى بصلاوتك	Izkürüni ve-te'atıfuni bisalavatiküm
الشماس ميخايل انفصل من بينكم	El-Şimmas Mihayel infasala min beyneküm
عزوني الشماس جرجيس فرسو خادم	'azavni el-Şimmas Circis Farso xadimu ...
في شهر تموز سنة 1856 مسيحية 16	16 fi şehri Temmuz senet 1856 Mesihîye

Tercümesi: Mezarım üzerinde geçen sizler! Rab Mesih'in sevgisi uğruna beni namazlarınızla anın ve merhamet edin. Şimmas Mihayel aranızdan ayrılmıştır. Beni teselli edin. Şimmas Circis Ferso hizmetçisi, 16 Temmuz ayı 1856 Miladi yılında vefat etmiştir.

7.5.5. Hori Yusuf Şemun-Papaz Mihael cevamız-Papaz Atansiyos Bin Şnuda-Papaz Mihayel Bin Amsih Hori Mezarları

<i>KATALOG NO</i>	7.5.5
<i>ADI</i>	Hori Yusuf Şemun, Papaz Mihaelcevamız, Papaz Atansiyos

	bin Şnuda, papaz Mihayel bin Papaz Amsih Hori'nin Mezarları
<i>TARİH</i>	Birinci yazıt:15 Haziran 1890 miladi yıl, İkinci yazıt: 15: Aralık 1892 miladi, Üçüncü yazıt:1876 miladi yılı, Dördüncü: yazıt:1856 miladi yılında
<i>BULUNDUĞU YER</i>	Hırmız Keldani Kilisesi
<i>İNCELEME TARİHİ</i>	29. 05. 2016
<i>FOTOĞRAF NO</i>	45- 47
<i>ÇİZİM NO</i>	31

Tanımı: Dikey dikdörtgen bir form içerisindeki mezar taşında hiç boş yer bırakılmamışçasına süslenmiş olup, süsleme kompozisyonları birbiriyle bağlantılı şekilde oluşturulmuştur. Bu kompozisyonlarda sağ alt köşede yer alan birinci yazıt, 0.34 x 0.43 m, sağ üst köşede yer alan ikinci yazıt, 0.42 x 0.61 m. sol alt köşede yer alan üçüncü yazıt, 0.26 x 0.40 m, sol üst köşede yer alan yazıt, 0.34 x 0.43 m ölçülerindedir. Süsleme de yer alan konular bitkisel, geometrik, figürlü ve yazı kompozisyonlarıdır. Bunların her biri farklı manalarda yerleştirilmiş olup merkezde figürlü süslemenin örneği olarak haç motifi bulunmaktadır. Haç motifi, mezar taşının 1/2 sini kaplamaktadır. Simetrik haç motifinin uçlarında ise çıkıntı yapan dişler yer almaktadır. Bunun üst kısmında bezemesiz alanın üzerinde şemse ve palmet motifi bulunmaktadır. Hemen alt bölümünde haçı dik kesen yazı kuşağı bulunmaktadır. Yazı kuşağı da alttan düz çizgi, üstten ise dalgalı çizgilerle kapatılmıştır. Yazı kuşağının hemen altında da daire motifini görülmektedir. Dairenin içerisinde altıgen geometrik motif ve bunun en iç kısmında ise çiçek motifi yer almaktadır. Daire motiflerinin ekseninde orta kısımda küçük haç motifi bulunmaktadır ve bunun da çevresini dalga motifleri iki sıra halinde üçgen form oluşturacak şekilde kuşatmıştır.- Üç satır halinde yazılmış kitabe metni silmeler ile birbirinden ayrılmıştır. Mezar taşını dört yönden çevreleyen bordürün iç kısmında baskı tekniği ile yapılmış küçük gülce motifleri ve bunu birbiri ardına takip eden küçük külah motifleri görülmektedir. Burada yer alan gülce motiflerinin tekrarı ise merkezde yer alan haçın kollarının birleştiği yerin dört köşesinde de bulunmaktadır. Genel olarak baskı tekniğinin dışında kabartma ve kazıma tekniğine de yer verilmiştir. Dikdörtgen mezar taşının genel hatları ele alındığında iç kısmı yazı ile doldurulmuş olup, diğer mezar taşlarına oranla oldukça sade bırakılmıştır. İç kısım yatay silmeler halinde üç kuşağa ayrılmıştır. Yazı kuşağını çevreleyen iki bordür görülmektedir. İçteki bordür

عمسيح خوري قد انتقل الى الرحمة الله	'Amsih Hori kad intekale ile rahmet Allah
سنة 1856 مسيحية	senet 1856 mesihiye

Tercümesi: Bu mezar merhum papaz Mihayel ibn Papaz Amsih Hori'nindir. Miladi 1856 yılında Allah'ın rahmetine gitmiştir.

7.5.6. Şimmas Hanna Amsih Mezarı

KATALOG NO	7.5.6
ADI	Şimmas Hanna Amsih'in Mezarı
TARİH	5 Nisan 1912
BULUNDUĞU YER	Hürmüzd Keldani Kilisesi Avlu duvarındadır.
İNCELEME TARİHİ	29. 05. 2016
FOTOĞRAF NO	48
ÇİZİM NO	32

Tanımı: Şimmas Hanna Amsih'in mezarı, 0.44 x 0.70 m. ölçülerindedir. Basık kemerli bir form şeklinde tasarlanmıştır. Yanlarda kaideleri olan ve taşıyıcı özellikte olmayan iki sütün yer alır. Basık kemerli formun iç kısmında celî sülüs hatlı Arapça altı satırlık kitabe oyma ve kabartma tekniğinde yazılmıştır. İki sütün arasını oluşturan basık kemerin yüzeyinde geometrik bir form uygulanmıştır. Geometrik formun alt kısmındaki iki adet sivri kemerli form içine kitabenin devamı işlenmiştir. Sivri formların arasında lotus yapraklarının oluşturduğu bitkisel bir bezeme yer alır. Kemerli formun dış yan yüzlerinde bitkisel formlar yer alırken, en alt kısımda zikzaklar şeklinde tasarlanmış geometrik bir form yer almaktadır.

KİTABE	TRANSKRİPSİYON
صلوا لاجلي	Sallav li-ecli
حيث اكون انا هناك ويكون خادمي ايضا	Heyth ekün ene hünake yekün xadımı eyzen
رقد هنا بالرب الماسوف عليه المرحوم	rekade hūna bilrab el-masūf 'aleyhi el-merhum
الشماس حنا عمسيح تفنكجي رعدا وخدم	el-Şimmas Hanna 'Amsih Tüfenkçi ra'ada ve hademe
ساعورية لهده الكنيسة مدة 30 سنة	sa'oriye lihezihî il-keniset müddet 30 sene
ولد في ك 1847 وتوفي	vülide fi kenün sani 1847 veteveffe
صباح الجمعة الام في 5 نيسان 1912	sabah il-cüm'et il-alam fi 5 Nisan 1912

Tercümesi: Benim için namaz kılın Benim bulunduğum yerde hizmetçim de orada olacaktır. Burada Merhum Şimmas Hanna Amsih Tüfenkçi Rab'te uyumuştur. Bu kiliseye 30 yıl zangoçluk yaparak hizmet etmiştir. 7 Ocak 1847'de doğmuş ve Büyük Elem Cumasında 5 Nisan 1912 yılında vefat etmiştir.

7.5.7. Maksıye Şmuni Mezarı

<i>KATALOG NO</i>	7.5.7
<i>ADI</i>	Maksiye Şmuni Mezarı
<i>TARİH</i>	2 Eylül 1888
<i>BULUNDUĞU YER</i>	Hürmüzd Keldani Kilisesi avlu duvarındadır.
<i>İNCELEME TARİHİ</i>	29. 05. 2016
<i>FOTOĞRAF NO</i>	49
<i>ÇİZİM NO</i>	33

Tanımı: Kare formlu mezar 0.43 x 0.43 m. ölçülerinde olup duvara bitişik olarak yapılmıştır. Mezar taşının en dışında geniş bir bordür bulunmaktadır. Bu bordürün içinde birbirine bağlanarak devam eden geometrik motiflerden oluşan bir kompozisyon görülmektedir. İç kısımda ise birbirine paralel olarak yazılmış 3 satırdan oluşan celi sülüs Arapça kitabesi bulunmaktadır. Kitabe satırları kartuşlar içine alınmıştır. Kitabenin üstünde kalan kısımda ise ortada bir insan figürü yer almaktadır. Bunun iki yanında simetrik olarak yerleştirilmiş birer kıvrım dal ve bu dalların ucundan çıkan yapraklar görülmektedir. Dalların ortasında birer lotus çiçeği yer almaktadır.

KİTABE	TRANSKRİPSİYON
رقدت على رجاء القيامة	Rekadet 'ale rica-e il-kıyamet
مقسية شموني بنت برخو	Maksiye Şmuni bint Berxo
فيلو في 2 ايلول سنة 1888	Filo fi 2 Eylül senet 1888

Tercümesi: Diriliş umuduna istinaden uyumuştur. Maksiye Şmuni bint Berxo Filo 2 Eylül 1888 Allahın rahmetine gitmiştir.

8. DEĞERLENDİRME VE KARŞILAŞTIRMA

8.1. Tipolojik Özellikler

Mardin mimarisinde ana malzemeyi oluşturan sarı kalker taşının bolca kullanılması kentin mimarisinin gelişmesinde önemli bir yer tutmaktadır. Mardin’de farklı inançlara mensup toplumlar ve bu toplumların kültürleri bu kültürlerin yarattığı olumlu etkileşim mezar mimarisi ve mezar süslemesinde benzer süsleme formlarının mezar taşlarında ortak kullanıldığı görülmüştür.

Mardin ve yöresinde mezar örneklerinin en erken dönemlerine ait olanları arasında Dara’nın en etkileyici yapı gruplarından biri olan ana kayanın yontulmasıyla oluşturulan mezarlarıdır. Dara’nın batısında geniş tepelerde doğal kaya kütlesi oyularak derin ve geniş vadiler biçiminde kaya mezarlık alanı oluşturulmuştur. Bu alanda üç farklı mezar tipi görülmektedir. Bunlar, kaya mezarları (6 yy), lahit tipi mezarlar, (6 - 8 yy), ve basit sanduka mezarlarıdır(8 -14 yy). Bu dönemde ölümler Pagan ve Mitra kültüründe kayadan doğduğuna inanılan tanrı Mitraya (kayadan gelen Tanrı) ithafen yeniden doğuş inancı ile kayaya oyulan mekânlara gömülürlerdi. Çoklu gömünün yapıldığı bu oda mezarlara Dara’daki halk Hristiyanlığa geçmesine rağmen Pagan geleneklerini bir süre daha devam etmiştir. Paganizm, ister insan, ister hayvan, toprak, bitki ya da kaya olsun; yaşayan her ruhun kutsallığına ve doğaya duyulan saygıya dayanan çok eski bir inanç sistemidir. Romalı için bu mezarlar, ruhların öteki dünyadaki mekânlarıdır. Ölen kişinin ruhu bu mekânda oturacak ve korunacaktır. Roma dönemi mezarları bu anlayış ile şekillenmiştir. Hristiyanlığın yaygınlaşması ile basit sanduka mezarlara gömü başlamıştır. Kültürel etkileşimin devamlılığı kapsamında Mardin’deki kiliselerde yer alan mezar ve mezartaşı örneklerinin Dara kentindeki mezar tiplerinden etkilendiği söylenilebilir. (Bkz.Fot.44-53).¹⁵⁵

Mardin’deki Süryani mezarlarının Müslüman mezarlarıyla benzer yönü, basit toprağa gömü ve sandukalı tipin yanısıra Arapça yazı karakteri ile süsleme amaçlı yüzeyi dolgunlaştıran kıvrık dallar, asma yaprağı, üzüm salkımlar, soyut yapraklar,

¹⁵⁵ Erdoğan, Nihat. *Dara Antik Kenti*, Mardin, 2014,13-18.

palmetler, bordürlerdeki sarmal vurgular, dörtlü yonca yaprakları gibi bitkisel süslemeler başta olmak üzere geometrik ve eşya betimlemeli süslemelerin benzerlik göstermesi, Mardin’de ki farklı toplumlarda birçok alanda görülen etkileşimin mezar mimarisinde kendini gösterdiği gözlemlenmiştir.

Farklılık gösteren özellikler ise, Süryanilerin mezar yapılarında figürün yanı sıra bitkisel ve geometrik bezemelerin kullanıldığı görülürken, Müslüman toplumunda figürün birçok alanda yasak olmasının doğurduğu gerekçe ile mezar yapılarında figür yerine bitkisel süslemenin bolca kullanılmasına sebep olmuştur.

Deyrulzaferan Manastırı içerisinde, azizler evi olarak adlandırılan mekânda mezar odaları görülürken, Midyat’ta Mor Gabriel Manastırı’nda azizler evi olarak adlandırılan mekânda benzer mezar odaları görülmektedir.

Mardin il merkezinde yaptığımız bu tez çalışmasında 5 adet Süryani kilisesinde bulunan Süryani mezarlığındaki Süryani mezar taşları incelenmiştir. Bu mezar taşlarında farklılık arz eden 33 tanesi kataloğa alınmıştır. Kataloğa alınmayanlardan gerekli görüldüğü yerde bahsedilmiştir. Örnek alınan mezarlıkların tümü Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinden (18.yy.sonu 19yy.başları) kalma örneklerdir. Tespit ettiğimiz mezar taşlarının 9’ u kadın, 24’i ise erkek merhuma aittir. Araştırma sırasında tespit edilen en erken tarihli mezartaşı, 1731 miladi yılında Kırklar Kilisesi’nde bulunan metropolitlere ait mezarda görülmüştür (Fot.5).

Kişinin sosyal, ekonomik ya da dini statüsüne göre mezartaşı ve lahitler farklılıklar göstermektedir. İncelenen mezartaşlarında, doğrudan toprağa gömülenler ile kilise beden duvarına gömü şeklinde iki farklı gömü tarzı görülmektedir.

Kilise beden duvarlarına uygulanan gömüler iki şekilde karşımıza çıkmaktadır. Önemli din adamları özellikle kilise içindeki nişler içine oturur vaziyette gömüldükten sonra niş, taş malzeme ile örülerek kapatılmaktadır. Bu niş bir sonraki gömü olayına kadar kapalı kaldıktan sonra yeni cenazenin gömülmesi için örülen duvar yeniden açılmaktadır. Önceki cesedin kemikleri uygun bir şekilde nişin bir tarafına istif edildikten sonra yeni ceset yerleştirilmektedir. Kırklar Kilisesi’ndeki Metropolitlere ait mezarda 3 kişinin gömüldüğü tespit edilmiştir (Fot.5).

Doğrudan toprağa gömü ise diğer toplum ve dinlerde de olduğu gibi toprak içine açılan dörtgen formundaki mezar şeklindedir. Buraya genelde halktan insanlar gömülmektedir.

Duvardaki mezar taşları süsleme ve ihtişam bakımından en görkemli örneklerdir. Toprağa gömülü olanlar bunlara nazaran daha sadedir.

Mor Mihoyel Kilisesi bahçesindeki mezarlar genelde sanduka şeklinde olup süsleme bakımından sadedir. Üzerinde sadece celi sülüs hat yazı karakteri bulunmaktadır.

Beden Duvarı	7.1.1;7.1.2;7.1.3;7.1.4;7.2.5;7.2.6;7.2.7;7.3.1;7.4.6;7.4.7;7.4.8;7.4.9;7.5.1;7.5.2;7.5.3;7.5.4;7.5.5;7.5.6;7.5.7
Toprağa Gömü	7.2.1;7.2.2;7.2.3;7.2.4;7.2.5;7.2.6;7.2.7;7.4.1;7.4.2;7.4.3;7.4.4;7.4.5

Tablo 1. Mezar Taşının Tipolojik Özellikleri

Dikdörtgen	7.1.1;7.1.2;7.1.3;7.1.8;7.3.1;7.4.1;7.4.2;7.4.3;7.4.4;7.4.5;7.4.6;7.4.7;7.4.8;7.4.9;7.5.1;7.5.4;7.5.5;7.5.6
Kare	7.5.7
Prizmatik Sanduka	7.2.1;7.2.2;7.2.3;7.2.7
Kaide Kapak	7.2.4;7.2.5
Dikdörtgen Prizma	7.4.1;7.4.2;7.4.3;7.4.4;7.4.5;7.4.6

Tablo 2. Mezar Taşında Malzeme Teknik ve Form

Mezar taşında kalker taşı ve mermer malzeme kullanılmıştır. Mezar taşının süslemelerinde kabartma ve oyma tekniği kullanılmıştır. Mezar taşlarında görülen dikdörtgen, kare, prizmatik sanduka, kaide kapak, dikdörtgen prizma formları görülmektedir.

8.2. Yazı Özellikleri

Yazı Dili: Farklı kültürleri ve etnik yapıları barındırması nedeniyle Mardin’de farklı dilleri de bir arada görmek mümkündür. Türk, Kürt, Arap, Yahudi, Ermeni ve Süryani unsurları barındıran şehirdeki Süryani mezar taşlarında; sadece Arapça ya da Süryanice yazılı kitabeler olduğu gibi her iki dilin bir arada kullanıldığı

kitabelerde söz konusudur. Araştırmasını yaptığımız mezarlıklarda Arap alfabesi ile yazılmış Süryani dilinde Garşuni denilen bir yazı türü daha vardır. Bu tür ile de yazılmış mezar taşları da görülmektedir.

İncelemiş olduğumuz mezar taşları içerisinde Süryani mezar taşlarında görülen Arapça kitabeler; Makdasi Hanna' nın Kızı Farha'ya ait Mezar taşında, Merhum Makdasi Said' in Mezar taşında, Merhum Hanna Bin Yusuf Hadaye 'nin Mezar taşında, İlyas Batri'nin Mezar taşında, Makdasiye Nisre Binti Papaz Abdillahad' in Mezar taşında, Hanna Bin Melke Amun'un Mezar taşında, İsimsiz Mezar taşında, Hanna Bin Yakup Circis Savme' nin Mezar taşında, Zeyzo Bint-i Anto Kespo' nun Mezar taşında, Meryem Bint-i Birro Mardini' nin Mezar taşında, Muksi İlyas Bin İbrahim Tavşan'ın Mezar taşında, Habbo Bint-i Makdasi Musa Sefer'in Mezar taşında, Circis İšo'nun Mezar taşında, Amsih'in Mezar taşında, İlyas Neşif'in Eşi Merhume Hannuş ile İlyas Neşif'in Oğlu Merhum Hanna'nın Mezar taşlarında, Şimmas (Diyakos) Circis Farso ve Şimmas Circis Farso'nun Mezar taşlarında görülmektedir.

Süryani Mezar taşlarında görülen Süryanice kitabeler; Üç Kâhin Mezarına ait mezar taşında, Metropolitlere ait Mezar taşında, Xanpe Bint-i Yusuf Amun'un Mezar taşında, Melfono İlyas Mezar taşında, Patrik Moran Mor İğnatyos Üçüncü Petrus'un Mezar taşında, Meryem Bint-i Abdillahad Mansur'un Mezar taşında, isimsiz mezar taşında görülmektedir.

Süryani mezar taşlarında görülen Garşuni - Türkçe kitabeler; Metropolitlere ait Mezar taşında, Metropolit İsrail Odo'nun Mezar taşında, Metropolit Cebrail Ferso'nun Mezar taşında görülmektedir.

Süryani mezar taşlarında görülen Süryanice – Arapça kitabeler; Hanna Mihayel Çakke'nin Mezar taşında Cemile'nin Mezar taşında, Hori Yusuf Şemun, Papaz Mihayel Cevamiz, Papaz Atanasiyos Bin Şnuda, Papaz Mihayel İbn Papaz Amsih Hori'nin Mezar taşları görülmektedir.

Süryani mezar taşlarında görülen Süryanice – Garşuni Kitabeler; Metropolitlere ait Mezar taşında görülmektedir.

Süryani mezar taşlarında görülen Arapça - Garşuni Kitabeler; Xande Bint-i Yusuf Amun'un Mezar taşında görülmektedir.

Süryani mezar taşlarında görülen Arapça - Süryanice - Garşuni Kitabeler; Metropolit Cebrail Ferso'nun Mezar taşında, Metropolit İsrail Odo' nun Mezar taşında görülmektedir.

ARAPÇA	7.1.1;7.1.5;7.1.6;7.1.7;7.1.8;7.2.1;7.2.5;7.2.6;7.2.7;7.4.1;7.4.2;7.4.6;7.4.7;7.4.8;7.4.9;7.5.4;7.5.6;7.5.7
SÜRYANİCE	7.1.2;7.1.4;7.2.2;7.2.4;7.3.1;7.4.4;7.4.5
GARŞUNİ-TÜRKÇE	7.1.4;7.5.1;7.5.2
SÜRYANİCE-ARAPÇA	7.1.3;7.4.3;7.5.5
SÜRYANİCE-GARŞUNİ	7.1.4
ARAPÇA-GARŞUNİ	7.2.2
ARAPÇA- SÜRYANİCE-GARŞUNİ	7.5.1;7.5.2

8.3. Süsleme Özellikleri

BİTKİSEL SÜSLEMELER	GEOMETRİK SÜSLEMELER	FİĞÜR/NESNE SÜSLEMLER
Yaprak ve Kıvrık Dal	Zencerek	Güvercin
Penç	Haç	Tavus Kuşu
Lale	Yıldız	Din adamı(Papaz) figürü
Lotus	Çok kollu yıldız	Vazo
Asma Yaprığı Üzüm Salkımı	Ay-Yıldız motifi	Nişan/Madalya
Gül	Çarkı Felek	İnsan Figürü
Akantus	Balıksırtı	Asa
Buğday		Seraph
Rumi		Usta
Palmet		Korniş
Gül Bezek		
Papatya		

Tablo:4 Süslemenin Özellikleri

8.3.1. Bitkisel Süslemeler:

Süslemeler genelde kabartma tekniğindedir. Yuvarlak ya da çok dilimli kemer formundaki mezar taşlarında kemer yüzeyinde ve bordürlerde en çok karşılaşılan süsleme kıvrık dal ve yaprak motifidir. Bitkisel süslemeler içinde

ağırlıklı olarak palmetler, lotuslar, kıvrık dallar, pençler gibi süslemeler, Müslüman mezar taşlarında da karşımıza çıkmaktadır.

Yaprak ve Kıvrık Dal Motifi: Bu motif, her mezar taşında farklı biçimlerde tasvir edilse de mezar taşının üst kısmında ve her iki yanında simetrik olarak yerini almıştır. Bu yaprak ve kıvrık dal motifi birer kıvrım dal ve daldan çıkan yapraklar şeklinde kemerin içinde iç içe geçmiş üsluplaştırılmış kıvrım dallarından oluşmaktadır. Kırklar Kilisesi Kâhinlerine ait mezarlarda, Hanna Mihael Çakke, Merhum Makdasi Said, İlyas Batri'nin mezar taşlarında ve haçın her iki yanında yaprak ve kıvrık dal motifleri bulunmaktadır. Ayrıca Mort Şimuni Kilisesi'ndeki Mezarlardan Hanna Bin Melke Amun'un Mezarında, Melfono İlyas Mezarı'nda, isimsiz mezarlarda yaprak ve kıvrık dal bitkisel motifleri daha itinalı ve daha gösterişlidir.

Mor Mihoyel Kilisesi Mezarlığı içindeki isimsiz mezarlar, Habbo Bint-i Makdasi Musa Sefer'in Mezar'ında, Amsih'in Anıtı'nda, Mor Hürmüzd Keldani Kilisesi'nde ve Maksiyi Şmuni Mezar'ında görülmektedir.

Penç: Mort Şimuni Kilisesi'ndeki; Mezarlar Hanna bin Melke 'Amun'un Mezar'ında, Melfono İlyas Mezarı'nda raslanmıştır.

Lale: Mort Şimuni Kilisesi'ndeki; Mezarlar Hanna Bin Melke 'Amun'un Mezar'ında, Melfono İlyas Mezarı'nda raslanmıştır.

Lotus: Mort Şimuni Kilisesi, Melfono İlyas Mezarı'nda ve Mor Mihoyel Kilisesi Amsih'in Anıtı'nda raslanmıştır.

Gül: Mort Şimuni Kilisesi'ndeki; 1.İsimsiz mezar'da ve Mor Mihoyel Kilisesi'ndeki Habbo Bint-i Makdasi Musa Sefer'in Mezarı 'nda görülmektedir.

Papatya: Mort Şimuni Kilisesi'nde Hanri Bin Yakup Circis Savme'nin Mezarı'nda raslanmıştır.

Akantus: Mort Şimuni Kilisesi'ndeki Hanri Bin Yakup Circis Savme'nin Mezarı'nda görülmektedir.

Buğday: Mor Hürmüzd Keldani Kilisesi'nde Mor İliyo Miles'in mezarı'nda raslanmıştır.

Asma Yaprığı Üzüm Salkımı: Asmalar ve üzüm salkımları antik dönemde Dionysos kültüyle bağdaştırılmış olsa da Hristiyanlıkla birlikte İsa ile özdeşleşmiştir. Okaristi ayinlerindeki şarabın yanı sıra, yaşamın İsa'da yenilenmesini sembolize eden bir motife dönüşmüştür¹⁵⁶. Mor Mihoyel Kilisesi Mezarlığı içindeki isimsiz kabirde iç kısımdaki bordürde; Amsih'in Anıtı'nda raslanmıştır.

Rûmî ve Palmet: Yüzeyde kıvrık çizgiler ile hareketi sağlayan öğelerdir. Palmetler ise süslemede rûmî dalları arasında kalan boşlukları dolduran hareketsiz dolgu motifleridir¹⁵⁷. Mor Mihoyel Kilisesi Mezarlığı Amsih'in Mezarı'nda, Mor Hürmüzd Keldani Kilisesi'nde, Şimmas (Diyakos) Cercis Farso ve Şimmas Cercis Farso'nun Mezarı' da görülmektedir.

Gül Bezek: Kırklar Kilisesi'ndeki; Mezarlar Üç Kâhin 'e ait Mezar'da ve Hanna Mihayel Çakke'nin Mezarı'nda raslanmıştır.

8.3.2. Geometrik süslemeler:

İncelemesi yapılan mezar taşlarında çok fazla geometrik süsleme yoktur. Bordürlerde genelde yanyana sıralanmış küçük yuvarlak kemerli diziler dikkati çekmektedir. Mardin müslüman mezar taşlarında en çok rastlanan geometrik süslemeler, Mardin Süryani mezar taşlarında da gördüğümüz çok kollu yıldız süslemeleridir.

Zencerek: Kırklar Kilisesi Kâhinlere ait mezar ile Makdasiye Nisre binti papaz Abdillah'ın kabrinde zencerek motifli bir bordür dikkati çekmektedir.

Haç: Hristiyanların simgesi Haç kelimesinin aslı Ermenice' dir ve birbirini dikey olarak kesen iki çizgiden oluşan şekil, istavroz, salıp anlamı taşımaktadır. İstavroz kelimesinin kökeni Yunanca' dır. Haç çıkarmak anlamına gelmektedir. Haç kelimesinin Arapçası olan salib; genel anlamda odun, tahta, kazık, direk ve ölüme

¹⁵⁶ Çakmakçı, Zeynep. "Erken Bizans Döneminde Kadın baniler ve Kültürel Yaşama Etkileri", *MCBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 15, S. 1, 2017, 796

¹⁵⁷ Alper, a.g.t., 223.

mahkûm edilen insanın üzerine gerildiği aleti ifade etmektedir. Hristiyanlığın en önemli sembolü olan haçın Ortadoğu kökenli olduğu ve geçmişinin M.Ö 3000-4000'lere kadar uzandığı kaydedilmiştir. Haçın ilk defa İran'da ortaya çıktığı ileri sürülmektedir. Ataları simgeleyen ellerini koruyucu gibi yanlara açan basit insan resmi ve gerdanlıklar haçın ilk şeklini göstermektedir. Zamanla bu figür basitleşerek haçın ilk şeklini almıştır. Hristiyanlıkta yaygın olarak kullanılan haç figürleri; Latin Haçı, Bizans Haçı, Grek Haçı, Slav Haçı, Kudüs Haçı, Malta Haçı, Vaftiz Haçı olarak sınıflandırılmaktadır.¹⁵⁸

İncelemiş olduğumuz mezar taşları içerisinde Kırklar Kilisesi'ndeki Kâhinlere ait mezar taşını çevreleyen yarım daire şeklindeki kemer ile üç dilimli kemer arasında kalan bölümde haç motifi yer almaktadır. Kırklar Kilisesi'ndeki Hanna Mihayel Çakke'nin mezar taşında yuvarlak kemerinin hemen altında S ve C kıvrımlarından oluşturulmuş dört kollu simetrik bir haç motifine yer verilmiştir.

Kırklar Kilisesi'nde Metropolitlere ait mezar taşının tam ortasına konumlandırılan bir Grek haç motifi yer almaktadır. Kırklar Kilisesi'nde Merhum Makdasi Said'in mezar taşında kaş kemer ile üç dilimli kemer arasında kalan bölümün ortasında dört yöne uzanan dört kollu haç motifi bulunmaktadır. Kırklar Kilisesi'nde İlyas Batri'nin mezar taşında kaş kemer ile üç dilimli kemer arasında kalan bölümün ortasında dört yöne uzanan dört kollu haç motifi yer almaktadır.

Deyrul-Zafaran Manastırı Patrik Moran Mor İğnatiyos Üçüncü Petrus'un mezar taşında sekiz satırın altındaki iki satırın arasında haç motifine yer verilmiştir. Mor Mihoyel Kilisesi'nde Amsih'in mezar taşında Sivri kemerli kısmın iç yüzeyinde bir haç motifi yer almaktadır. Mar Hürmüzd Keldani Kilisesi'nde Metropolit İsrail Odo'nun mezar taşının tepesinde haç motifi görülmektedir.

Mar Hürmüzd Keldani Kilisesi'nde Mor İliyo Miles'in mezar taşında iki sivri kemerli alınlığın ortasında sütun şeklinde tasvir edilen haç motifi bulunmaktadır. Mar Hürmüzd Keldani Kilisesi'nde Şimmas (Diyakos) Cercis Farso ve Şimmas

---

¹⁵⁸ Albayrak, Kadir, "Dinsel Bir Sembol Olan Haç'ın Tarihi", Dini Araştırmalar Dergisi, Ankara, 2004, C.7, S.19, 2004, 106-129

Cercis Farso'nun mezar taşında dikdörtgen çerçevenin merkezinde haç motifi yer almaktadır. Mar Hürmüzd Keldani Kilisesi'nde Papaz Atanasios bin Şnuda'nın mezar taşında ortada haç motifi yer almaktadır.

Araştırmamızın içeriğini oluşturan mezar taşları üzerinde yoğun olarak Grek Haçı Malta Haçı kullanıldığı tespit edilmiştir.

Yıldız: Haç kollarının kesiştiği orta kısmında 8 kollu yıldız motifi görülmektedir. Bu motif, kırklar Kilisesi'ndeki İlyas Batri ile Makdasi Said'in mezar taşlarında görülür. Mor Mihoyel Kilisesi, Habbo Bint-İ Makdasi Musa Sefer'in mezarında görülmektedir.

Çok Kollu Yıldız: Motif Mort Şimuni Kilisesi'ndeki Zeyzo bint-i Anto Kespo'nun mezarı'nda raslanmıştır.

Ay-Yıldız Motifi: Motif Mor Mihoyel Kilisesi Cercis İšo'nun Mezarı'nda iki tane ay-yıldız motifi zıt yönlerde bakar vaziyette tasvir edilmiştir. Mor Hürmüzd Keldani Kilisesi'nde, Mor İliyo Miles'in mezarı'nda görülmektedir.

Çarkı Felek: Motif üzerindeki dönüşü ifade eden çark şekli ve kendisine verilen isimden de anlaşılacağı gibi gökyüzü ile ilgili kutsal bir anlam ifade eder¹⁵⁹. Mort Şimuni Kilisesi'nde Zeyzo bint-i Anto Kespo'nun Mezarı'nda görülmektedir.

Balık Sırtı: Motif özellikle tek satırlık kitabeleri birbirinden ayırmak için kullanılmıştır. Mort Şimuni Kilisesi'ndeki Mezarlar, Hanna Bin Melke 'Amun'un Mezarı'nda görülmektedir.

8.3.3. Figür/Nesne Süslemeler:

Mardin Süryani mezar taşlarında gördüğümüz figür ve nesne süslemelerinden güvercin, tavus kuşu, din adamı figürü, vazo, madalya gibi süslemelere Mardin Müslüman mezar taşlarında rastlanmamıştır. Süryani mezar taşlarından farklı olarak; Mardin Müslüman mezar taşlarında süslemeler, genellikle bayan mezar taşlarında saç örgüleri, tokalar, başlıklar ve ayak izlerine raslanmışken, erkekler ait mezar ve

¹⁵⁹ Karamağaralı, Beyhan "İç içe Daire Motiflerinin Mahiyeti Hakkında", *Sanat Tarihinde İkonografik Araştırmalar*, Ankara, 1993, 259.

mezar taşlarında; silah, hançer, kama, kılıç, kalkan gibi eşya betimlemesine rastlanmıştır.

Güvercin: Mor Mihoyel Kilisesi Mezarlığı içindeki isimsiz kabirde, kutsal Ruhunu anımsatmak için gökten gelir gibi mezartaşının üst kısmında kanatlarını açar vaziyette betimlenmiştir.

Tavus Kuşu: Hristiyanlığa, Roma'dan geçen bir motiftir. Bir yandan Tanrı'nın eserinin güzelliğini sembolize ederken, diğer yandan da doğanın yenilenme gücüne gönderme yapar. Her ilkbaharda tüylerini döküp yenilenmesiyle birlikte tavus kuşu, dirilişi ve ölümsüzlüğü simgelemektedir. Hristiyan mezarlarında görülmesi ise ebedi yaşamın bir simgesi olmasıdır¹⁶⁰. Mor Mihoyel Kilisesi Mezarlığındaki Habbo Bint-i Makdasi Musa Sefer'in Mezarında karşılıklı duran iki tavus kuşu figürü görülmektedir.

Din Adamı (Papaz) Figürü: Mor Hürmüzd Keldani Kilisesi'nde; Metropolit Cebrail Ferso'nun Mezarı'nda elinde asa ve haç tutan pelerinli bir din adamı tüm dini kıyafetler içinde betimlenmiştir.

Vazo: Mor Hürmüzd Keldani Kilisesi'nde; Metropolit Cebrail Ferso'nun Mezarı'nda papaz figürünün her iki yanında vardır.

Nişan/Madalya: Mor Hürmüzd Keldani Kilisesi'nde; Mor İliyo Miles'in Mezarı Osmanlı Devleti tarafından taltif amaçlı verilmiş nişanlar/madalyalar motif şeklinde işlenmiştir.

İnsan Figürü: Mor Hürmüzd Keldani Kilisesi'nde; Maksiyeye Şmuni'nin Mezarı'nda ve Mort Şimuni Kilisesi'ndeki Zeyzo bint-i Anto Kespo'nun Mezarı'nda yer almaktadır.

Asa: Mor Hürmüzd Keldani Kilisesi'nde; Mor İliyo Miles'in mezarı'nda raslanmıştır.

---

¹⁶⁰ Çakmakçı, Zeynep. "Erken Bizans Döneminde Kadın Baniler ve Kültürel Yaşama Etkileri", *MCBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 15, S. 1, 2017, 795-96, .

Seraph: Mort Şimuni Kilisesi'ndeki Melfono (Öğretmen) İlyas'ın Mezarı'nda raslanmıştır.

Usta: Mor Mihoyel Kilisesi'nde Cemile'nin Mezarı'nda Hattat Circis bin Şimmas Batu'nun imzası yer almaktadır.

Korniş: Kırklar Kilisesi'nde mezarı kar ve yağmur sularından korumak için kullanılan korniş Üç Kâhin'e ait mezar'da görülmüştür.

9. SONUÇ VE ÖNERİLER

Süryaniler tarih boyunca birçok medeniyet, din ve kültürün yaşadığı en önemli coğrafyalardan biri olan Mezopotamya coğrafyasında yaşamaktadırlar. Süryaniler, Hristiyanlığı ilk kabul eden ve Hz. İsa'nın konuştuğu dili konuşan topluluktur. Günümüzde Süryaniler Türkiye'de daha çok Mardin İl merkezi ile ilçe ve köylerinde yaşamaktadırlar. Süryanilerin bunun dışında Diyarbakır, Hatay, Elazığ ve Adıyaman'da kiliseleri ve buralarda yaşayan birkaç Süryani ailenin olduğu bilinmektedir. Günümüzde Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde dört bin, İstanbul'da otuz bin olmak üzere yaklaşık olarak Türkiye'de yaşayan Süryani nüfusunun 34-35 bin olduğu söz edilmektedir.

Süryanilerde inanç ve ibadet esasları kendine göre bir takım farklılıklar gösterir. Süryaniler, ölüm ve kıyamete, cennet ve cehenneme, şeytanın insanın düşmanı olduğuna ve irade hürriyetine inanırlar. Süryanilerin yaşamlarında ibadet çok önemlidir.

Süryanilerde namaz, insanın Tanrıya niyazı, yalvarması ve duası olarak bilinir. Süryanilerde oruç'da önemli olup çeşitli zorluk ve uzunlukta tuttıkları birçok oruç vardır. Süryanilerde ondalık denilen ve kilisenin masrafları ve kendini Allah'ın, kilisenin ve cemaatin hizmetine adanmış olan ruhaniler ve diğer kişilerin geçimlerini sağlamaları için kişilerin gönül esasına dayanan verdikleri yardım ve hediyelerdir. Süryanilerin bir diğer ibadeti ise, Kutsal Ziyaret "Sourutho Kadišto" adı verilen Kutsal Yerler'in ziyaret edilmesidir. Kutsal yerleri ziyaret edenlere de kutsanmış anlamına gelen "Makedşoyo" adı verilmektedir.

Süryaniler, ölümü ruhun bedenden ayrılması, dünyevi acıların sona ermesi, ebedi ve sonsuz hayatın başlangıcı olarak görürler. Ölen kişi, yüzü açık kalacak şekilde kefenlenir ve tabuta o şekilde bırakılır. Cenaze merasimi kilisede olur. Ölen kişi mezara ayakları Doğu yönünde olacak şekilde defnedilir. Süryanilerde bayramlarda, ölüm yıldönümlerinde, ayinlerde mezarlıklara ziyarette bulunulur.

Süryanilerin mezarlarındaki kitabelerde ölümün gerçekliği hayatın faniliği üzerinde durulmuştur. Süryanilerin mezarlık alanlarında dikkati çeken özellik, mezar

taşı ve mezar kaidelerinin abartısız büyüklükte ve yere paralel bir yükseklikte olması yanında, muhteşem bir taş işçiliği ile ruh verilmiş sanat uygulamaları görülmektedir.

Zaman içerisinde kültürden kültüre değişen uygulamalarla karşımıza çıkan mezarlar, toplumda sadece ölen kişinin içine konulduğu basit bir çukur olmaktan çıkmış, siyasi ve sosyal anlamda toplumun bir parçası haline gelmiştir.

Nüfusun artması, zamanla mezarları sıradan hale getirmiş fakat toplumsal ve siyasi anlamda bir konumu olan insanlar, her dönemde ve her toplumda saygın bir cenaze törenine ve anıtsal bir mezar yapısına veya alanına sahip olmuştur. Bunlar bir halkın sembolü haline gelmiştir. Mezarlar sonsuzluğun simgesi olan yapılar olmuştur.

Mardin mimarisinde ana malzemeyi oluşturan sarı kalker taşının bolca kullanılması kentin mimarisinin gelişmesinde önemli bir yer tutmaktadır. Mardin’de farklı dinlere mensup toplumlar ve bu toplumların kültürleri bu kültürlerin yarattığı olumlu etkileşim mezar mimarisi ve mezar süslemesinde benzer süsleme formlarının mezar taşlarında ortak kullanıldığı görülmüştür.

Mardin il merkezinde yaptığımız bu tez çalışmasında 5 adet Süryani Kilisesi’nde bulunan Süryani mezarlığındaki Süryani mezar taşları incelenmiştir. Bu mezar taşlarında farklılık arz eden 33 tanesi kataloğa alınmıştır. Kataloğa alınmayanlardan gerekli görüldüğü yerde bahsedilmiştir.

Mardin ili’nde bulunan Kırklar Kilisesi mezarlığında, 8 adet mezar ele alınıp konuya dâhil edilmiştir. Mort Şimuni Kilisesi Mezarlığında, konumuz kapsamına giren 7 adet mezar değerlendirmeye alınmıştır. Mardin ili’nin 5 km. doğusunda yüksek bir tepede bulunan Deyrul-zafaran Manastırın’da 1 adet mezar tespit edilmiş ve konuya dâhil edilmiştir. Merkezde Mor Mihoyel Kilisesi veya Burç Manastırı Mezarlığında 9 adet örnek ölçüleri alınıp fotoğrafları çekilerek konuya dâhil edilmiştir. Mar Hürmüzd Keldani Kilisesi Mezarlığında konumuz kapsamına giren 7 adet mezar değerlendirmeye alınmıştır.

Mardin mimarisinde ana malzemeyi oluşturan sarı kalker taşının bolca kullanılması kentin mimarisinin gelişmesinde önemli bir yer tutmaktadır. Bunun yanı sıra mermer malzeme de kullanılmıştır. Mardin’de farklı dinlere mensup toplumlar ve bu toplumların kültürleri bu kültürlerin yarattığı olumlu etkileşim mezar mimarisi ve mezar süslemesinde benzer süsleme formlarının mezar taşlarında ortak kullanıldığı görülmüştür. Mezar taşında taş ustası Hattat gibi bir ibareye raslanmıştır. Mezar taşlarının büyük bir kısmının ele alınışında temiz işçilikle beraber, seçilen motiflerin kompozisyonda birbirleriyle uyumlu sıralanmaları dikkat çekmektedir. Bunun yanında da bir kısım mezar taşlarının işlenişinde oldukça sadelik ve çizgiselliğin hâkim olduğu göze çarpmaktadır.

Mardin ili’nde Süryanilerin mezar yapılarında figürün yanı sıra bitkisel ve geometrik bezemelerin kullanıldığı görülürken, Müslüman toplumunda figürün birçok alanda yasak olmasının doğurduğu sonuç; mezar yapılarında figür yerine bitkisel süslemenin bolca kullanılmasına sebep olmuştur. Bunun yanında süsleme amaçlı yüzeyi dolgunlaştıran başta; kıvrık dallar, asma yaprağı, üzüm salkımlar, soyut yapraklar, palmetler, bordürlerdeki sarmal vurgular, dörtlü yonca yaprakları gibi bitkisel süslemeler başta olmak üzere geometrik ve eşya betimlemeli süslemelerin benzerlik göstermesi, Mardin’de ki farklı toplumlarda birçok alanda görülen etkileşimin mezar mimarisinde kendini gösterdiği gözlemlenmiştir.

10. KAYNAKÇA

- Akdemir, S. (1972). *Dini Kurallarımız*, İstanbul.
- Akgül, N. (1998). *Anadolu Selçuklu Dini Mimarisinde Kullanılan Altıgen Kompozisyonların İkonografik Açısından Yorumlanması*, Geçmişten Günümüze Mezarlık Kültürü ve İnsan Hayatına Etkileri Sempozyumu, İstanbul.
- Aktok-Kaşgarlı, M. (1991). *Mardin ve Yöresi Halkından Türko-Semitler*, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları.
- Aktürk, Ş. (2010). "Perspectives on Assyrian Nationalism", AINA, (Erişim) <http://www.aina.org>, Erişim.
- Akyüz, G. (1998). *Deyrülzafaran Manastırı Tarihi*, Mardin.
- Akyüz, G. (1998). *Mardin İli'nin Merkezinde, Civar Köylerinde ve İlçelerinde Bulunan Kiliselerin ve Manastırların Tarihi*, İstanbul: Resim Matbaacılık.
- Albayrak, K. (2004). "Dinsel Bir Sembol Olarak Haç'ın Tarihi". *Dinî Araştırmalar Dergisi*, C. 7, S. 19.
- Alper, M. C. (2012). *Tillo Mezar Taşları*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.
- Ana Britanica. (1994). *Genel Kültür Ansiklopedisi*, C.XIX, İstanbul.
- Armalto, S. (1993). *Türkiye Mezopotamya'sında Mardin*, (Çev. Turan Karataş), İsveç: Nisibin Yayınevi.
- Arseven, C. E. (1968). *Mezar*, Sanat Ansiklopedisi, C.III, İstanbul.
- Aydın, M. (2005). *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*, Konya.
- Aydın, S, Ünsal, S, Emiroğlu K. (2000). *Mardin Aşiret-Cemaat-Devlet*, İstanbul.
- Barışta, H, Ö. (1999). *Osmanlı imparatorluğu Dönemi Türk Mezar Taşlarından Bazı Takı Tasvirleri*. XIII. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler, Ankara.
- Baykara, T. (1993). *Asya Türk Kültürünün Bir Unsuru Olarak Mezar Tası*, X. Vakıf Haftası Kitabı, Ankara.
- Bilge, Y. (1991). *Süryanilerin Kökeni ve Türkiyeli Süryaniler*, İstanbul.
- Bülbül, M. (2005). *Türkiye'nin Süryanileri*, İstanbul: Tasarım Yayınları.

- Cezar, M. (1997). *Anadolu Öncesi Türklerde Şehir ve Mimarlık*, İstanbul: Kültür yayınları.
- Circis, H. (1998). *Takva Sırları*, İstanbul.
- Çakı, F, Yılmaz, Ş.(2005). ‘‘Kimlik tartışması ve Süryaniler: Bir Literatür Çalışması’’, *Süryaniler ve Süryanilik III*, Ankara.
- Çelik, Ç. (1998). *Bitlis Güroymak’taki Tarihi Mezar Tasları*, (Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi), Y.Y.Ü.S.B.E, Van.
- Çelik, M. (1985). *Süryani Kadim Kilisesi; Doğusu ve Gelişmesi*, (Basılmamış Doktora Tezi), A.Ü. Sos. Bil. Enst, Erzurum.
- Çelik, M. (1996). *Süryani Tarihi I*, İstanbul: Ayraç yayınları.
- Demir, Z. (1995). *Süryani Kilisesi Öğretisine Göre Kilisenin Kutsal Yedi Gizi ve Kilise İçindeki Tinsel İşaretler*, İstanbul.
- Doğan, İ. (1999). *Günümüz Türkiye’sinde Mezar Taşlarının Dili*, Geçmişden Günümüze Mezarlıklar Kültürü ve İnsan Hayatına Etkileri Sempozyumu, İstanbul.
- Dolapönü, H.(1960). *Semmasların Rütbeleri*, Mardin.
- Durak, N. (2000). *Süryani Ortadoks Kilisesinde İbadet*, (Basılmamış Doktora Tezi), M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Durak, N. (2005). *Süryani Ortodoks Kilisesi, Süryaniler ve Süryanilik I*, Ankara.
- Elitez, N, G. (1996). *Türk Mezar Taşlarında Bitki Motifleri*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), MSÜ, SBE, Uygulamalı Sanatlar Ana Dalı Seramik Programı, İstanbul.
- Erginer, G. (2007). *Etno-Kültürel Sınırlar Tur Abdin Süryaniler Örneğinde*, Ankara Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri, Ankara.
- Gömüş, M. (2002). *Mardin Kent Çalışması*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) (İstanbul Üniversitesi, S.B.E. Beşeri İktisadi Coğrafya Ana bilim Dalı, İstanbul.
- Göyünç, N. (1991). *16 yüzyıl Mardin sancağı*, Ankara: TTK.
- Günel, V. (1999). *Mardin’in İktisadi Coğrafyası*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Harran Üniversitesi, S.B.E. Coğrafya Ana Bilim Dalı, Şanlıurfa.
- Günaltay, Ş. (1987). *Yakın Şark III, Suriye ve Filistin*, Ankara.
- Gündüz, Ş. (2001). *Pavlos Hıristiyanlığın Mimarı*, Ankara: Ankara Okulu Yay.

- Günel, A. (1970). *Türk Süryaniler Tarihi*, Diyarbakır.
- Haseki, M. (1976). *Plastik Açıdan Türk Mezar Tasları*, İstanbul.
- Hasol, D. (1990). “*Lahit*” mad, *Taştan veya kumaş kaplı tahtadan yüksekçe tabut biçiminde mezar üstü*, Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü, İstanbul.
- Hasol, D. (2005). *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*, İstanbul.
- Iğnatius, M, Y. III. (1985). *Süryani Ortodoks Kilisesi Genel Tarihi*, (Çev. Melek Sevinç), Hollanda.
- İris, M. (2003). *Bütün Yönleriyle Süryaniler*, İstanbul.
- İş, A, V. (2006). *Midyat Dinler ve Diller Kenti*, İstanbul.
- Karamağaralı, B. (1992). *Ahlat Mezar Taşları*, Ankara.
- Karamağaralı, B. (1993) “*İç içe Daire Motiflerinin Mahiyeti Hakkında*”, Sanat Tarihinde İkonografik Araştırmalar, Ankara.
- Karpat, K, H. (1983). *The Syrian Emigration From The Ottoman State, 1870-1914*, Revue D'Historie Maghrebine, Tunus.
- Keser, E. (2002). *Tur Abdin Süryani Ortodoks Dini Mimarisi*, İstanbul.
- Koluman, A. (2001). *Ortadoğu’da Süryanilik*, ASAMY, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Küçük, Z, G. (2008). *Mardin ve Çevresinde Süryaniler*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Adana.
- Laqueur, H, P. (1997). *Hüve’l Baki, İstanbul’da Osmanlı Mezarlıkları ve Mezar Taşları*, İstanbul.
- Lattimer, M. “Peoples under Threat 2009”, State of the World’s Minorities and Indigenous Peoples, (Erişim) http://www.minorityrights.org/7927/peoples-under-threat/peoples-under-threat-2009.html#table_2, 23Mart 2010.
- Minorsky, V. (1991). *Mardin*, El, c. VI, Brill.
- Morgan, N. “Gravestone geology. Geology Today”, 32(4). pp154-159, July, 10.1111/gto.12146, 2016.
- Mutlu, M. (2006). *Siirt Mezar Taşları*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.
- Noyan, S. (2005). *Yıldızlara Yakın Şehir Mardin*, Ankara.

- Noyan, S. (2008). *Mardin, Bir Şehir Bir Malikane Sıradışı Evler*, Ankara.
- Özcan, A. R. (2000). *Mezar Taşları Üzerindeki Sembolik İfadeler, Kaybolan Medeniyetimiz Hekimoğlu Ali Paşa Camii Haziresi'ndeki Tarihi Mezar Taşları*, İstanbul.
- Özcoşar, İ. (2008). *Bir Yüzyıl Bir Sancak Bir Cemaat 19. Yüzyılda Mardin Süryanileri*, İstanbul: Beyan Yayınları.
- Özgen, N. O. (2012). *Midyat (Mardin) İlçesinin Kültürel Turizm Potansiyeli*, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü I. Ulusal Coğrafya Sempozyumu Bildiri Kitabı, Erzurum.
- Öztürk, L. (1998). "İslam Toplumunda Hıristiyanlar" İstanbul, İz Yayınları
- Öztürkatalay, L. (1995). *Mardin ve Mardinliler*, İstanbul.
- Palmer, A. (1990). *Monk and Mason on the Tigris Frontier: The Early History of Tur Abdin*, Cambridge.
- Pektaş, K. (2001). *Bitlis Tarihi Mezar Taşları*, Ankara.
- Sarı, E. (2010). *Kültür, Kimlik, Politika, Mardin'de Kültürlerarasılık*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sarı, G. (2011). *Geçmişten Günümüze Süryaniler ve Süryanilerin Türkiye'ye Etkileri: İdil Örneği*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Ankara.
- Schimmel, A. (1999). *Dinler Tarihine Giriş*, İstanbul: Kırkambar Yay.
- Segal, J. B. (2002). *Edessa (Urfa) Kutsal Şehir*, İstanbul: İletişim Yay.
- Sosyal, M. (1997). *Mezar*, Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, C.II, İstanbul.
- Şahan, M. (2017). *Roma Mezar Mimarisi ve Tipleri*, Ankara.
- Şamaysani, H. (1987). *Medine Mardin*, Beyrut.
- Şimşek, M. (2003). *Süryaniler ve Diyarbakır*, İstanbul: Çivi Yazıları Yayınevi.
- Şimşir, B. (1986). *İngiliz Belgelerinde Osmanlı Tarihi*, (çev. S. Orel), Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Tanrıverdi, E. (2005). *Süryani Dili, Süryaniler ve Süryanilik II*, Ankara.
- Tanyu, H. (1968). *Türklerde Taşla İlgili İnançlar*, Ankara.
- Taşdemir, M. (2003). *Mardin*, D.İ.A,C.28, Ankara.

Taşğın, A. (2003). *Anadolu'nun Yok Olmaya Yüz Tutan Zenginliklerinden Süryaniler*, Nusaybin.

Tezokur, M. H. (2005). *Süryanilerde Namaz, Süryaniler ve Süryanilik I*, Ankara.

Tümer, G ve KÜÇÜK, A. (1997). *Dinler Tarihi*, Ankara: Ocak Yayınları.

Wiley, J. (2016). *The Geologists' Association & The Geological Society of London, Geology*.

wwwmidyat.com (Bilgiye Erişim:25.10.2015)

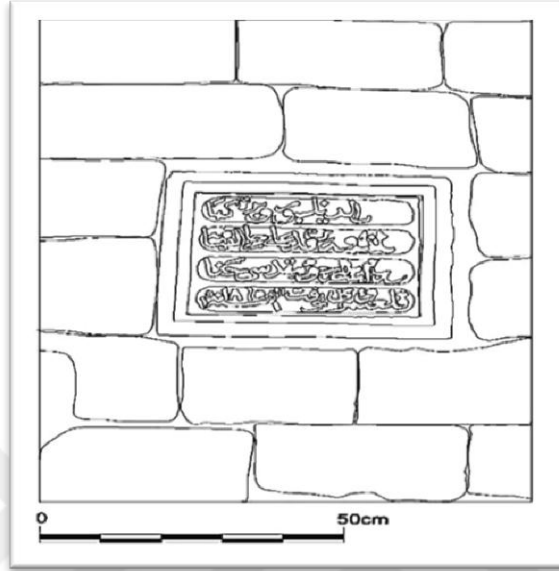
Yılmaz, H. (2009). *Anadolu Hisarı Sultan II. Beyazıt Han Mezarlığı Mezar Taşları* (Pafta No:54),(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi SBE, Kocaeli.

11.ÇİZİMLER DİZİNİ

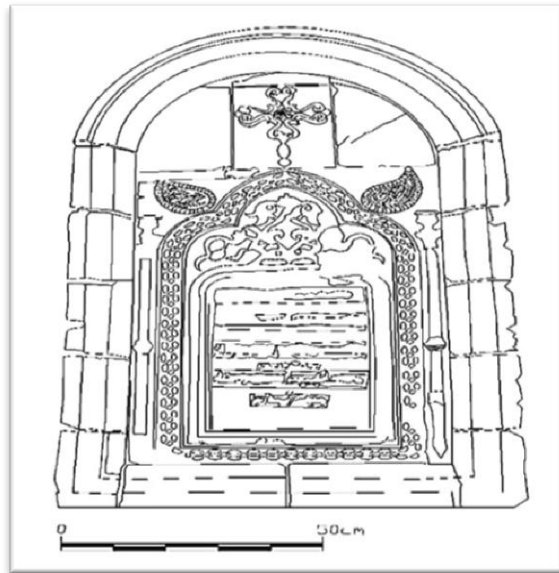
Çizim- 1: Makdasi Hanna'nın Kızı Farha'nın Mezarının Dış Yüzeyinde Yer Alan Süslemeli Kitabe.....	112
Çizim- 2: Kâhinlere Ait Mezarın Dış Yüzeyindeki Süslemeli Kitabe	112
Çizim- 3: Hanna Mihayel Çakke'nin Mezarına ait Süslemeli Kitabe	113
Çizim- 4: Metropolitlere ait Mezarın Süslemeli Kitabesi	113
Çizim- 5: Merhum Makdasi Said'in Mezarına ait Süslemeli Mezar Taşı	114
Çizim- 6: Merhum Hanna Bin Yusuf Hadaye'nin Mezarına ait Süslemeli Mezar Taşı.....	114
Çizim- 7: İlyas Batri 'in Mezarına ait Süslemeli Mezar Taşı.....	115
Çizim- 8: Makdasiye Nisre binti Papaz Abdillahad 'ın Mezarına ait Süslemeli Mezar Taşı	115
Çizim- 9: Hanna Bin Melke Amun'un Mezarına ait Süslemeli Mezar Taşı	116
Çizim- 10: Xanpe Bint-İ Yusuf 'Amun'un Mezarının Dış Yüzeyinde Yer Alan Kitabe	116
Çizim- 11: Ancel Bint-İ Abdillahad Aruse ve Antun Devle'nin Eşinin Mezarının Dış Yüzeyinde Yer Alan Kitabe	117
Çizim- 12: Melfono (Öğretmen) İlyas Mezarına ait Süslemeli Mezar Taşı.....	117
Çizim- 13: 1. İsimsiz Mezar Dış Yüz Süslemesi.....	118
Çizim- 14: Hanri Bin Yakup Circis Savme'nin Mezarının Dış Yüz Süslemesi.....	118
Çizim- 15: Zeyzo bint-i Anto Kespo'nun Mezarının Dış Yüz Süslemesi	119
Çizim- 16: Patrik Moran Mor İğnatiyos Üçüncü Petrus'un Dış Yüz Süslemesi	119
Çizim- 17: Patrik Moran Mor İğnatiyos Üçüncü Petrus'un Mezarına ait Süslemeli Kitabe	120
Çizim- 18: Meryem Bint-İ Birro Mardini'nin Mezarının Dış Yüzeyinde Yer Alan Kitabe	121
Çizim- 19: Muksi İlyas Bin İbrahim Tavşan'ın Mezarının Dış Yüz Görüntüsü	121
Çizim- 20: Cemile 'nin Mezarının Dış Yüzeyinde Yer Alan Kitabe	122
Çizim- 21: Meryem Bint-İ Abdillahad Mansur Mezarının Dış YüzeyindeYer Alan Kitabe	122
Çizim- 22: İç Mekân 2. İsimsiz Mezar Taşı	123
Çizim- 23: Habbo Bint-İ Makdasi Musa Sefer'in Mezarına ait Süslemeli Kitabe.....	124
Çizim- 24: Circis İšo'nun Mezarına ait Süslemeli Kitabe.....	124
Çizim- 25: Amsih'in Anıtı Mezarına ait Süslemeli Kitabe	125
Çizim- 26: İlyas Neşif'in Eşi Merhume Hannuş İlyas Neşif'in Oğlu Merhum Hanna Mezarlarına ait Kitabeler	126
Çizim- 27: Metropolit Cebrail Fersonun Mezarına ait Süslemeli Mezar Taşı	126
Çizim- 28: Metropolit İsrail Odo'nun Mezarına ait Süslemeli Mezar Taşı	127
Çizim- 29: Metropolit Mor İliyo Miles'in Mezarına ait Süslemeli Mezar Taşı	128
Çizim- 30: Şimmas Cercis Farso'nun Mezarına ait Süslemeli Mezar Taşı.....	128
Çizim- 31: Birinci Yazıt: Hori Yusuf Şemun, İkinci Yazıt: Papaz Mihael Cevamiz, Üçüncü Yazıt: Papaz Atanasiyos Bin Şnuda, Dördüncü Yazıt: Papaz Mihayel İbn Papaz Amsih Hori'nin Mezarlarına ait Süslemeli Kitabeler	129
Çizim- 32: Şimmas Hanna Amsih'in Mezarına ait Süslemeli Kitabe	130
Çizim- 33: Maksiyeye Şmuni Mezarına ait Süslemeli Kitabe	130

12.ÇİZİMLER

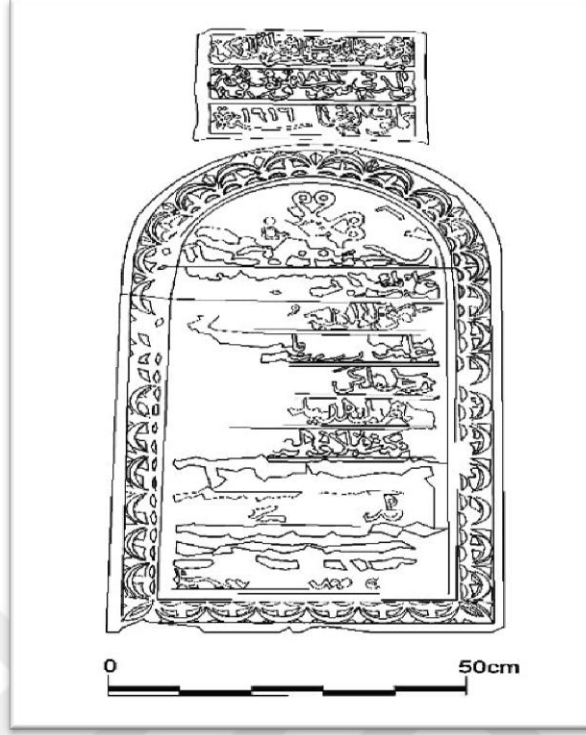
12.1 Kırıklar Kilisesi

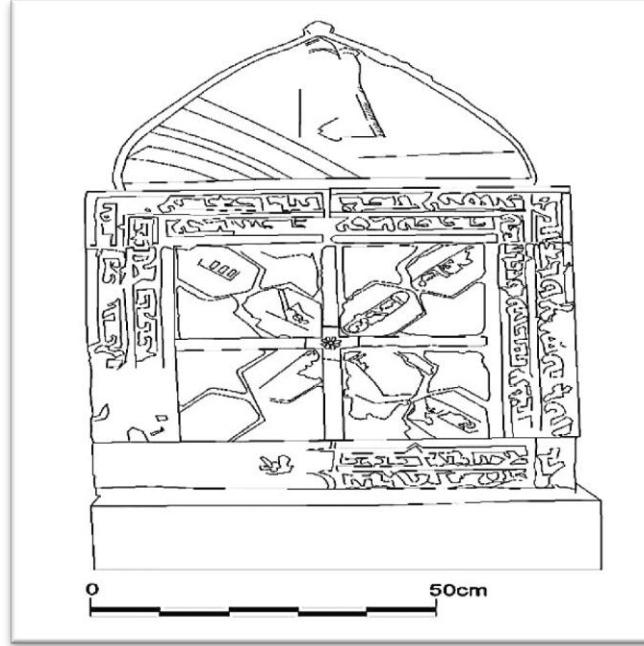
Çizim- 1: Makdasi Hanna'nın Kızı Farha'nın Mezarının Dış Yüzeyinde Yer Alan Süslemeli Kitabe

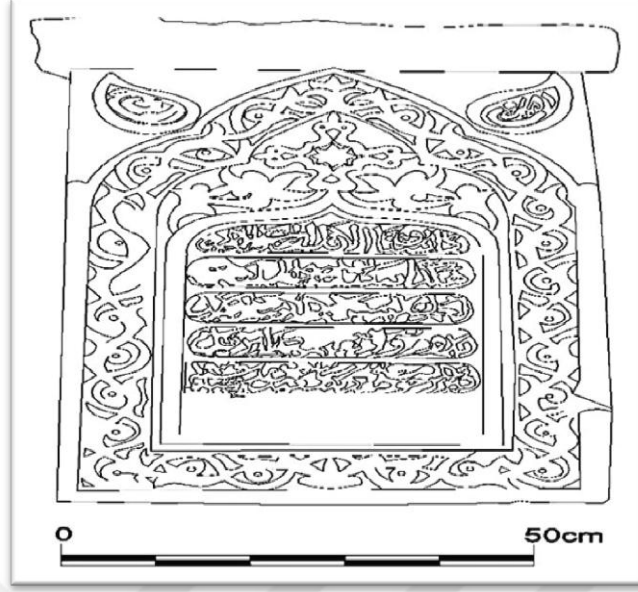
Çizim- 2: Kâhinlere Ait Mezarın Dış Yüzeyindeki Süslemeli Kitabe

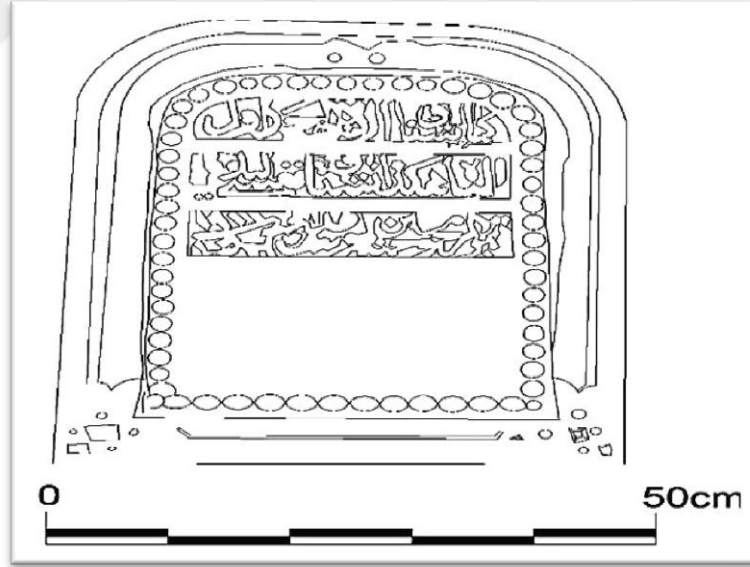
Çizim- 3: Hanna Mihayel Çakke'nin Mezarına ait Süslemeli Kitabe

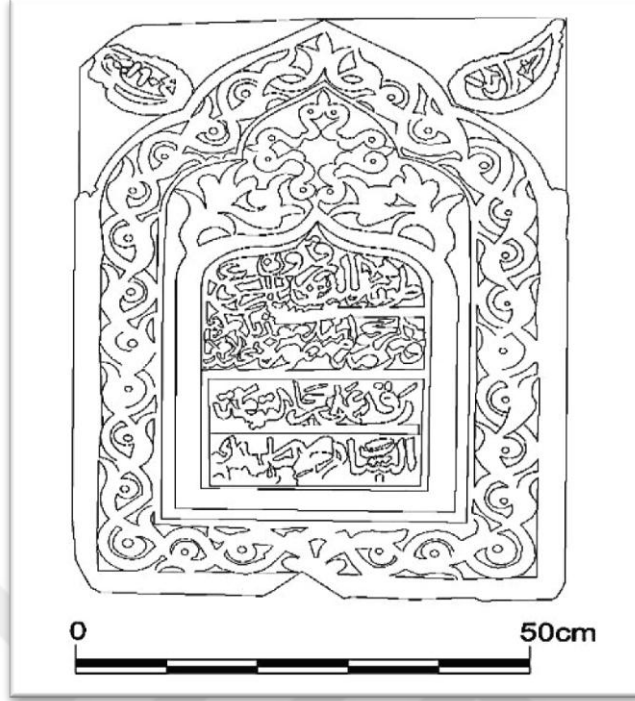
Çizim- 4: Metropolitlere ait Mezarın Süslemeli Kitabesi

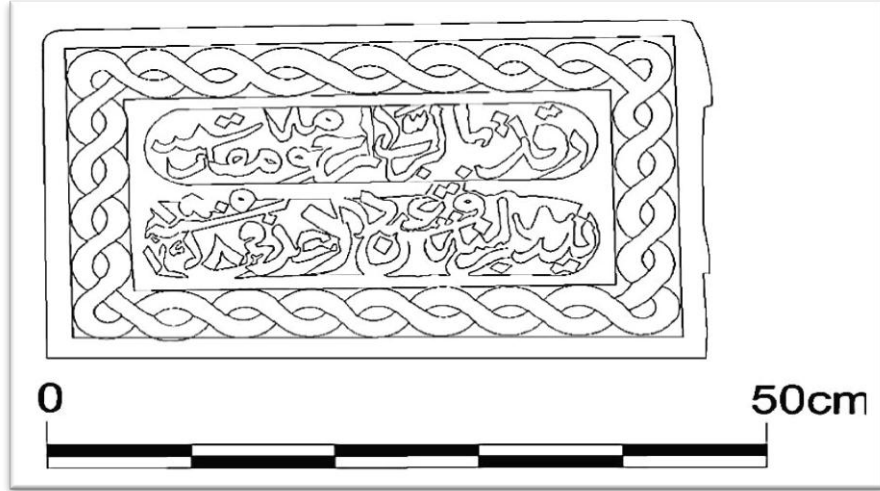
Çizim- 5: Merhum Makdasi Said'in Mezarına ait Süslemeli Mezar Taşı

Çizim- 6: Merhum Hanna Bin Yusuf Hadaye'nin Mezarına ait Süslemeli Mezar Taşı

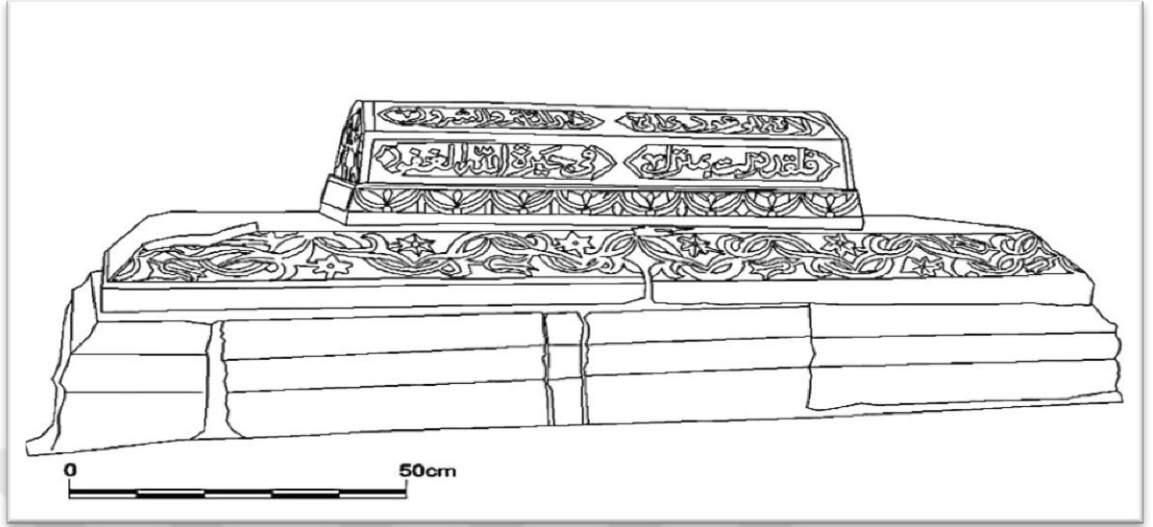

Çizim- 7: İlyas Batri 'in Mezarına ait Süslemeli Mezar Taşı

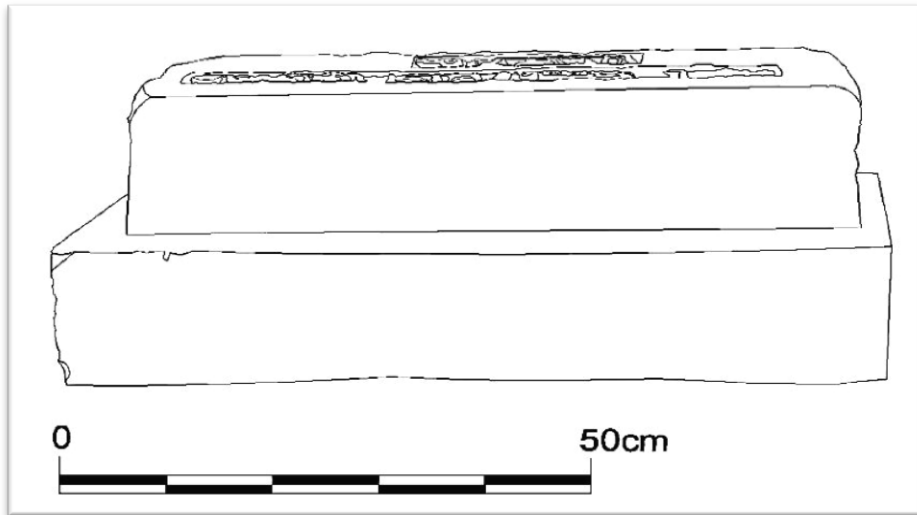

Çizim- 8: Makdasiye Nisre binti Papaz Abdillahad 'ın Mezarına ait Süslemeli Mezar Taşı

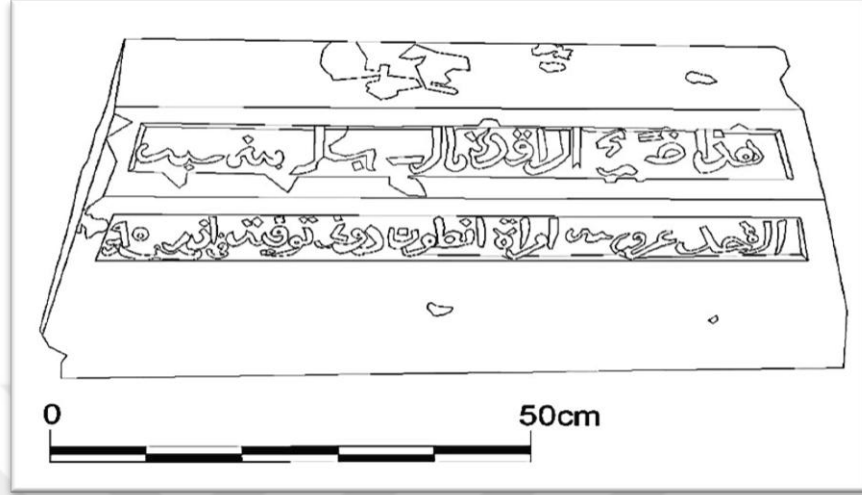
12.2. Mort Şimuni Kilisesi

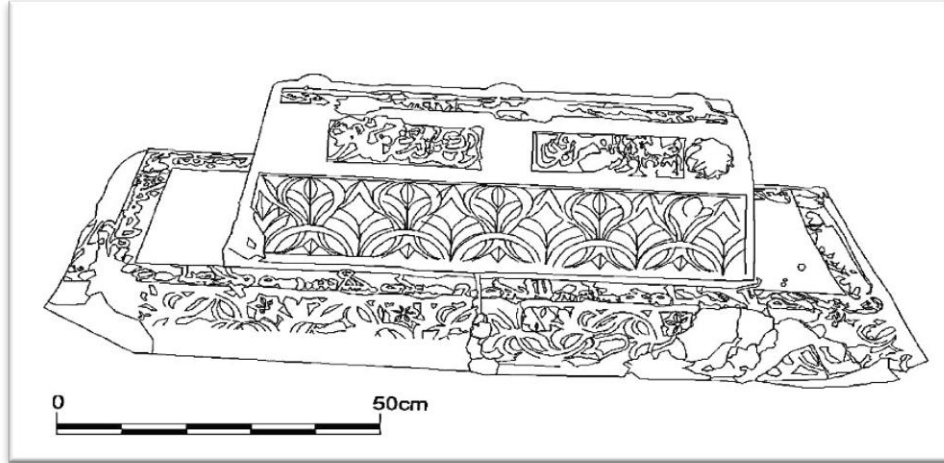
Çizim- 9: Hanna Bin Melke Amun'un Mezarına ait Süslemeli Mezar Taşı

Çizim- 10: Xanpe Bint-İ Yusuf 'Amun'un Mezarının Dış Yüzeyinde Yer Alan Kitabe

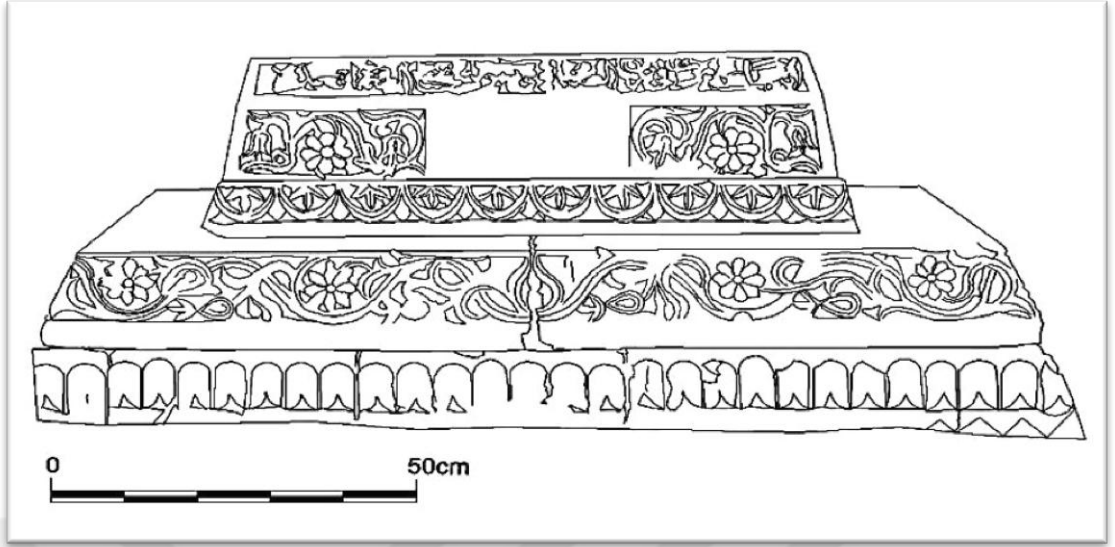

Çizim- 11: Ancel Bint-İ Abdillahad Aruse ve Antun Devle'nin Eşinin Mezarının Dış Yüzeyinde Yer Alan Kitabe

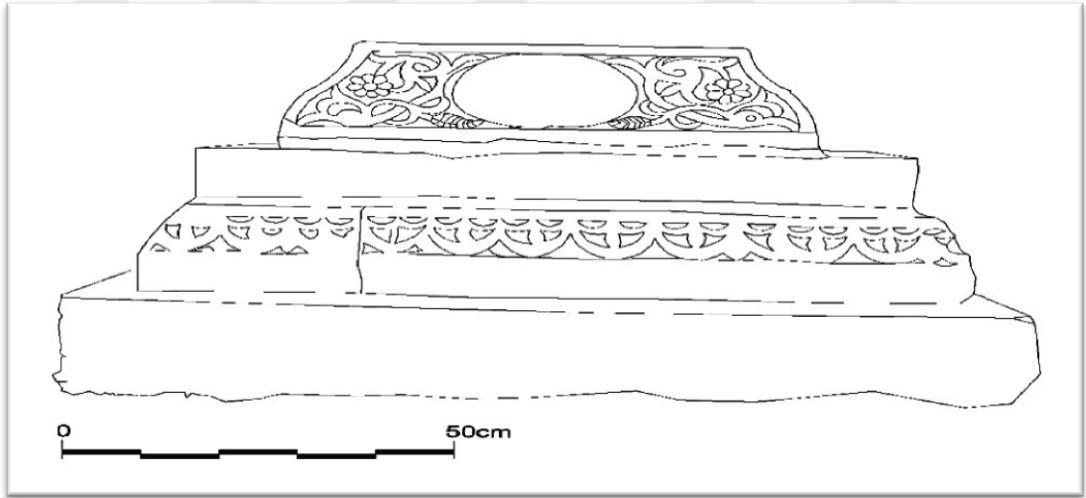

Çizim- 12: Melfono (Öğretmen) İlyas Mezarına ait Süslemeli Mezar Taşı

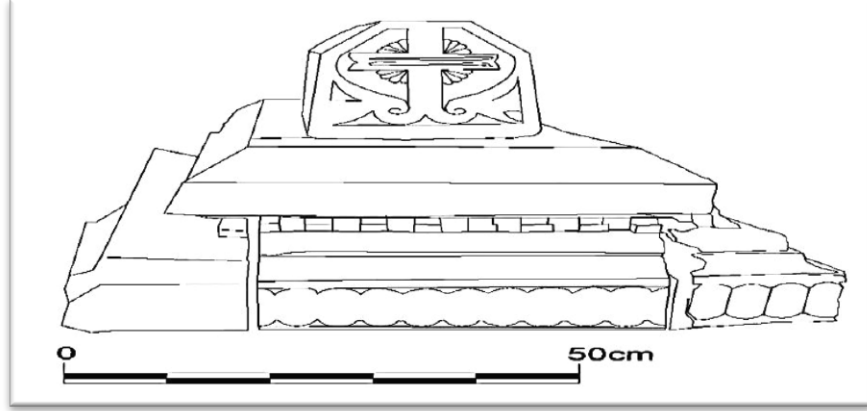

Çizim- 13: 1. İsimsiz Mezar Dış Yüz Süslemesi

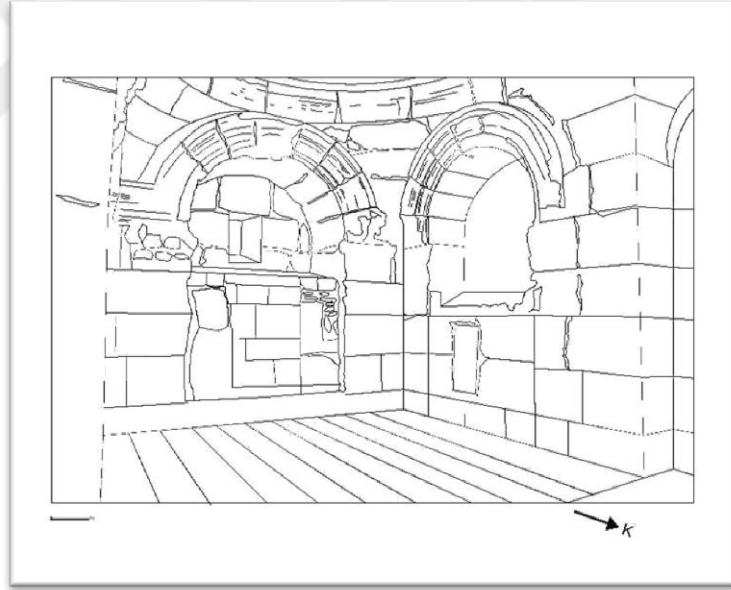

Çizim- 14: Hanri Bin Yakup Circis Savme'nin Mezarının Dış Yüz Süslemesi

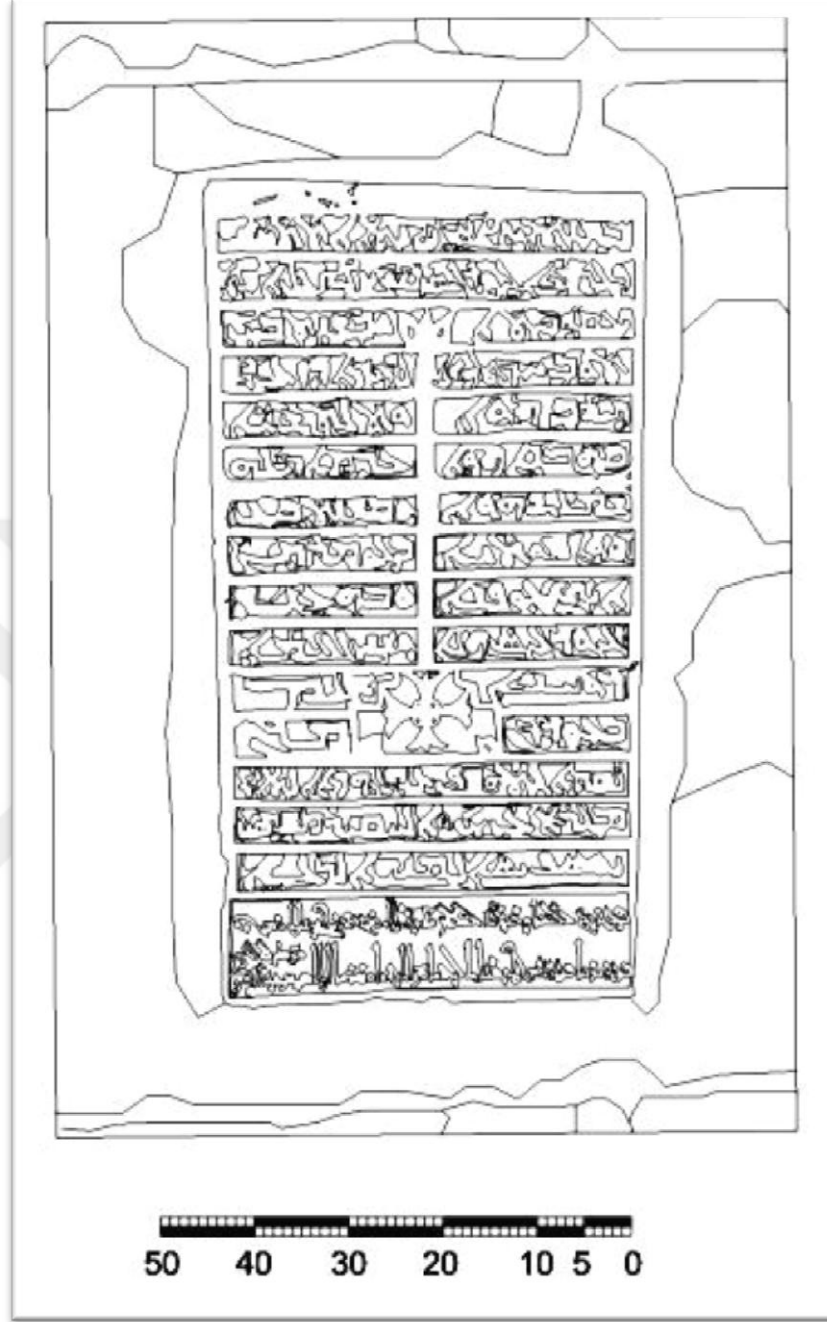

Çizim- 15: Zeyzo bint-i Anto Kespo'nun Mezarının Dış Yüz Süslemesi

12.3. Deyrul-Zafaran Manastırı Kilisesi

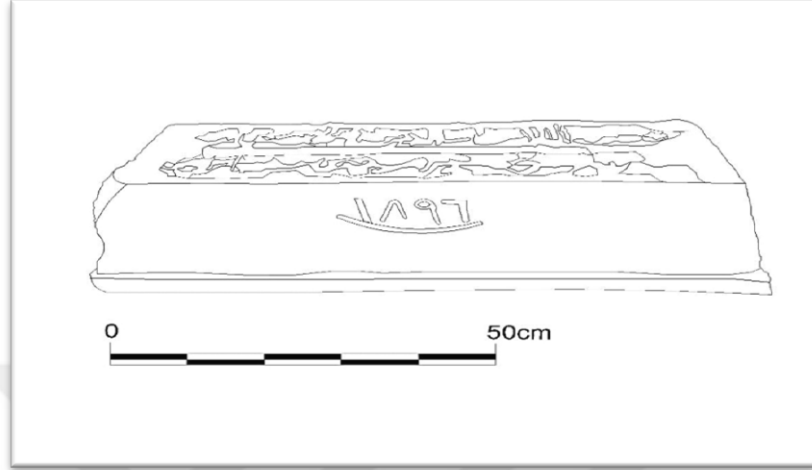

Çizim- 16: Patrik Moran Mor İğnatiyos Üçüncü Petrus'un Dış Yüz Süslemesi

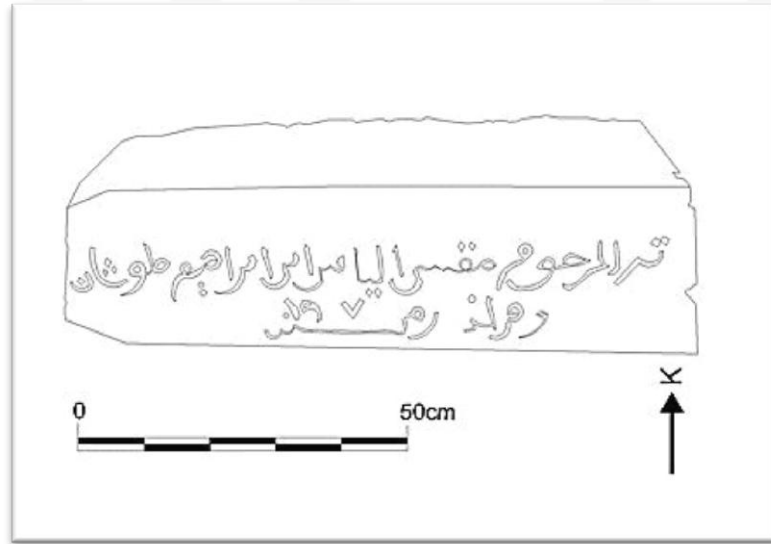

Çizim- 17: Patrik Moran Mor İğnatiyos Üçüncü Petrus'un Mezarına ait Süslemeli Kitabe

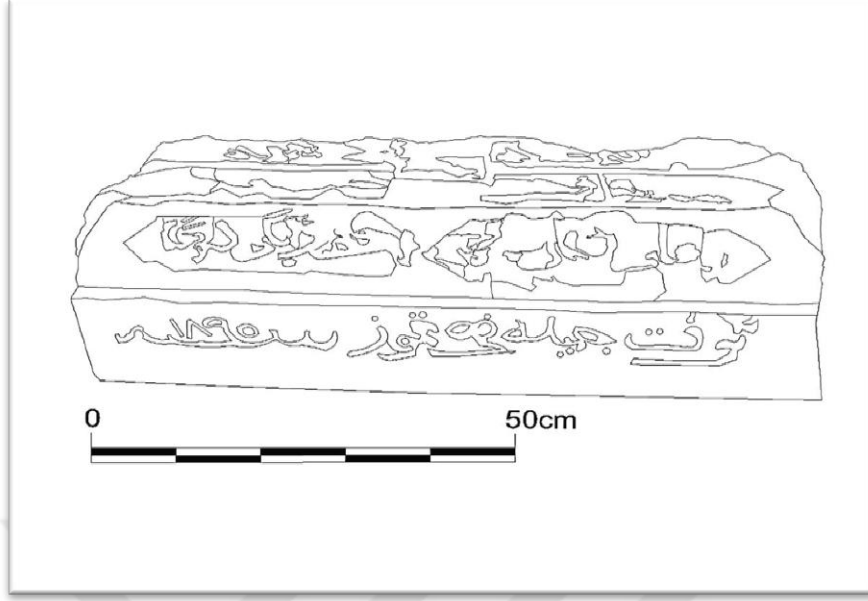
12.4. Mor Mihoyel Kilisesi (Burç Manastırı) Kilisesi

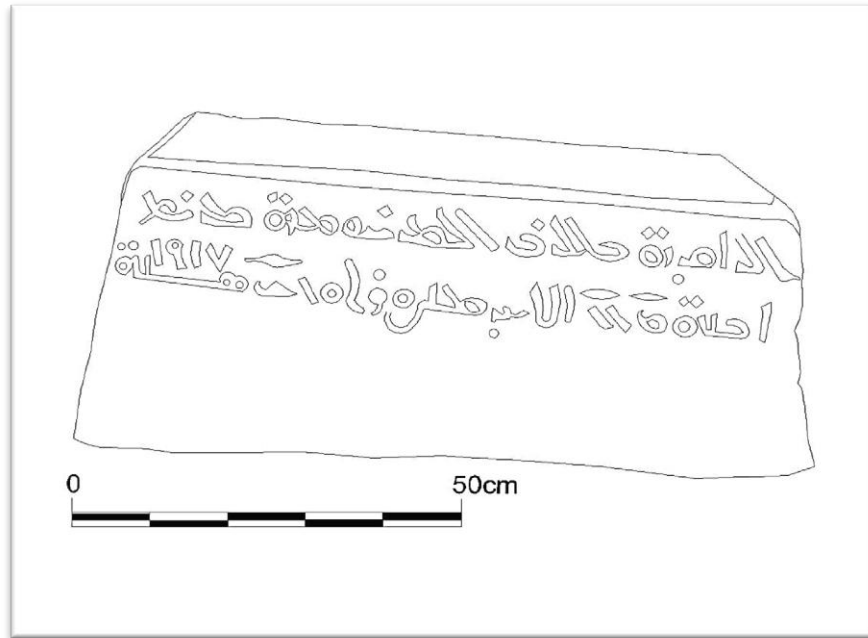
Çizim- 18: Meryem Bint-İ Bırro Mardini'nin Mezarının Dış Yüzeyinde Yer Alan Kitabe

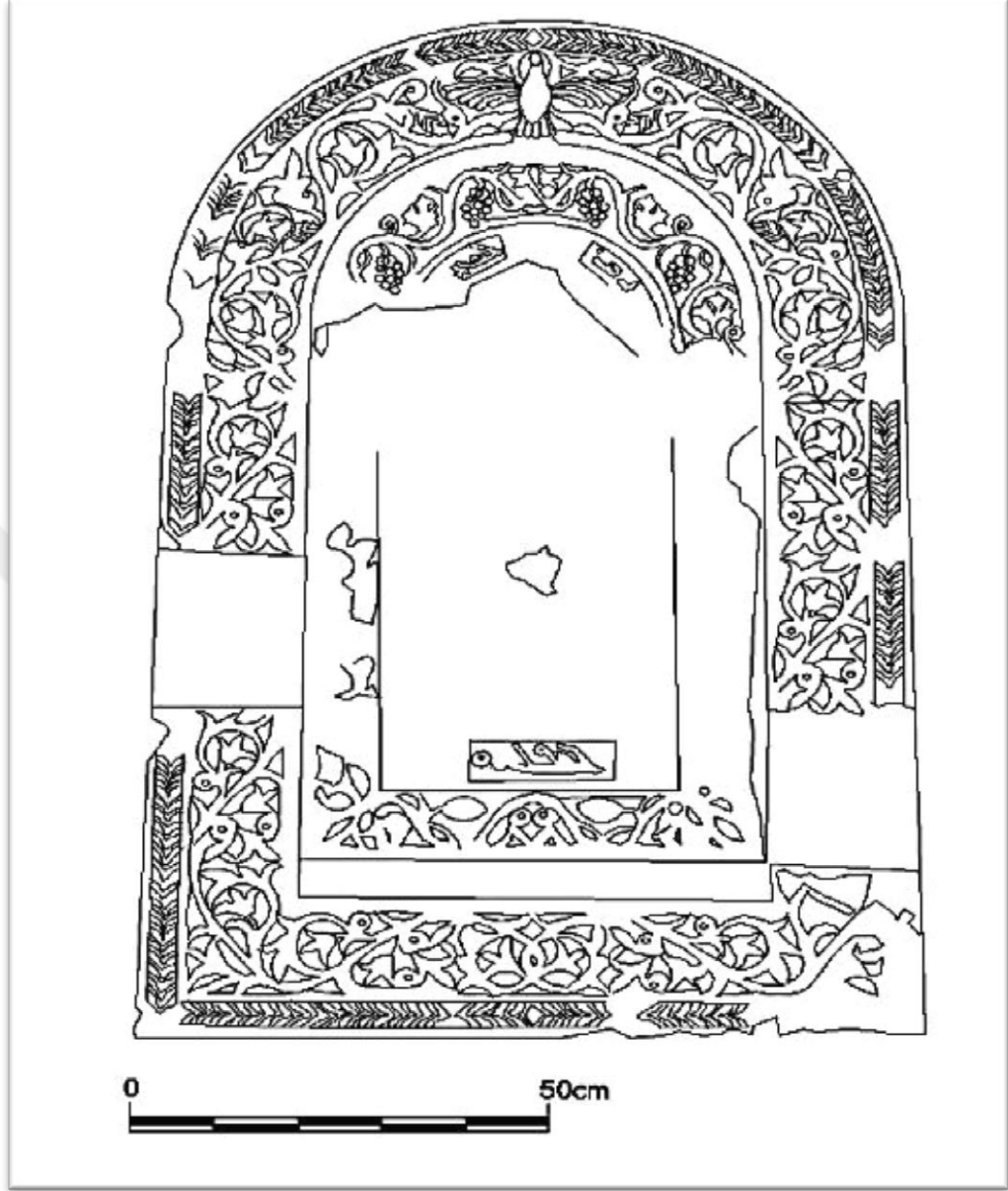
Çizim- 19: Muksi İlyas Bin İbrahim Tavşan'ın Mezarının Dış Yüz Görüntüsü

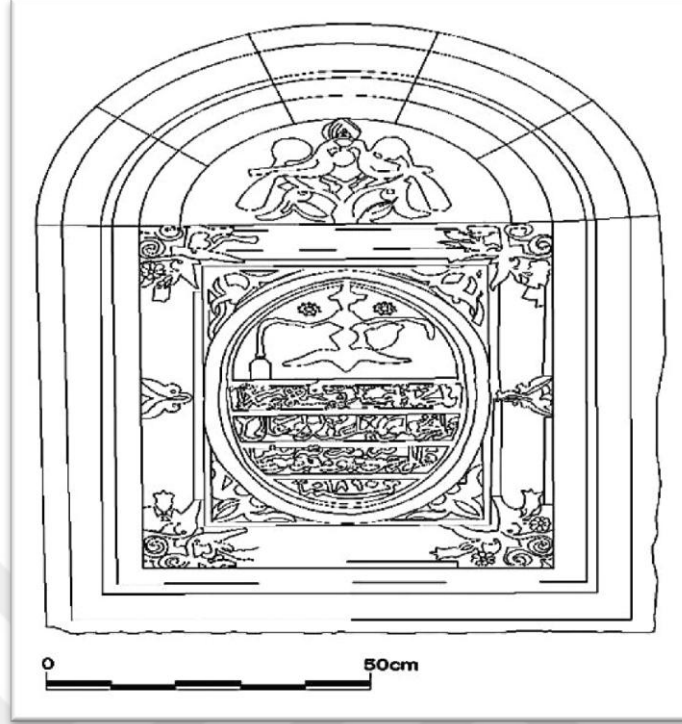
Çizim- 20: Cemile 'nin Mezarının Dış Yüzeyinde Yer Alan Kitabe

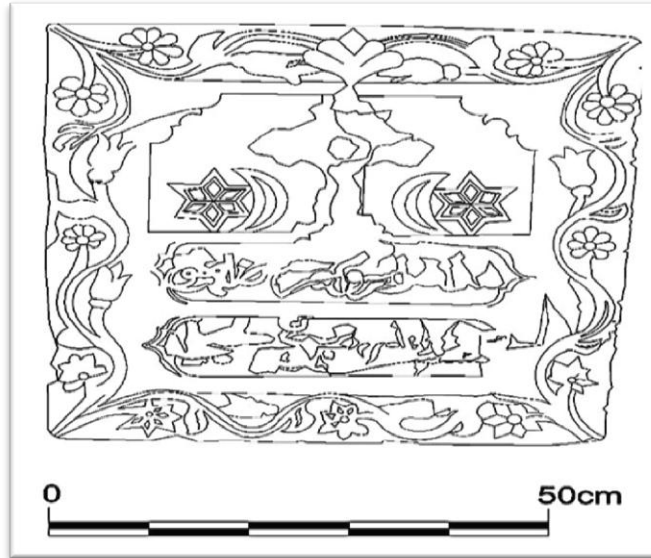
Çizim- 21: Meryem Bint-İ Abdillihad Mansur Mezarının Dış Yüzeyinde Yer Alan Kitabe

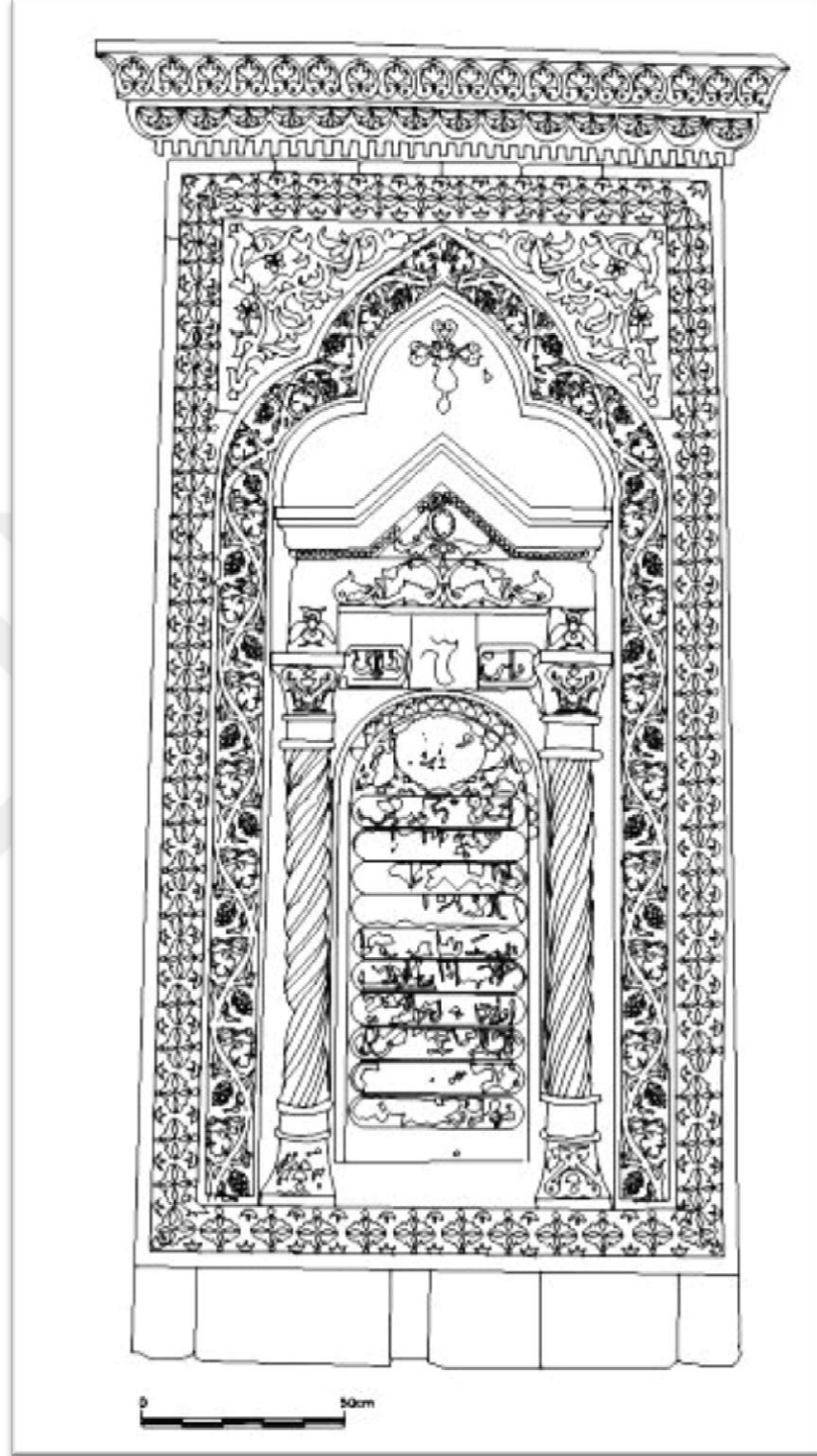
Çizim- 22: İç Mekân 2. İsimsiz Mezar Taşı

Çizim- 23: Habbo Bint-İ Makdasi Musa Sefer'in Mezarına ait Süslemeli Kitabe

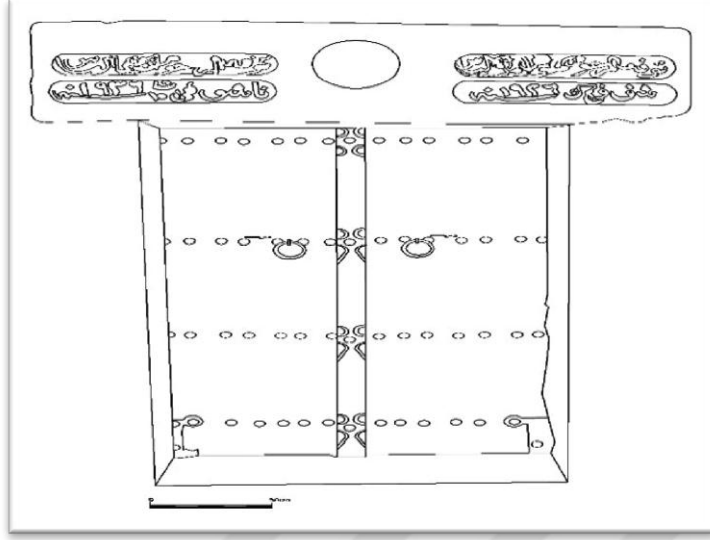

Çizim- 24: Circis İšo'nun Mezarına ait Süslemeli Kitabe

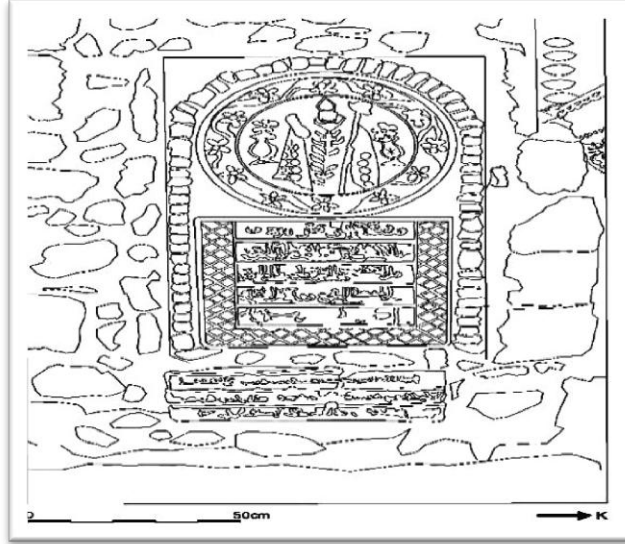
Çizim- 25: Amsih'in Anıtı Mezarına ait Süslemeli Kitabe

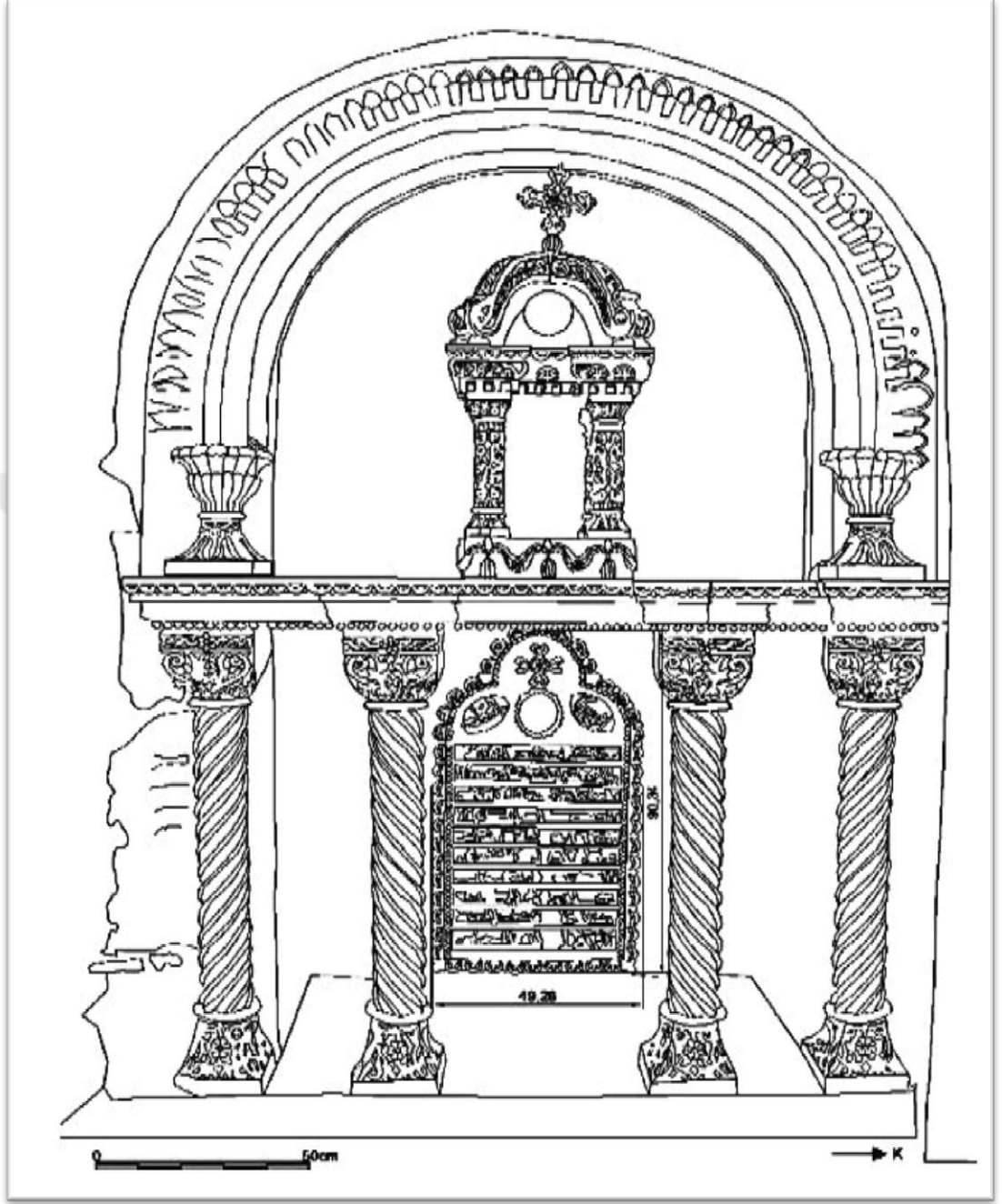

Çizim- 26: İlyas Neşif'in Eşi Merhume Hannuş İlyas Neşif'in Oğlu Merhum Hanna Mezarlarına ait Kitabeler

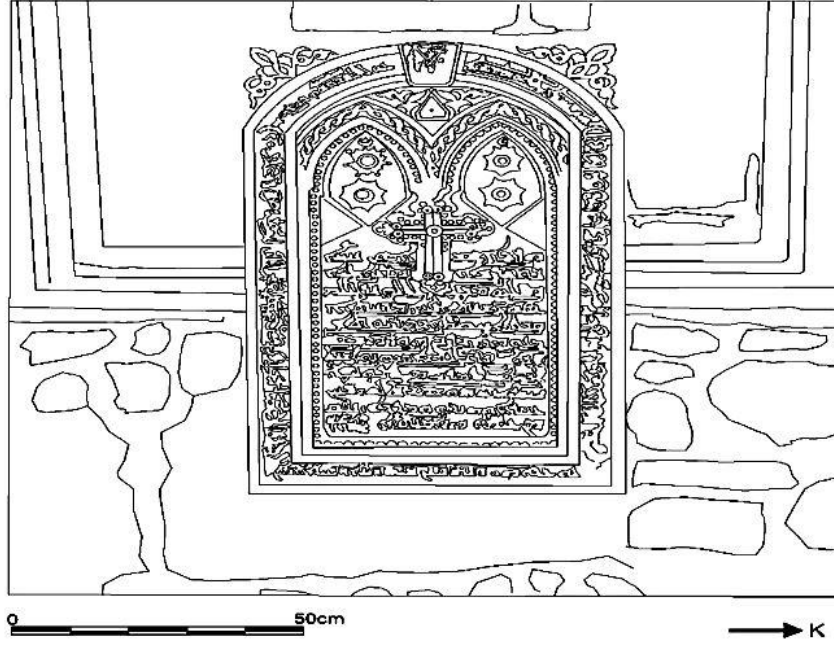
12.5. Mor Hürmüzd Keldani Kilisesi

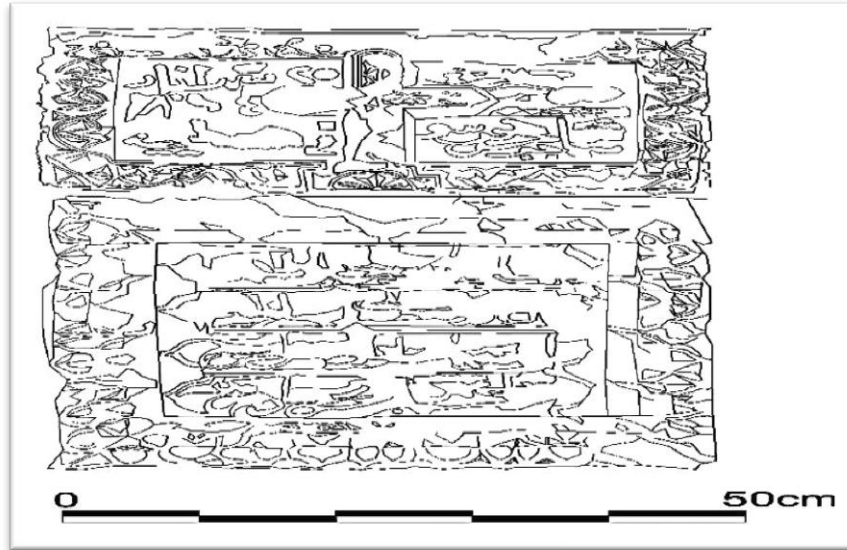
Çizim- 27: Metropolit Cebrail Fersonun Mezarına ait Süslemeli Mezar Taşı

Çizim- 28: Metropolit İsrail Odo'nun Mezarına ait Süslemeli Mezar Taşı

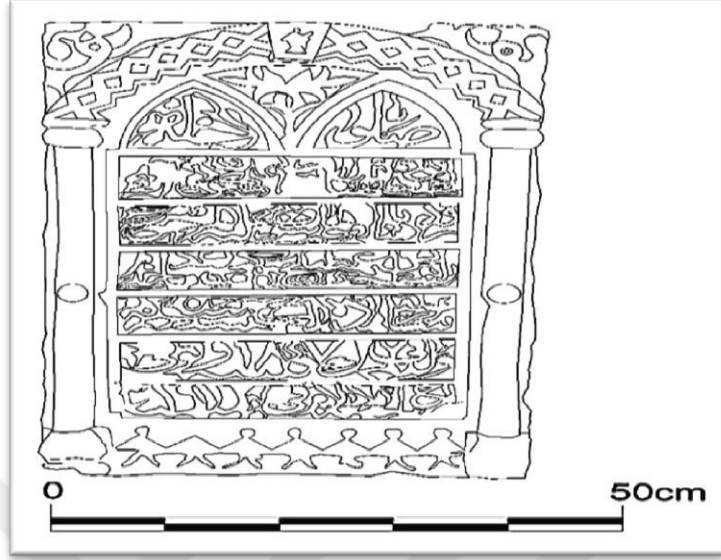
Çizim- 29: Metropolit Mor İliyo Miles'in Mezarına ait Süslemeli Mezar Taşı

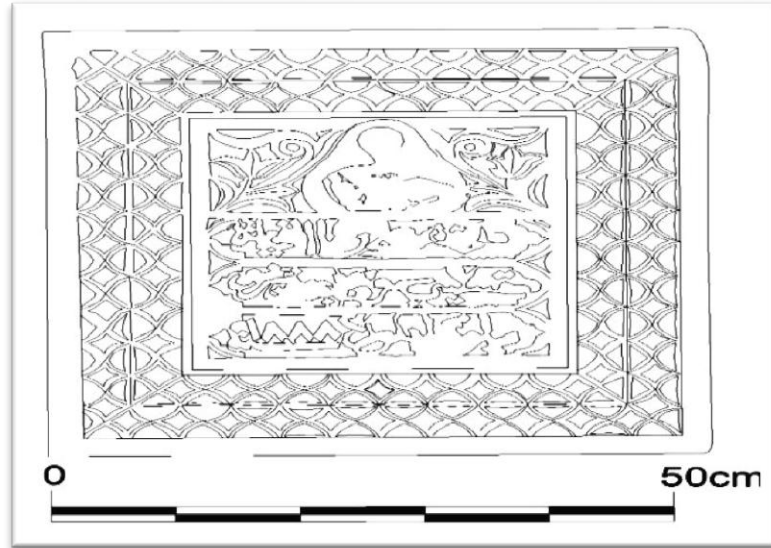
Çizim- 30: Şimmas Cercis Farso'nun Mezarına ait Süslemeli Mezar Taşı

Çizim- 31: Birinci Yazıt: Hori Yusuf Şemun, İkinci Yazıt: Papaz Mihael Cevamiz, Üçüncü Yazıt: Papaz Atanasiyos Bin Şnuda, Dördüncü Yazıt: Papaz Mihayel İbn Papaz Amsih Hori'nin Mezarlarına ait Süslemeli Kitabeler

Çizim- 32: Şimmas Hanna Amsih'in Mezarına ait Süslemeli Kitabe

Çizim- 33: Maksiyе Şmuni Mezarına ait Süslemeli Kitabe

13.FOTOĞRAFLAR DİZİNİ

Fotoğraf- 1: Kırklar Kilisesi Avlu Mezarlığı Genel Görünümü	133
Fotoğraf- 2: Kırklar Kilisesi İç Mekân Genel Görünümü	133
Fotoğraf- 3: Makdasi Hanna'nın Kızı Farha'nın Mezarının Genel Görünümü	134
Fotoğraf- 4: Kâhinlere Ait Bir Mezarın Genel Görüntüsü	134
Fotoğraf- 5: Hanna Mihayel Çakke'nin Mezarının Genel Görünümü.....	135
Fotoğraf- 6: Metropolitlere Ait Mezarın Genel Görünümü	136
Fotoğraf- 7: Merhum Makdasi Said'in Mezarının Genel Görünümü	136
Fotoğraf- 8: Merhum Hanna Bin Yusuf Hadaye'nin Mezarının Genel Görünümü.....	137
Fotoğraf- 9: İlyas Batri 'in Mezarının Genel Görünüm.....	137
Fotoğraf- 10: Makdasiye Nisre binti Papaz Abdillihad 'ın Mezarının Genel Görünümü..	138
Fotoğraf- 11: Mort Şimuni Kilisesi Mezarlığı Genel Görünümü	138
Fotoğraf- 12: Mort Şimuni Kilisesi Mezarlığı Avlu Genel Görünümü	139
Fotoğraf- 13: Hanna Bin Melke 'Amun'un Mezarının Genel Görünümü	139
Fotoğraf- 14: Xanpe Bint-İ Yusuf 'Amun'un Mezarının Genel Görünümü.....	140
Fotoğraf- 15: Ancel Bint-İ Abdillihad Aruse Ve Antun Devle'nin Eşinin Mezarının Genel Görünümü	140
Fotoğraf- 16: Melfono (Öğretmen) İlyas Mezarının Genel Görünümü.....	141
Fotoğraf- 17: 1. İsimli Mezarın Kime Ait Olduğu Bilinmemektedir.	141
Fotoğraf- 18: Hanri Bin Yakup Circis Savme'nin Mezarının Genel Görünümü.....	142
Fotoğraf- 19: Zeyzo bint-i Anto Kespo'nun Mezarının Genel Görünümü.....	142
Fotoğraf- 20: Deyrul Zaferan Manastırı Mezarlığının Uydudan Genel Görünümü https://earth.google.com/web/@37.29939423,40.79226486,911.33732116a,1407.92614713d,35y,360h,0t,0r Erişim Tarihi: 17.03.2019 14:50.....	143
Fotoğraf- 21: Deyrul Zaferan Manastırı Mezarlığının Genel Görünümü	143
Fotoğraf- 22: Patrik Moran Mor İğnatiyos Üçüncü Petrus'un Mezarının Genel ve Yakın Görünümü	144
Fotoğraf- 23: Patrik Moran Mor İğnatiyos Üçüncü Petrus'un Mezarına Ait Kitabenin Yakın Görünümü	145
Fotoğraf- 24: Mor Mihoyel Kilisesi Mezarlığının Uydudan Genel Görünümü	146
Fotoğraf- 26: Mor Mihoyel Kilisesi Mezarlığı Genel Görünümü	147
Fotoğraf- 27: Meryem Bint-İ Birro Mardini'nin Mezarının Üst Genel Görünümü.....	147
Fotoğraf- 28: Meryem Bint-İ Birro Mardini'nin Mezarının Genel Görünümü	148
Fotoğraf- 30: Cemile'nin Mezarının Yan Görünümü.....	149
Fotoğraf- 31: Cemile'nin Mezarının Genel Görünümü	149
Fotoğraf- 32: Meryem Bint-i Abdillihad Mansur 'un Mezarının Genel Görünümü	150
Fotoğraf- 33: Mor Mihoyel Kilisesi Avlu Mezarlığı Genel Görünümü	150
Fotoğraf- 34: 2. İsimli Mezarın Genel Görünümü.....	151
Fotoğraf- 35: Habbo Bint-İ Makdasi Musa Sefer'in Mezarının Genel Görünümü	151
Fotoğraf- 36: Circis İšo'nun Mezarının Genel Görünümü	152
Fotoğraf- 37: Amsih'in Anıtı Mezarının Genel Görünümü.....	152

Fotoğraf- 38: İlyas Neşif'in Eşi Merhume Hannuş ile İlyas Neşif'in Oğlu Merhum Hanna'nın Mezarlarının Genel Görünümü	153
Fotoğraf- 39: Mar Hürmüzd Keldani Kilisesi Mezarlığı Genel Görünümü	153
Fotoğraf- 40: Mar Hürmüzd Keldani Kilisesi Mezarlığı İç Mekân Genel Görünümü	154
Fotoğraf- 41: Metropolit Cebrail Ferso'nun Mezarının Genel Görünümü	154
Fotoğraf- 42: Metropolit İsrail Odo'nun Mezarının Genel Görünümü	155
Fotoğraf- 43: Mor İliyo Miles'in Mezarının Genel Görünümü	156
Fotoğraf- 44: Şimmas (Diyakos) Cercis Farso ve Şimmas Cercis Farso'nun Mezarının Genel Görünümü.....	156
Fotoğraf- 45: Hori Yusuf Şemun, Papaz Mihael Cevamiz, Papaz Atanasios Bin Şnuda, Papaz Mihayel İbn Papaz Amsih Hori'nin Mezarlarının Genel Görünümü	157
Fotoğraf- 46: Papaz Atanasios Bin Şnuda'nın Mezarının Yakın Görünümü	158
Fotoğraf- 47: Yakın Görünümü	158
Fotoğraf- 48: Şimmas Hanna Amsih'in Mezarının Genel Görünümü.....	159
Fotoğraf- 49: Maksiyeye Şmuni Mezarının Genel Görünümü.....	159
Fotoğraf-50-55: Mardin Dara Antik Kenti'ndeki Hristiyanlık öncesi döneme ait (Roma) kaya mezar ve diğer örnekler.....	160
Fotoğraf-56-59: Mardin- Dara Antik Kenti'ndeki Erken Hristiyanlık/Süryanilere ait basit sanduka, lahit tipi ve diğer mezar/mezartaşı örnekleri.....	161
Fotoğraf-60-63: Mor Gabriyel Manastırı Süryanilere ait basit sanduka, lahit tipi ve mezar odaları örnekleri.....	161
Fotoğraf-64-67: Mardin'de bulunan Müslümanlara ait basit sanduka ve lahit tipi mezartaşı örnekleri.....	162

14. FOTOĞRAFLAR

14.1. Kırklar Kilisesi

Fotoğraf- 1: Kırklar Kilisesi Avlu Mezarlığı Genel Görünümü

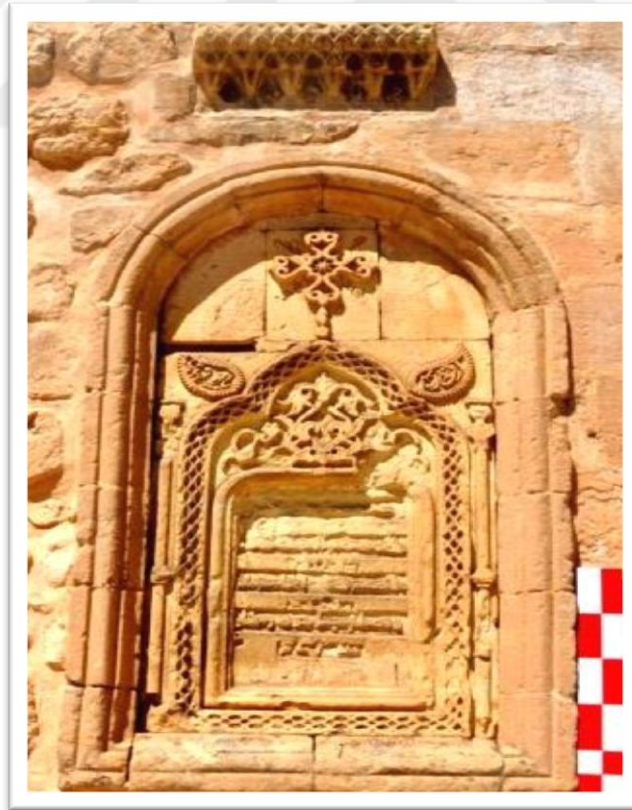

Fotoğraf- 2: Kırklar Kilisesi İç Mekân Genel Görünümü

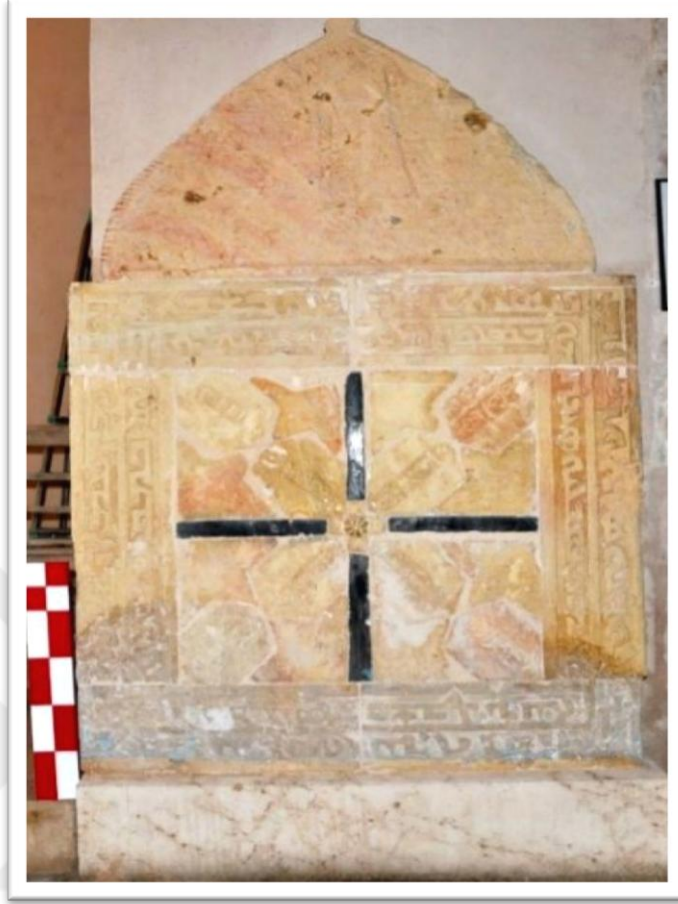
Fotoğraf- 3: Makdasi Hanna'nın Kızı Farha'nın Mezarının Genel Görünümü

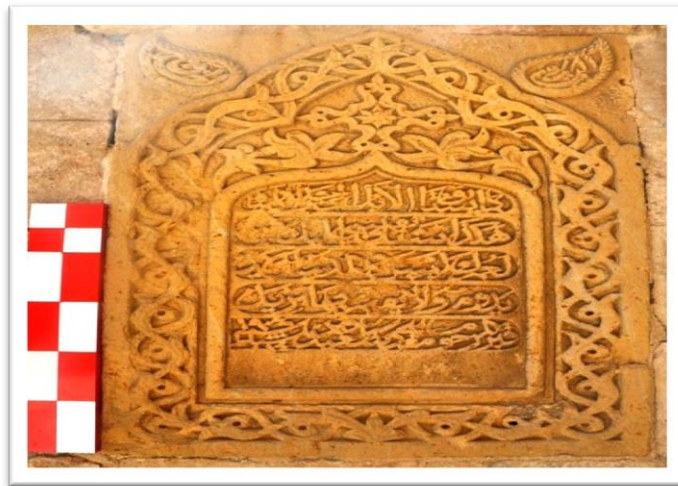
Fotoğraf- 4: Kâhinlere Ait Bir Mezarın Genel Görüntüsü

Fotoğraf- 5: Hanna Mihayel Çakke'nin Mezarının Genel Görünümü

Fotoğraf- 6: Metropolitlere Ait Mezarın Genel Görünümü

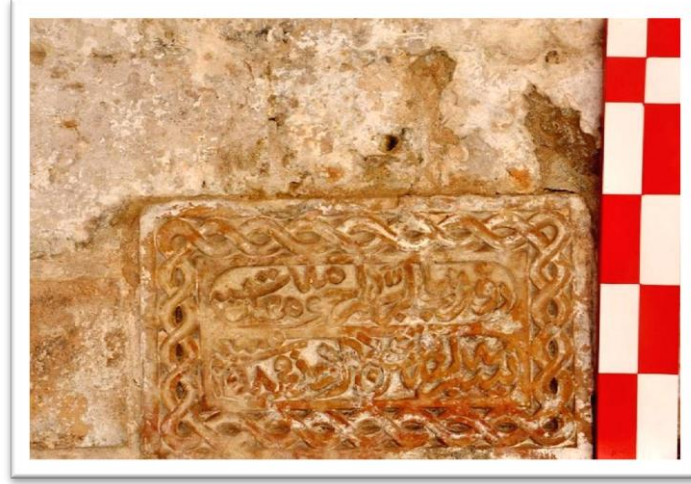
Fotoğraf- 7: Merhum Makdasi Said'in Mezarının Genel Görünümü

Fotoğraf- 8: Merhum Hanna Bin Yusuf Hadaye'nin Mezarının Genel Görünümü

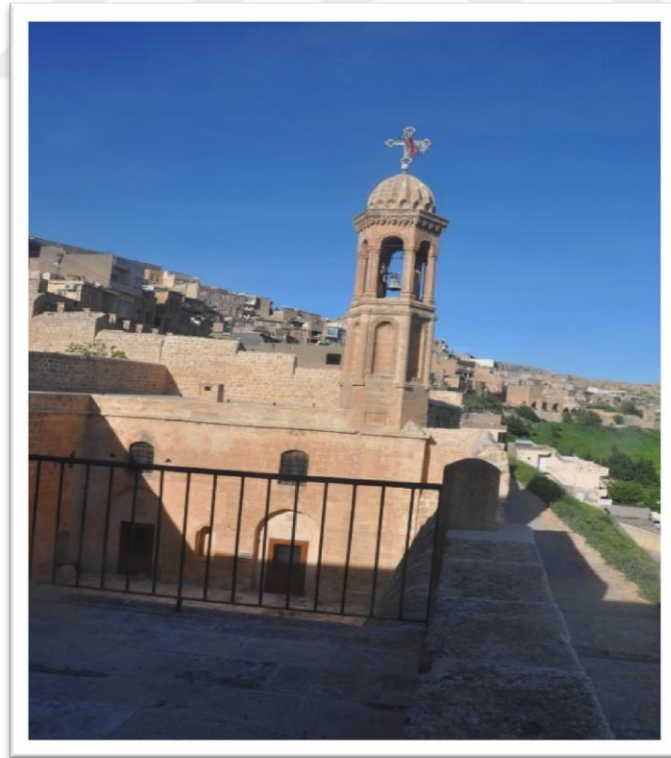

Fotoğraf- 9: İlyas Batri'nin Mezarının Genel Görünüm

Fotoğraf- 10: Makdasiye Nisre binti Papaz Abdillahad 'ın Mezarının Genel Görünümü

14.2. Mort Şimuni Kilisesi

Fotoğraf- 11: Mort Şimuni Kilisesi Mezarlığı Genel Görünümü

Fotoğraf- 12: Mort Şimuni Kilisesi Mezarlığı Avlu Genel Görünümü

Fotoğraf- 13: Hanna Bin Melke 'Amun'un Mezarının Genel Görünümü

Fotoğraf- 14: Xanpe Bint-İ Yusuf ‘Amun’un Mezarının Genel Görünümü

Fotoğraf- 15: Ancel Bint-İ Abdillahad Aruse Ve Antun Devle’nin Eşinin Mezarının Genel Görünümü

Fotoğraf- 16: Melfono (Öğretmen) İlyas Mezarının Genel Görünümü

Fotoğraf- 17: 1. İsimsiz Mezarın Kime Ait Olduğu Bilinmemektedir.

Fotoğraf- 18: Hanri Bin Yakup Circis Savme'nin Mezarının Genel Görünümü

Fotoğraf- 19: Zeyzo bint-i Anto Kespo'nun Mezarının Genel Görünümü

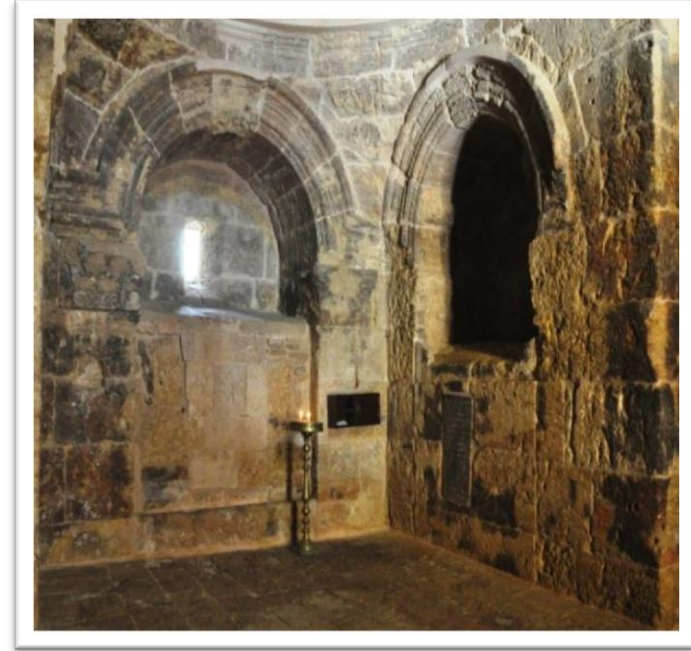
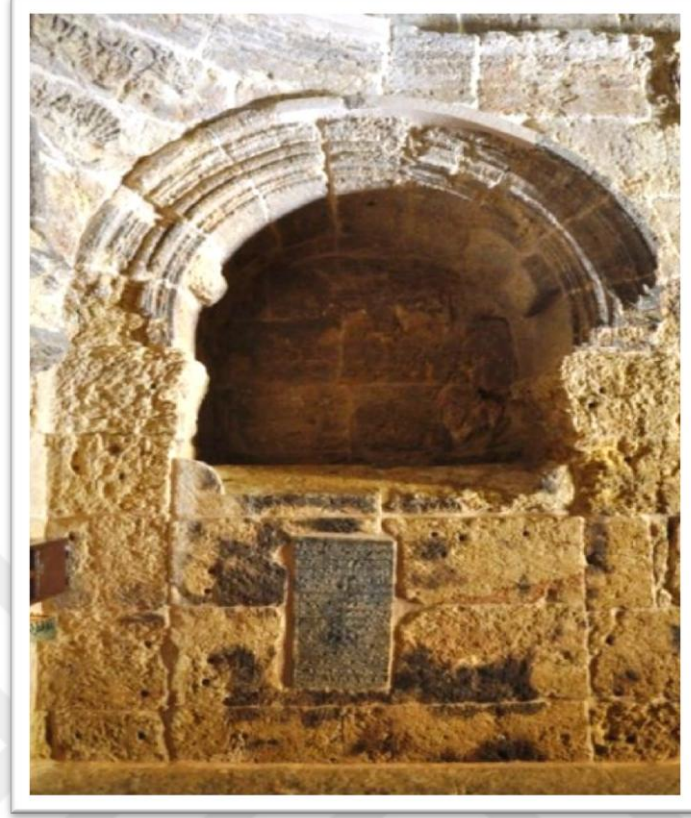
14.3. Deyrul-Zafaran Manastırı

Fotoğraf- 20: Deyrul Zaferan Manastırı Mezarlığının Uydudan Genel Görünümü
<https://earth.google.com/web/@37.29939423,40.79226486,911.33732116a,1407.92614713d,35y,360h,0t,0r> Erişim Tarihi: 17.03.2019 14:50

Fotoğraf- 21: Deyrul Zaferan Manastırı Mezarlığının Genel Görünümü

Fotoğraf- 22: Patrik Moran Mor İğnatiyos Üçüncü Petrus'un Mezarının Genel ve Yakın Görünümü

Fotoğraf- 23: Patrik Moran Mor İğnatiyos Üçüncü Petrus'un Mezarına Ait Kitabenin Yakın Görünümü

14.4. Mor Mihoyel Kilisesi (Burç Manastırı) Kilisesi

Fotoğraf- 24: Mor Mihoyel Kilisesi Mezarlığının Uydudan Genel Görünümü
<https://earth.google.com/web/@37.30755913,40.73330476,946.06445156a,684.0372914d,35y,7.18670713h,0t,0r> Erişim Tarihi:17.03.2019 14:50

Fotoğraf-25: Mor Mihoyel Kilisesi Mezarlığı Genel Görünümü

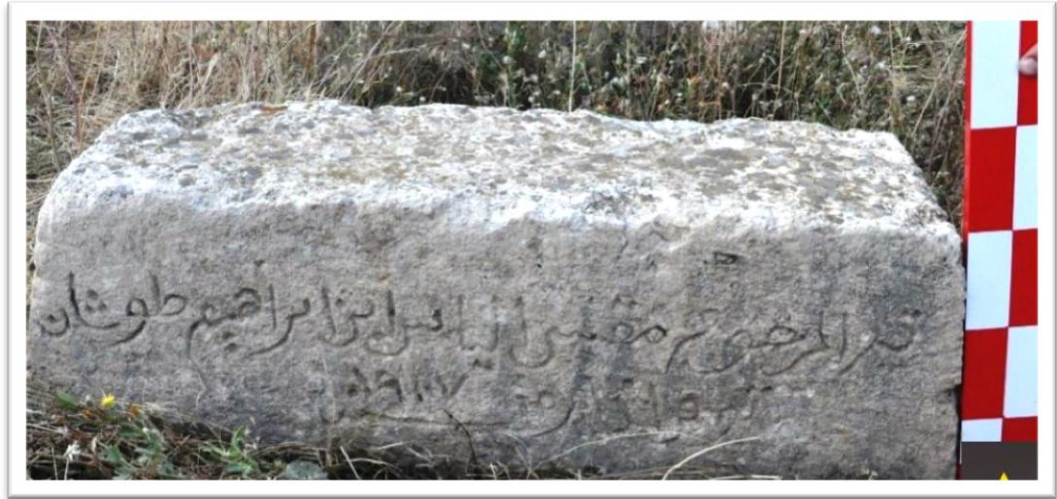
Fotoğraf- 25: Mor Mihoyel Kilisesi Mezarlığı Genel Görünümü

Fotoğraf- 26: Meryem Bint-İ Birro Mardini'nin Mezarının Üst Genel Görünümü

Fotoğraf- 27: Meryem Bint-İ Birro Mardini'nin Mezarının Genel Görünümü

Fotoğraf-29: Muksi İlyas Bin İbrahim Tavşan'ın Mezarının Genel Görünümü

Fotoğraf- 28: Cemile'nin Mezarının Yan Görünümü

Fotoğraf- 29: Cemile'nin Mezarının Genel Görünümü

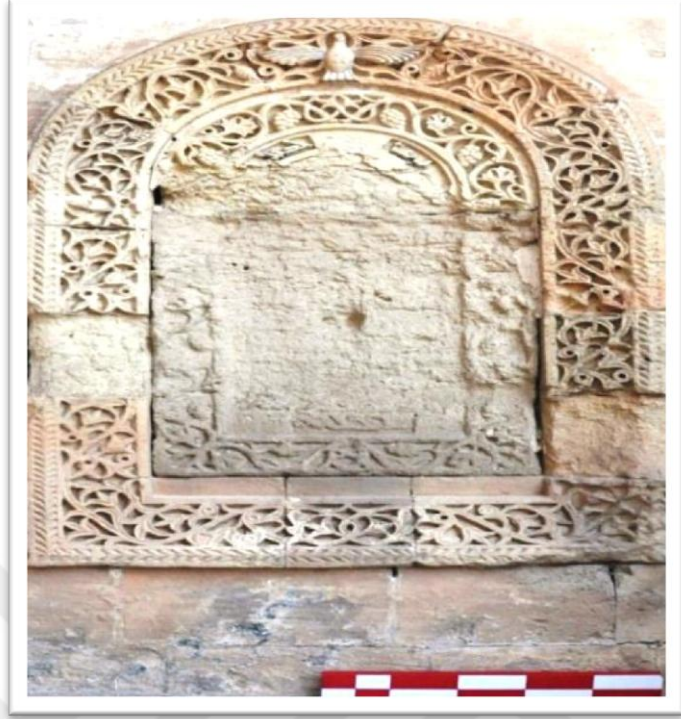

Fotoğraf- 30: Meryem Bint-i Abdillahad Mansur 'un Mezarının Genel Görünümü

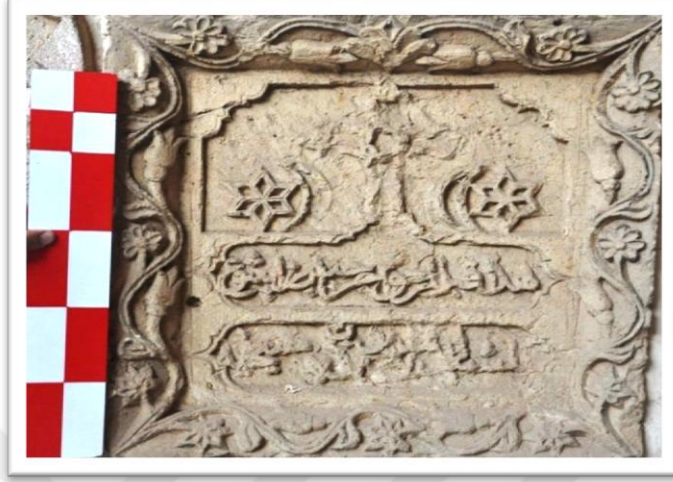
Fotoğraf- 31: Mor Mihoyel Kilisesi Avlu Mezarlığı Genel Görünümü

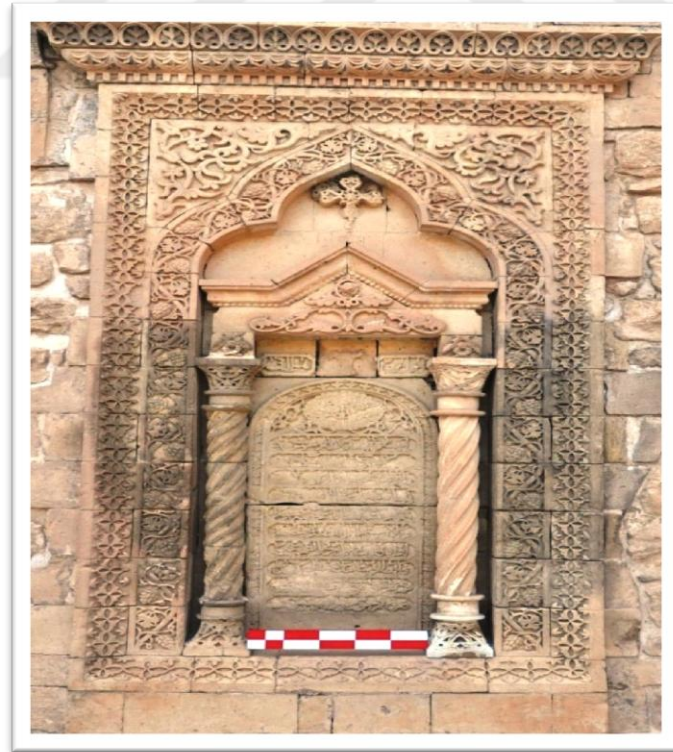
Fotoğraf- 32: 2. İsimli Mezarın Genel Görünümü

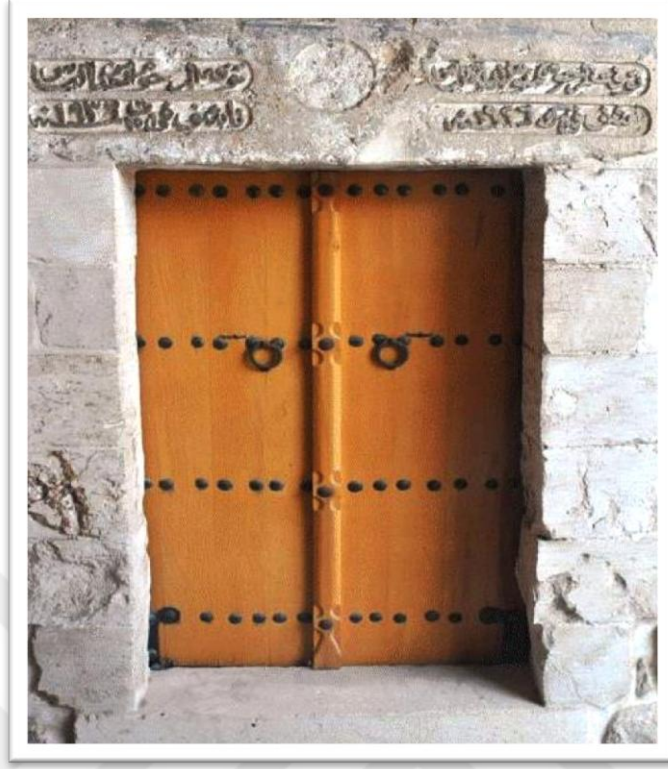
Fotoğraf- 33: Habbo Bint-İ Makdasi Musa Sefer'in Mezarının Genel Görünümü

Fotoğraf- 34: Circis İšo'nun Mezarının Genel Görünümü

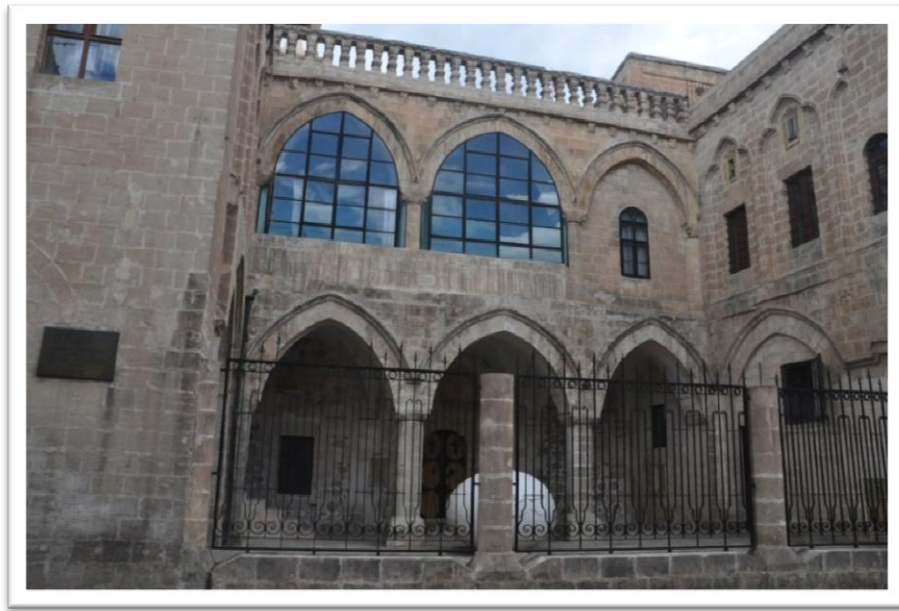

Fotoğraf- 35: Amsih'in Anıtı Mezarının Genel Görünümü

Fotoğraf- 36: İlyas Neşif'in Eşi Merhume Hannuş ile İlyas Neşif'in Oğlu Merhum Hanna'nın Mezarlarının Genel Görünümü

14.5. Mar Hürmüzd Keldani Kilisesi

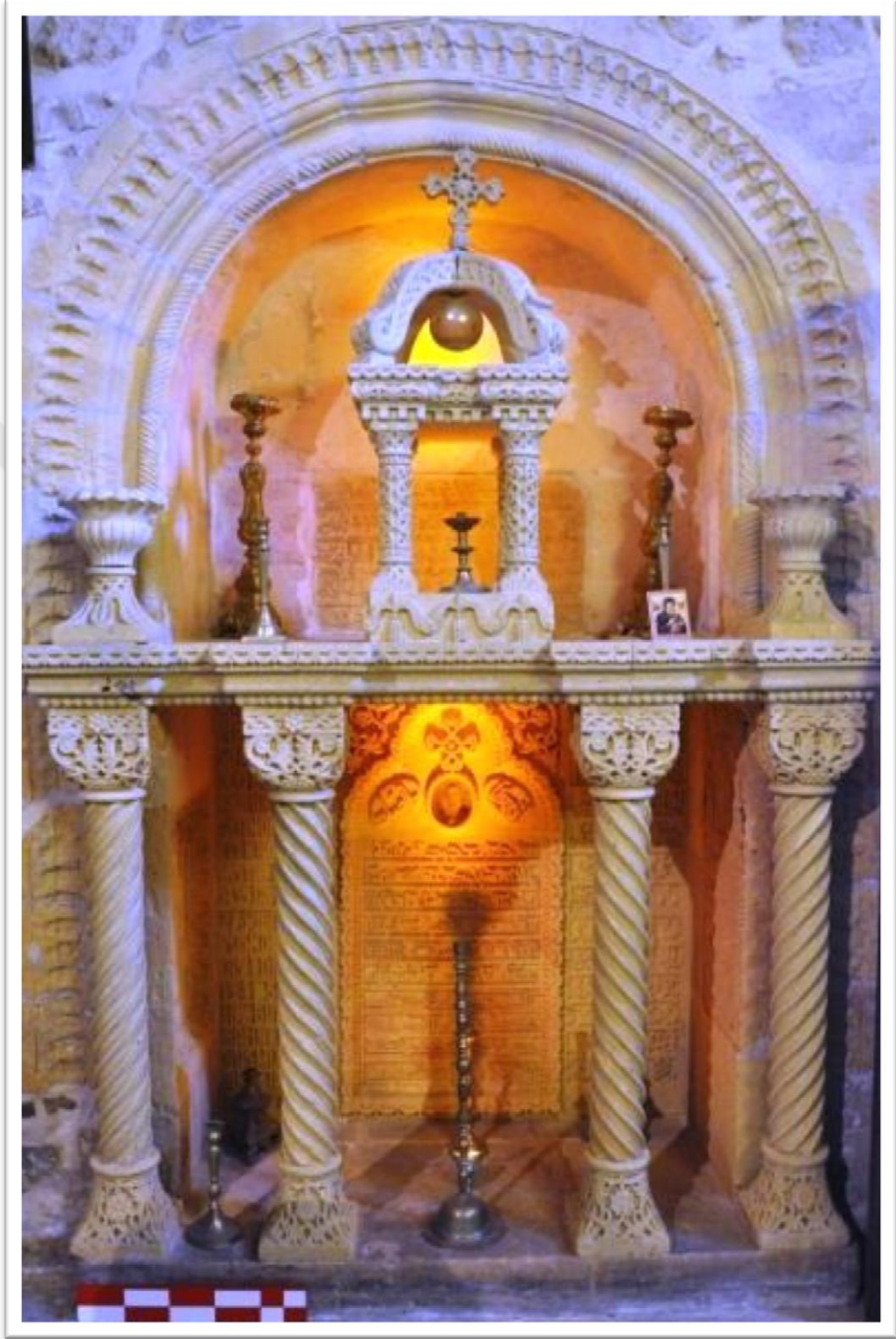
Fotoğraf- 37: Mar Hürmüzd Keldani Kilisesi Mezarlığı Genel Görünümü

Fotoğraf- 38: Mar Hürmüzd Keldani Kilisesi Mezarlığı İç Mekân Genel Görünümü

Fotoğraf- 39: Metropolit Cebraïl Ferso'nun Mezarının Genel Görünümü

Fotoğraf- 40: Metropolit İsrail Odo'nun Mezarının Genel Görünümü

Fotoğraf- 41: Mor İliyo Miles'in Mezarının Genel Görünümü

Fotoğraf- 42: Şimmas (Diyakos) Cercis Farso ve Şimmas Cercis Farso'nun Mezarının Genel Görünümü

Fotoğraf- 43: Hori Yusuf Şemun, Papaz Mihael Cevamiz, Papaz Atanasiyos Bin Şnuda, Papaz Mihayel İbn Papaz Amsih Hori'nin Mezarlarının Genel Görünümü

Fotoğraf- 44: Papaz Atanasiyos Bin Şnuda'nın Mezarının Yakın Görünümü

Fotoğraf- 45: Yakın Görünümü

Fotoğraf- 46: Şimmas Hanna Amsih'in Mezarının Genel Görünümü

Fotoğraf- 47: Maksiye Şmuni Mezarının Genel Görünümü

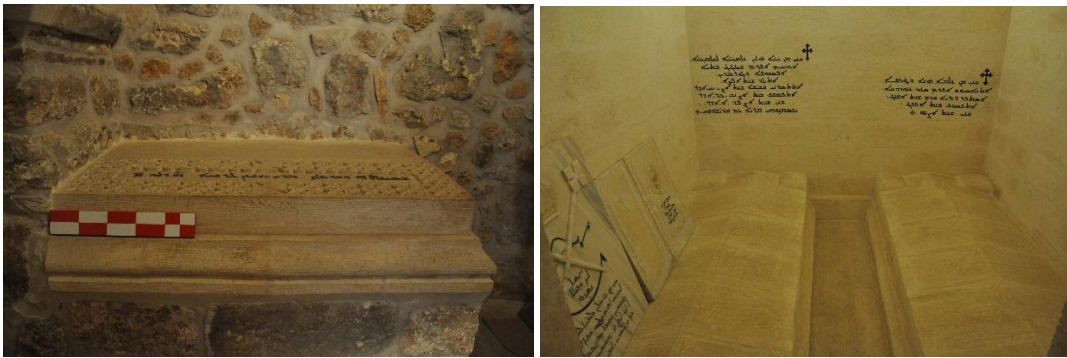
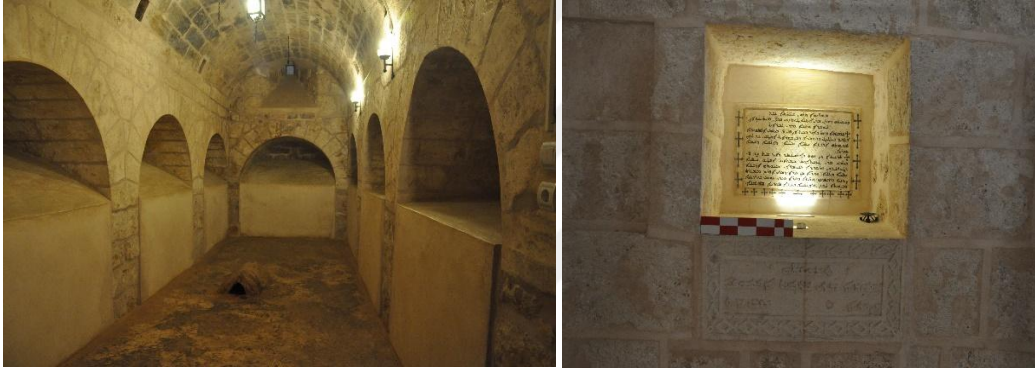

Fotoğraf- 50-55: Mardin- Dara Antik Kenti'ndeki Hristiyanlık öncesi döneme ait (Roma) kaya mezar ve diğer örnekler

Fotoğraf- 56-59: Mardin- Dara Antik Kenti'ndeki Erken Hristiyanlık/Süryanilere ait basit sanduka, lahit tipi ve diğer mezar/mezartaşı örnekleri

Fotoğraf-60-63: Mor Gabriyel Manastırı Süryanilere ait basit sanduka, lahit tipi ve mezar odaları örnekleri

Fotoğraf-64-67: Mardin’de bulunan Müslümanlara ait basit sanduka ve lahit tipi mezartaşı örnekleri

15. EKLER

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı :İşcan Meryem
Uyruğu : T.C
Doğum Tarihi ve Yeri :Midyat /06.08.1978
Telefon :0505 397 7950
Faks : 0488 217 3601
E-mail :meryemiscann@gmail.com

Eğitim		
Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet Tarihi
Yüksek Lisans Lisans	Yüzüncüyıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü	
Lisans	Selçuk Üniversitesi Mesleki Eğitim Fakültesi	1999

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2011	Batman üniversitesi MYO	Öğretim Görevlisi

Yabancı Dil

İngilizce

Yayımlar

Hobiler

El sanatları Çalışmaları

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

LİSANSÜSTÜ TEZ ORJİNALLİK RAPORU

01/04/2019

Tez Başlığı / Konusu:

Mardin İli, Artuklu İlçesindeki Süryanilerde Ölü Gömme Gelenekleri ve Tarihi Mezar Taşlarından Örnekler

Yukarıda başlığı/konusu belirlenen tez çalışmamın Kapak sayfası, Giriş, Ana bölümler ve Sonuç bölümlerinden oluşan toplam 106 sayfalık kısmına ilişkin, 01/04/2019 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 17(on yedi) dir.

Uygulanan Filtreler Aşağıda Verilmiştir:

- Kabul ve onay sayfası hariç,
- Teşekkür hariç,
- İçindekiler hariç,
- Simge ve kısaltmalar hariç,
- Gereç ve yöntemler hariç,
- Kaynakça hariç,
- Alıntılar hariç,
- Tezden çıkan yayınlar hariç,
- 7 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç (Limit match size to 7 words)

Yüzüncü Yıl Üniversitesi Lisansüstü Tez Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılmasına İlişkin Yönergeyi İnceledim ve bu yönergede belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içemediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim.

01/04/2019

.....Meryem İŞCAN.
Adı, Soyadı, İmza

Adı Soyadı: Meryem İŞCAN

Öğrenci No: 149201029

Anabilim Dalı: Sanat Tarihi Anabilim Dalı

Programı :

Statüsü : Y. Lisans Doktora

DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi Osman AYTEKİN

03/04/2019

ENSTİTÜ ONAYI
UYGUNDUR

01/04/2019
Doç. Dr. Bekir KOÇLAR
Enstitü Müdürü